

د افغانستان معاصر تاریخ

(له احمد شاه بابا تر اشرف غني)

لیکوال:

بنوونیار شمس الدین شمس

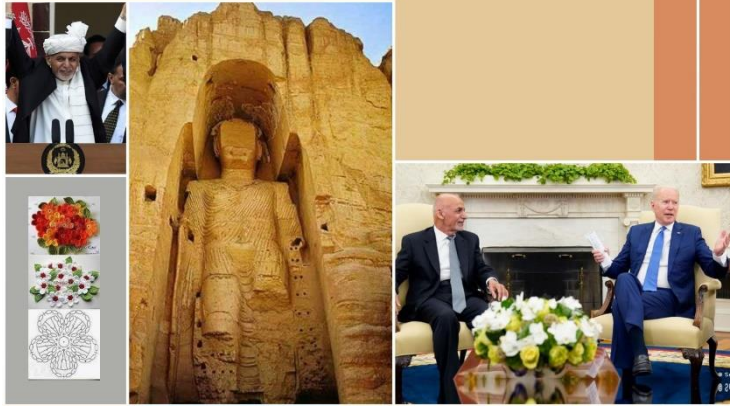
ترتیب او ډیزاین چارې:

حکمت الله یوسفزی

Ketabton.com

د افغانستان معاصر تاريخ

(له احمد شاه بابا تر اشرف غني)

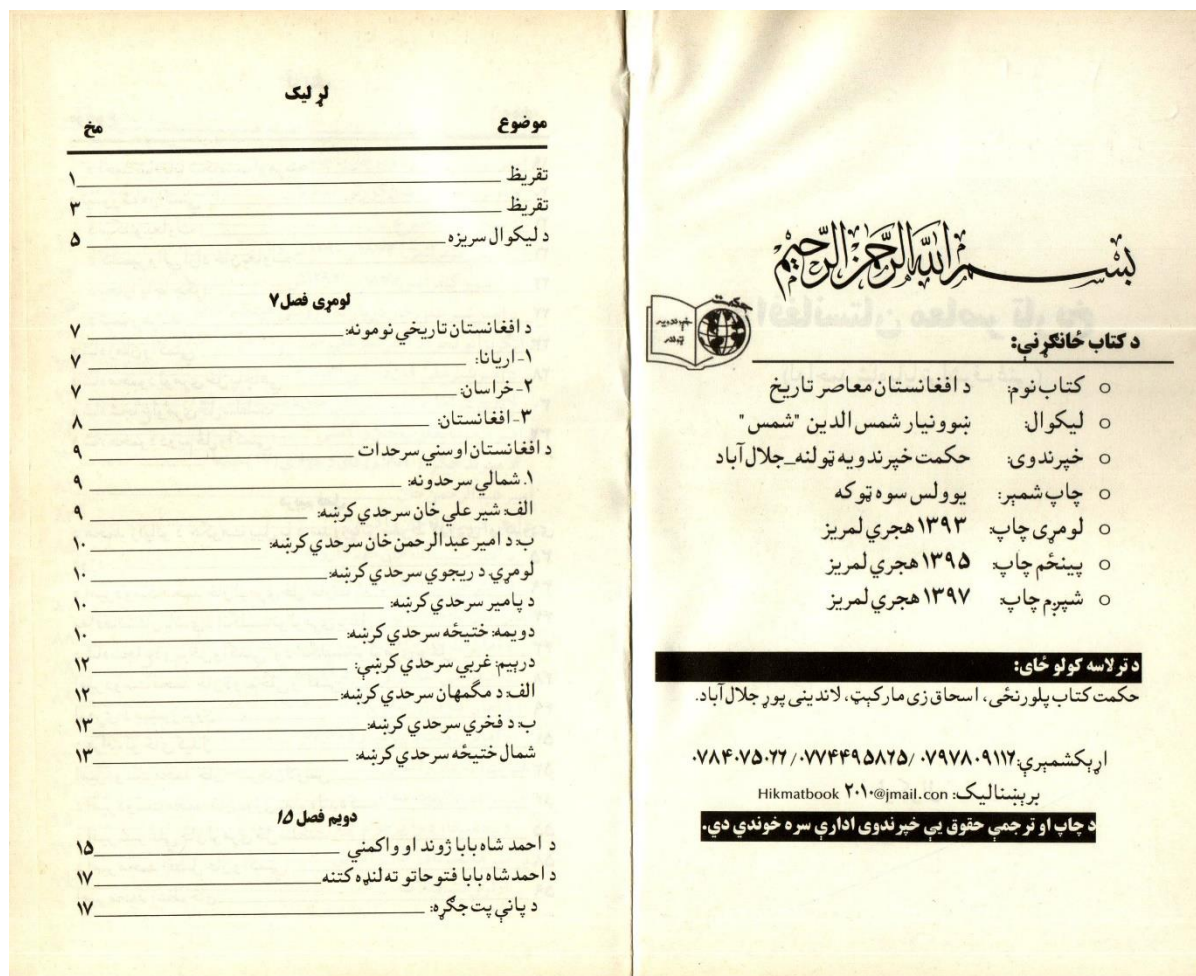

ليکوال:

ښوونيار شمس الدين شمس

ترتيب او ډيزاين چاري:

حکمت الله يوسفزی

مخ	موضوع	لړ لیک
۱	تقریظ	
۳	تقریظ	
۵	د لیکوال سریزه	

لومړی فصل ۷

۷	د افغانستان تاریخي نومونه	
۷	۱- اریانا:	
۷	۲- خراسان:	
۸	۳- افغانستان:	
۹	د افغانستان اوسني سرحدات	
۹	۱. شمالي سرحدونه:	
۹	الف- شیر علي خان سرحدي کرښه:	
۱۰	ب- د امیر عبدالرحمن خان سرحدي کرښه:	
۱۰	لومړي د ریچوي سرحدي کرښه:	
۱۰	د پامیر سرحدي کرښه:	
۱۰	د ویمه: ختیځه سرحدي کرښه:	
۱۲	درېیم: غربي سرحدي کرښې:	
۱۲	الف- د مگمهان سرحدي کرښه:	
۱۳	ب- د فخری سرحدي کرښه:	
۱۳	شمال ختیځه سرحدي کرښه:	

دویم فصل ۱۵

۱۵	د احمد شاه بابا ژوند او واکمني	
۱۷	د احمد شاه بابا فتوحاتو ته لڼده کتنه	
۱۷	د پانې بت جگړه:	

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د کتاب ځانگړنې:

- کتاب نوم: د افغانستان معاصر تاریخ
- لیکوال: ښوونیار شمس الدین "شمس"
- خپرندوی: حکمت خپرندویه ټولنه- جلال آباد
- چاپ شمېر: یوولس سوه ټوکه
- لومړی چاپ: ۱۳۹۳ هجري لمريز
- پینځم چاپ: ۱۳۹۵ هجري لمريز
- شپږم چاپ: ۱۳۹۷ هجري لمريز

د ترلاسه کولو ځای:

حکمت کتاب پلورنځی، اسحاق زی مارکېټ، لاندینی پور جلال آباد.

ارپکشمېرې: ۰۷۹۷۸۰۹۱۱۲ / ۰۷۷۴۴۹۵۸۲۵ / ۰۷۸۴۰۷۵۰۲۲

برېښنالیک: Hikmatbook ۲۰۱۰@gmail.con

د چاپ او ترجمې حقوق يې خپرندوی ادارې سره خوندي دي.

موضوع	لړ لیک	مخ
د احمد شاه بابا شخصیت او مړینه	۱۹	۱۹
د تیمور شاه واکمني	۲۰	۲۰
د سکانو بغاوت	۲۱	۲۱
د کشمیر والي ازاد خان بغاوت	۲۱	۲۱
د بخارا پاچا جگړه	۲۲	۲۲
د تیمور مړینه	۲۲	۲۲
د شاه زمان واکمني	۲۳	۲۳
د شاه محمود لومړی ځل پاچاهي	۲۸	۲۸
د شاه شجاع لومړی ځل سلطنت	۳۰	۳۰
د شاه محمود دویم ځل واکمني	۳۲	۳۲
دویم فصل		
د محمد زایانو د حکومت پیل یا د سدوزیانو سقوط گډوډي او گډوډی دوره	۳۵	۳۵
د امیر دوست محمد خان لومړی ځل امارت	۳۹	۳۹
په افغانستان باندې د انگلیسانو لومړی یرغل	۴۲	۴۲
د شاه شجاع دویم ځل واکمني او د انگلیسانو لومړی یرغل	۴۲	۴۲
امیر دوست محمد خان دویم ځلی واکمني	۴۸	۴۸
لومړی د پېښور تړون	۴۹	۴۹
د هرات یو ځای کیدل	۵۱	۵۱
امیر دوست محمد خان - سرجان لارنس	۵۳	۵۳
د امیر دوست محمد خان دوری ته یوه لنډه کتنه	۵۴	۵۴
د امیر شیر علي خان لومړی ځل سلطنت	۵۵	۵۵
د امیر محمد افضل خان واکمني	۵۸	۵۸
امیر محمد اعظم خان	۵۹	۵۹

موضوع	لړ لیک	مخ
د امیر شیر علي خان دویم ځل پاچاهي	۶۰	۶۰
د امیر شیر علي خان کورنۍ ستونزې	۶۲	۶۲
د سیستان موضوع	۶۳	۶۳
د سملی کنفرانس: ۱۸۷۳م - ۱۲۹۰ش کال	۶۴	۶۴
د پېښور کنفرانس ۱۸۷۷م - ۱۲۹۴ش	۶۴	۶۴
د امیر شیر علي خان دربار ته د روسي هیئت راتگه	۶۵	۶۵
د انگریزانو لخوا د امیر شیر علي خان سره د جگړې اعلان	۶۶	۶۶
د امیر شیر علي خان د ماتې لاملونه	۶۷	۶۷
لاندې عوامل د امیر شیر علي خان د سبب ماتې شو:	۶۷	۶۷
د امیر محمد یعقوب خان واکمني	۶۷	۶۷
د میوند جگړه (۱۸۸۰م) کال د جولای (۲۷) نېټه	۷۷	۷۷
امیر عبدالرحمن خان	۸۱	۸۱
د امیر حبیب الله خان واکمني	۸۳	۸۳
د امیر حبیب الله خان مهم کارونه	۸۵	۸۵
د امیر حبیب الله خان مړه کیدل	۸۶	۸۶
امیر امان الله خان	۸۷	۸۷
د امان الله خان واک ته رسیدل	۸۸	۸۸
د خپلواکۍ اعلان او د خپلواکۍ جنگه	۸۸	۸۸
د امان الله خان اصلاحات او خدمتونه	۸۹	۸۹
د امانی دولت د ړنگیدو لاملونه	۹۰	۹۰
عنايت الله خان واکمني	۹۲	۹۲
حبیب الله خان بچه سقاو	۹۳	۹۳
د بچه سقاو د را پرځولو پیل	۹۵	۹۵
د امیر محمد نادر خان واکمني	۹۷	۹۷
اداري تشکیلات	۹۹	۹۹

تقریظ

تاریخ داسې علم دی چې هدف یې انسانان د نېکمرغۍ خواته سوق کول دي د تیارو، کرنو په یادولو په نېکیو امر او له بدی نه په منعه کولو سره یو حقیقي هدف چې د انسانانو د دواړو جهانونو کامیابي پکې نغښتی ده، د تاریخ په برکت حاصلېږي، د تاریخ هدف او گټه دا ده چې انسان د هوسا ژوند لرونکي او له ورځني ټولو اختراعاتو او کشفیاتو نه گټه واخلي او ټول سهولتونه چې امکان لري، د خان او ټولني لپاره برابر کړي، هغه نېمگړتیاوې چې په ټولنه کې موجودې دي هغه ترمیم او ابتکاري نړۍ رامنځته کړي، ترڅو د زمانې غوښتنو ته مثبت ځواب ووايي، د افغانستان تاریخ د پنځه زرو کلونو سابقه لري، چې د لوړتیا او څوړتیا مختلف پړاونه یې طی کړي، ځکه د تاریخ مسیر د انسانانو لخوا د همدغه هدف درلودونکی دی کله چې یوه ټولنه د خوشبختۍ او کله د زوال خواته بیایي او دا حالت یې د ټولني افرادو پورې تړلي، خونبه یې چې خپله ټولنه کوم مسیر په لور بیایي افغانستان په تېرو پنځه زرو کلونو کې مختلفو تړاکونو سره مخامخ شوی چې د هغوی له جملې څخه د سکندر مقدوني، د اسلام راتگ، چنگیزیانو، د مغلو او صفویانو یادونه کولای شو، چې هر وخت افغانانو خپله مېړانه او مقاومت ښکاره کړی دی او د خپلو سرونو په بیه یې خپل وطن او ټولنه له غلامۍ او بدبختۍ څخه ژغورلی، د افغانستان معاصر تاریخ د ډېرو ښو او مثبتو واقعاتو درلودونکی دی، چې افغانستان خپل ځان په سیمه او نړۍ کې ثابت کړ او حتی د وخت ستر قدرتونه یې د برطانیه او روسیه په وپره کې واچول، چې دغه لړۍ ډېر دوام ونه کړ او د تېمورشاه په مړینې او شاه زمان په رندېدو پای ته ورسېده او

لړ لیک

موضوع	مخ
د محمد نادر شاه ناڅاپي قتل:	۹۹
محمد ظاهر شاه	۱۰۱
څلورم فصل ۱۰۴	
سردار محمد داود خان	۱۰۴
د نورمحمد تره کي ژوند مخکې له واکمنۍ څخه	۱۰۷
د نور محمد ترکي واک ته رسیدل او د اووم نور کودتا:	۱۰۸
حفيظ الله امين	۱۱۱
د ببرک کارمل واکمني	۱۱۲
د ډاکټر نجيب الله واکمني	۱۱۲
حضرت صبغت الله مجددي	۱۱۸
د قيادي شورا او د برهان الدين حاکميت	۱۲۲
طالبان	۱۲۳
په افغانستان کې د ملا محمد عمر مجاهد واک ته رسېدل	۱۲۵
د طالبانو سقوط	۱۲۷
حامد کرزی	۱۳۰
د ډاکټر اشرف غني احمدزي لټوه پيژندنه	۱۳۴
دندي	۱۳۵
ميلمه پروفيسور:	۱۳۵
ماخذونه	۱۳۸

خپل منځي اختلافات پيل شو او افغانستان د بدبختۍ په لور روان شو، خو دغه بدبختي د سدوزيو او بارکزيو د اختلاف له امله نور هم زيانمن شو او هغه لويه امپراطورۍ چې له احمد شاه بابا څخه په ميراث پاتې و، ورځ تر بلې کمېده، تر دې چې د امير عبدالرحمن خان په وخت کې د روسيې او برطانيې ترمنځ حایل شو، ترڅو د دواړو سترو قدرتونو ترمنځ ټکر رانشي او په خپل حال پاتې شو، په دې موده کې درې ځلې انگليسانو پر افغانستان يرغل وکړ او هر ځل د ناکامۍ سره مخامخ شول، په شلمه ميلادي پېړۍ کې شرايطو روسان هم دپته وهڅول، چې په دغه سپېڅلې خاوره او خلکو يرغل وکړي او د خپلو گوډاگيانو په مرسته يې يو ځل بيا افغانان د غم په ټغر کېنول، په ميلونونو شهيدان په ياده سيمه کې د خپلو کورونو څخه مهاجرت ته اړ کړل، له موقعه څخه په استفادې غدارې امريکا د افغانانو د ملاتړ کولو په خاطر کافره نړۍ له ځان سره کړه او په افغانستان يې يرغل وکړ چې په دغه موده کې په افغانانو د هيڅ نوعه تشدد او ظلم څخه دريغ ونه کړ او خپل هره نوعه اسلحې يې وازمايلې چې دغه لړۍ تراوسه دوام لري

په درنښت
 بنوونيار عبدالصير حکمت
 د ننګرهار عالي دارالمعلمين
 د ټولنيزو علومو د څانگې امر

تقريف

د افغانستان معاصر تاريخ يو گټور، په زړه پورې او جالب مضمون دی، د نړۍ معاصر تاريخ په عمومي توگه د فرانسې د ستر انقلاب نه چې په کال ۱۷۸۹م کال کې شروع کېږي او تر اوسه پورې دوام لري، د افغانستان معاصر تاريخ د امير حبيب الله خان له جلوس څخه چې په کال ۱۹۰۱م کال په تخت کېناست شروع کېږي، د نړۍ د نوو پېړيو تاريخ د ختيځ روم د امپراطورۍ د سقوط څخه يا قسطنطنيه د فتحې څخه چې نوموړی ښار په کال ۱۴۵۳م د سلطان محمد فاتح په واسطه فتحه شوه، شروع کېږي، البته سلطان د عثماني امپراطورۍ امپراطور وو چې عثماني امپراطورۍ څخه اوس د ترکيې جمهوري هېواد جوړ شوی دی د افغانستان د نوو پېړيو تاريخ د احمد شاه بابا د سلطنت د جلوس چې په کال ۱۷۴۷م پېښ شروع کېږي، احمد شاه بابا د افغانستان هغه ستر سياسي شخصيت وو چې افغانستان يې د هند د مغلوي امپراطورۍ څخه ازاد کړ، معمولاً د نوو پېړيو تاريخ د معاصر پېړيو سره يو ځای په پوهنځيو او ښوونيزو مرکزونو کې لوستل کېږي، نو د افغانستان په عالي دارالمعلمينو کې هم دواړه تاريخونه د يو مضمون په توگه لوستل کېږي، د افغانستان معاصر تاريخ د تاريخي پېښو، وياړونو، جگړو، اختراعاتو او اکتشافاتو څخه ډک دی، په دغه پېړيو يعنې نوي او اوسنۍ پېړيو کې افغانستان د مغلوي هند امپراطورۍ څخه ازاد شوی، د افغانستان نوم د خراسان څخه په افغانستان بدل شوی دی، د افغانستان او انگلستان ترمنځ درې خونړۍ جگړې پېښې شوي دي، افغانستان د روسانو د تېري سره مخامخ شوی دی او هغوی ته يې غاښ ماتونکی ځواب ورکړی او د افغانستان د جهاد په

نتیجه کې په نړۍ واله سطحه کمونیزم د ماتې او سقوط سره مخامخ شوی دی، په افغانستان کې نامتو علماء او پوهان زېږېدلي او نړېوال شهرت ته رسېدلي، لکه علامه سید جمال الدین افغان، علامه صلاح الدین سلجوقي، علامه عبدالحی حبیبی، محمود طرزي، عبدالرحمن پژواک، عبدالباري جهاني او داسې نور... هر افغان چې د خپل وطن او اسلام سره مینه لري، باید د افغانستان معاصر تاریخ ولولي او د هغه په رڼا کې کولای شي خپل گران هېواد او خپل مقدس دین ته واقعي خدمت وکړي ځکه چې هغه د خپل هېواد د تاریخ څخه خبرېږي، اتلان او خاینان پېژني، د تمدن ترقي او عالي فرهنگ په مفهوم باندې پوهېږي، د سیاست او سیاسي نظریو او شخصیتونو سره اشنا کېږي، نو موږ ته لازمه ده چې دغه دلچسپ او ښکلی مضمون مطالعه کړو، اوس د ښووالي شمس الدین شمس د لیکنې په باره کې خبرې کووم د استاذ معاصر تاریخ گټور او په زړه پورې اثر دی د موضوعاتو تسلسل پکې مراعت، د معتبرو ماخذونو څخه استفاده کړې ده. د اصطلاحاتو وضاحت یې کړې دی موضوعات په مختصر او مدلل ډول لیکل شوی، ژبه یې فصیحې او روانه ده او هر سړی چې په پښتو ژبه پوهېږي ترې استفاده کولای شي، زه د دغه اثر په لیکلو کې استاذ ته مبارکي وایم او د هغه د نورو کتابونو د لیکلو په هبله او د هغه د دغه اثر لوستل ټولو افغانانو ته توصیه کوم.

په ډېره مینه او ادب
ښوونمل استاذ عبدالملک فیضان
د تنگهار د عالي دارالمعلمین
د ټولنیزو علومو د ډیپارټمنټ د علمي کدر غړی

د لیکوال سریزه

د افغانستان د پخوانیو پېړیو او معاصرو پېړیو تاریخ د افغانستان په عالي دارالمعلمینو کې د ټولنیزو علومو په ډیپارټمنټ کې یو مهم مضمون دی، دغه مضمون د ټولنیزو علومو په څانګه کې څلور کریدو ته لري یعنې په ۲۴ ساعتونو کې تدریس کېږي، دغه مضمون په نورو څانګو کې په ۳۲ ساعتونو تدریس کېږي، د افغانستان د معاصر تاریخ میتودونه عبارت دي له لکچر میتود، سوال او ځواب میتود، مباحثې او مناقشې میتود، د مسابقې میتود، د فکري مشورې میتود، د سیر علمي میتود او داسې نور... دغه کتاب په څلور فصلونو کې لیکل شوی دی

د دغه اثر پیل د احمد شاه بابا د جلوس څخه شروع او د اشرف غني د جمهوري ریاست تر دورې پورې دی، د دغه کتاب مهم موضوعات په لاندې ډول دي:

د افغانستان تاریخي نومونه، د احمد شاه بابا ژوند او د هغه پاچاهي، فتوحات او خدمتونه د تیمور شاه سلطنت او د هغه د زمانې مهمې پېښې، د شاه زمان، شاه محمود، شاه شجاع سلطنتونه د افغان او انگریز لومړۍ جګړه، محمدزایانو د سلطنت انتقال د امیر دوست محمد خان، امیر شیر علي خان، امیر عبد الرحمن خان او امیر حبیب الله خان اماراتونه د افغان او انګلیس دویمه او درېیمه جګړه، د افغانستان خپلواکي، د امان الله او نادر شاه سلطنت، د سردار محمد داؤد خان جمهوري دوره، د ثور خونړۍ کمونیستي کودتا او د کمونستان واکمني او د روسانو پر ضد د افغانانو جهاد، د جهادي رهبرانو منځته راتګ، د طالبانو اسلامي تحریک او د

هغوی سقوط، د بن کنفرانس او د حامد کرزی او اشرف غني جمهوري دورې دي.

د کتاب په کتلو کې د ننگرهار د عالي دارالمعلمين قدرمنو استاذانو هر يو ښوونيار عبد البصير حکمت او ښوونيار عبد المالک فيضان څخه يوه نړۍ مننه کوم او د چاپ په برخه کې د حکمت څېړندويې ټولني له مشر کمال الدين حکمت څخه مننه کوم، چې د دې کتاب د چاپ چارې يې په خپله غاړه واخيسته او د زده کوونکو خدمت ته يې وړاندې کړ. او په پای له درنو لوستونکو څخه هيله کوم که چېرې په دې کتاب کې مو کومه ښمگړتيا تر سترگو شوه د مهرباني له مخې حکمت څېړندويې ټولني ته خبر ورکړئ، تر څو په راتلونکې چاپ کې اصلاح کړي.

په درنښت

ښوونيار شمس الدين شمس

د ننگرهار عالي دارالمعلمين د ټولنيزو علومو استاذ

لومړی فصل

د افغانستان تاريخي نومونه:

افغانستان يو لرغونی هېواد دی، د تاريخي او جغرافيايي اسنادو او بشري ارزښتونو له مخې د دې هېواد لرغونتيا پنځنيموزرو کالونو ته رسېږي، افغانستان په دې اوږده تاريخي دوره کې په درېو مشهورو نومونو ياد شوی دی.

۱- آريانا:

اريا نا چې د نجييو خلکو د اوسېدو ځای معنا درلوده او د اروپايانو له خوا زموږ د هېواد په اړه کارول شوی دی، دا نوم لومړی ځل يوناني مؤرخ اراتوتنس چې له ميلاده مخکې يې په درېيمې پېړۍ کې ژوند کاوه، کارولی دی د دې اثر اصلي متن په لاس کې نشته، خو د استرابون يوناني جغرافيه ليکونکي او څېړونکي له خولي د اريانا يادونه کړې ده، سربېره پر دې هيرودت او بطليموس هم په خپلو اثارو کې د اريانا نوم کارولی دی، په هر صورت د اريايانو د ميشتيدو يا ځای پر ځای کېدو له وخته دا نوم په دې خاوره ايښودل شوی دی، دا نوم د اويستا زمانې له ميلاد څخه زر کاله مخکې تر پنځم ميلادي پېړۍ پورې (۱۵۰۰) کالو په اوږدو کې دې هېواد ته ورکړی وو او په اويستا کې د اريانا په نوم ياد شوی دی.

۲- خراسان:

خراسان د عربي او اسلامي مؤرخينو لخوا دې هېواد ته کارول شوی دی، چې د ختيځ او لمر ختلو معنا ورکوي، په دې کې شک نشته چې د خراسان جغرافيايي حدود او د هغې پراختيا په هره زمانه کې د پاچاهانو او واکمنانو له سياست سره توپير درلود، خو په اصل کې له ډهلي (هند) نه تر اصفهان (ايران) پورې غځېدلی هېواد وو، کله به څو ښارونو ته د خراسان نوم ورکاوه، د هغو اسنادو له مخې چې اسلامي جغرافيه پوهانو وړاندې کړی

دی بیا په مجموع کې خراسان تر (۱۹) پېړۍ پورې نننۍ افغانستان ته ویل کېده. خراسان ورو ورو له یوې وړې جغرافیایي سیمې څخه د اریانا جغرافیایي سیمې پورې پراختیا وموندله، په پایله کې خراسان د یوه لوی او ستر هېواد په نوم واوښت.

۳- افغانستان:

د لسمې پېړۍ اسلامي لیکوالانو په اثارو کې د افغان کلمه د هېواد د یو شمېر پښتنو قبیلو لپاره وکارول شو، د وخت په تېرېدو سره یې معنا پراخه شوه وروسته بیا په اتلسمه پېړۍ کې د ټولو پښتنو لپاره وکارول شو، خو د افغانستان نوم لومړی ځل یو شمېر ختیځو ولایتونو ته ورکړل شوې وه، په خوارلسمه پېړۍ کې د هېواد ختیځ ته په ځانگړې ډول د سلیمان غره او د هغې شاوخوا سیمو ته ویل کېده، په اتلسمه میلادي پېړۍ کې افغانستان یوه لویه او پراخه سیمه وه یعنې د سند، ملتان، کشمیر، نورستان څخه تر کندهار او ملتانه پورې پراختیا ومونده او د افغانانو اصلي هستوگنځای وبلل شو، په ۱۹ میلادي پېړۍ کې د اریانا او خراسان د نومونو پر ځای افغانستان نوم د مرکزي اسیا د سیاسي جغرافیې په چوکاټ کې ځای ونیوه په حقیقت کې ابدالي احمدشاه بابا و چې د دویم ځل لپاره یې د افغانستان یووالی ټینګ کړ او د پخواني اریانا سیاسي، جغرافیایي حدود یې بیا راژوندی کړ، په خواشیني سره باید یادونه وکړو چې له احمدشاه بابا او تیمورشاه څخه وروسته د دوی د زامنو ترمنځ یې اتفاقي، د سدوزیو او احمدزیو ترمنځ کورنۍ جگړې، د پردیو مستقیم او غیر مستقیم لاس وهنو داسې عوامل رامنځته کړل، چې د افغانستان ډېره خاوره له لاسه ورکړي او چې پورې احاطه شي او په یو کوچنی هېواد چې اوبو ته لار نه لري واوښت او د احمدشاه بابا تقریباً ۲ میلیونه km لویه امپراطوري په ۲۵۰۰۰۰ km مربع سیمه بدله شوه.

د افغانستان اوسني سرحدات

۱. شمالي سرحدونه:

افغانستان د مرکزي اسیا له جمهوریتونو (شوروي اتحاد سره ۲۳۸۰.۵ km) کېدو سرحد لري، د برطانیه او شوروي گډو سیاسي فعالیتونو په ۱۹ پېړۍ کې د نوموړي سرحد په ټاکلو کې مهم رول ولوباوه، ځکه برطانیه نه غوښتل چې هند کې خپله امپراطوري د روسیې سره هم سرحده کړي، هڅه یې کوله چې د روسیې گاونډي دولتونه تر خپل نفوذ لاندې وساتي، د همدې هدف لپاره د دې هېواد په کورني او بهرني چارو کې یې مستقیم لاسوهني پیل کړې چې د افغانستان د سرحدې کرښو د ټاکلو پر وخت د انګلیس د پلاوي شتون د دې خبرې ښه ثبوت دی لکه د ریجوي، مگمان، ډیورنډ، پامیر، شیر علي خان سرحدې کرښې چې په څو مرحلو کې ټاکل شوي، انګلیسي نمایندگان په کې موجود و.

الف: شیر علي خان سرحدې کرښه:

په ۱۷ پېړۍ کې چې روسیه لویه امپراتوري تاسیس کړ، خو بیا هم په وچه کې ایسار وو، غوښتل یې چې د افغانستان له لارې د هند هېواد طبیعي زیرمو ته ځان ورسوي، انګلیسانو د هند پولې ته د روسانو وړاندې تګ د ځان لپاره خطر گانډه، کله چې د امیر شیر علي خان په دویمه پلا پاچاهۍ کې روسانو د مرکزي اسیا هېوادونه ونیول، انګلیسان او امیر شیر علي خان دواړه په تشویش کې شول، انګلیسانو یو نفر سنیطرز بورک ته ولېږه، ترڅو د افغانستان او شوروي اتحاد ترمنځ د حقیقي پولې ټاکلو په هکله خبرې وکړي، چې دغو خبرو (۱۸۲۹-۱۸۷۳م) کاله پورې دوام وکړ، دواړو خواوو قناعت وکړ او د افغانستان، روسیې او انګلیس نماینده گانو د یو کمیسیون په ډول دغه سرحدې کرښه چې د ویکتوري جهیل څخه تر خم آب پورې اوږدوالی لري وټاکل، د دغه طبیعي سرحداتو اوږدوالی چې (۱۸۰۰ km) دی د امیر شیر علي خان د کرښې په نامه یادېږي. خو کله چې په (۱۹۹۲) م کال شوروي اتحاد د افغانستان د جهاد له برکته ماتې وخوړه او

تجزیه شو نو زموږ شمالي گاونډي هیوادونو د یوه خپلواکه هیوادونو په توګه رامنځته شول چې اوس موږ د هر هیواد سره بیل سرحد لرو لکه د تاجکستان سره ۱۳۶۰،۷ کیلو متره د ازبکستان سره ۱۴۵،۳ کیلو متره او د ترکمنستان سره ۸۷۴ کیلو متره پوله لرو.

ب: د امیر عبدالرحمن خان سرحدی کرښه:

د امیر عبدالرحمن په وخت کې دوه سرحدی کرښې د افغانستان او شوروي ترمنځ ټاکل شوي وې.

لومړۍ د ریجوي سرحدی کرښه:

کله چې روسانو په (۱۸۸۵) میلادي کال پنځده ونیوله باید انګلیسانو د مخکېني تړون له امله افغانستان سره فوخي ملاتړ کړای وي، مګر هغوی یوازې په منځګرتوب بسنه وکړه او د افغانستان او روسیې ترمنځ یې په ۱۸۸۵ میلادي کال کې د ذوالفقار څخه تر خم آب پورې سرحدی کرښه تعیین کړه او روسانو د پنځده سیمه ونیوله، د انګلیس پلاوې مشر ریجوي نومېده، نو ځکه دغه کرښه د ریجوي په نامه یادېږي البته چې پنځده (۱۱۰۰) سوه کیلو متره مربع مساحت لري چې اوس ترکمنستان پورې تړلې سیمه ده.

د پامیر سرحدی کرښه:

پورتنیو دواړو سرحدی کرښو د روسیې او افغانستان ټولې سرحدی لانچې په ښه توګه سره حل نه کړې ځکه روسانو غوښتل چې د افغانستان خاوره اشغال کړي، چې بیا هم امیر عبدالرحمن خان د انګلیسانو په مشوره د آمو سیند له هغې خوا سیمو څخه تېر شو او د دوی ترمنځ د ویکتوریا له جېپیل څخه د یولې تر درې پورې سرحد تعیین شو، چې د افغانستان دولت شغنان او روشان ولایتونه له لاسه ورکړل او په بدل کې یې یواځې یو اوږد دهلیز دواخان په نوم لاس ته راوړ، چې د دې سرحدی کرښې په واسطه روسیې او برطانوي هند سره جلا شول.

دویمه: ختیځه سرحدی کرښه:

افغانستان د برطانوي هند سره د گاونډیتوب له امله نه یوازې دا چې د احمد

شاه بابا د امپراطورۍ نیول شوي سیمې له لاسه ورکړې بلکې د افغانستان اصلي خاوره یعنې پښتونستان هم ترې جلا شو، افغانستان د خپل ستراتیژیک موقعیت په اساس چې د مرکزي اسیا او هند حاصلخیزو ځمکو ترمنځ د ارتباط لاره ګڼل کېږي چې د روس او برطانیې د پرمختګ په نتیجه کې یې لا زیات اهمیت پیدا کړ، کله چې روسیې د مرکزي اسیا جمهوریتونو، خیوا، سمرقند او بخارا ونيوه د آمو سیند (د افغانستان شمالي سرحد) ته راوړسېدل په مقابل کې برطانیه هم د بهارا ایالت او پنجاب ونيول له سند څخه راتېر شول او د افغانستان ختیځې دروازي ته راوړسېدل او خپل پرمختګ ته یې د افغانستان په ختیځ او جنوب (پښتونستان) کې ادامه ورکړه او امیر عبدالرحمن خان سره د ډیورنډ تړون په (۱۸۹۳م) کال لاسلیک کړ، د دغه تړون له مخې سوات، چترال، باجوړ، وزیرستان، چمن او نوري سیمې زموږ له هېواد څخه جلا شوي.

امیر عبدالرحمن خان دغه تړون ومانه خو امیر عبدالرحمن خان دا نه وه منلې چې د ډیورنډ کرښه دې د یو بین المللي سرحدی کرښې په توګه وپېژندل شي، بلکې د انګریزانو د نفوذ سیمه ګڼل کېده، دغه کرښه د کلیک له کوتل څخه د واخجیر تر جنوب ختیځه پورې واقع ده او د ملک سیاه تر غره یعنې ایران تر سرحد پورې رسېږي.

نښې او علامې د دې لپاره کېښودل شوي چې د برطانیې او افغانستان د نفوذ سیمه توپیر ولري، مګر له هند څخه د انګلیسانو د وتلو په وخت کې چې د پاکستان دولت جوړ شو د سرحدی خلکو (پښتونستان) موضوع لانجمنه پاتې شوه چې پاکستان اوس پښتونستان د خپلې خاورې برخه ګڼي، د پاکستان دا ادعا غلطه ده، ځکه د افغانستان دولتونو په هغه وخت کې د پښتونستان په هکله خپل نظر هر وخت مسؤلو مراجعو ته ویلې لکه امیر عبدالرحمن خان د خپلې واکمنۍ پر مهال او حبیب الله خان د خپلې واکمنۍ پر مهال د قبايلو سره مرسته کړې او امان الله خان چې کله په (۱۹۳۱م) کال د برطانیې سره تړون لاسلیک کاوه، د پښتونستان موضوع یې

یاده کړه، همدارنگه نادرخان لویې جرگې ته خطاب کې د پښتونستان موضوع یاده کړه، مگر کله چې (۱۹۴۷م) کال برطانیه له هند څخه خارجېده د افغانستان مطالعې له نرمې څخه جدي شکل غوره کړ، مگر کومه پایله یې لاس ته رانه وړه. دا چې د ډیورنډ سرحدې پوله په مختلفو ارقامو ښودل شوی دی، خو د افغانستان د کارتوگرافي څانگې د نوي معلوماتو له مخې چې زه خپله هلته تللی وم او دا نوي معلومات او نقشې چې جوړیدلي دا ځای مې هم وکتل چې له پښتونستان او بلوچستان سره زموږ پوله (۲۳۱۰) کیلو متره ښودل شوی دی.

دربیم: غربي سرحدې کرښه:

په غرب کې د ایران او افغانستان ترمنځ دوه سرحدې کرښې موجودې دي چې (۹۲۵) کیلو متره اوږدوالی لري.

الف: د مگهان سرحدې کرښه:

د افغانستان دولت غوښتل دا مسئله د سولې له لارې حل کړي مگر کله چې امیر شیر علي خان (۱۸۲۳م) کې په کورنۍ جگړه بوخت و، ایران د وخت څخه گټه واخیسته او نیمروز خواته یې پرمختگ وکړ، کله چې امیر شیر علي خان د دویم ځل لپاره قدرت ته ورسید، غوښتل یې چې سیستان بېرته ونیسي، انگریزانو د ایران په طرفدارۍ د منځگرتوب غوښتنه وکړه په (۱۸۷۲م) کال یو هیئت د گولډ سمت په نامه راولېږه نوموړی د افغانستان په زیان او د ایران په گټه سیستان په دوو برخو وویشه چې په نتیجه کې د انگریزانو او امیر شیر علي خان اړیکې خرابې شوې، انگلیسانو د دې لپاره چې امیر خوشحاله کړي د گولډ سمت پرېکړه یې سهوه وکړله او امیر شیر علي خان ته یې د (۱۲) لکو روپۍ او وسلې ورکولو وعده وکړه، امیر روپۍ وانه خيستې او سرحدې موضوع لاینحله پاتې شوه.^(۱)

(۱) مگهان سرحدې کرښه کې انگریزانو د افغانستان خاورې ته پنځوس کیلو متره داخل شو او د هلمند په اوبو کې یې ایرانیان له موږ سره شریک کړل چې هېڅکله افغانانو ته د منلو وړ نه دی.

بیا د امیر حبیب الله خان په وخت کې (۱۹۰۲م) کال مگهان چې د انگلیسي هئیت مشري یې کوله دغه سرحدې کرښه د ملک سپاه له غره څخه د تور غره پورې چې (۹۵) میله اوږدوالی لري وټاکل چې نوموړې سرحدې کرښه د دغه هئیت د مشر (مگهان) په نامه یادېږي.

ب: د فخرې سرحدې کرښه:

د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدې ستونزه د پورتنۍ سرحدې کرښې په تعینولو سره هم حل نه شوه د دواړو دولتونو د ډیپلوماتیکو هلو ځلو وروسته په دې راضي شول چې ترکیبې دولت دې منځگرتوب وکړي د ترکیبې دولت په (۱۹۳۵م) (۱۳۱۳ش) کال جنرال فخر الدین التایي د سرحدې اختلاف د حل لپاره وټاکله جنرال فخر الدین التایي له ډېرو پلټنو او مطالعو وروسته خپله پرېکړه دواړو هېوادونو ته واوروه او د افغانستان لویدیځه سرحدې کرښه له تورغره څخه تر ذوالفقار درې پورې وټاکل شوه چې نوموړې کرښه د (فخرې) په نامه یادېږي خو اوس مهال د افغانستان د کارتوگرافي څانگې د تازه معلوماتو له مخې په مجموع کې د ایران سره زموږ سرحدې پوله (۹۲۵) کیلو متره تثبیت شوې ده.

شمال ختیځه سرحدې کرښه:

په لومړي ځل د درېیو استازو لخوا چې غلام محی الدین د قطغن او بدخشان د ولایتونو حکمران افغاني استازي و او میجر جرلو (Major Gerlow) د انگلیسي هئیت رئیس و او فیفرو شویکوسیکي د تزارې روسیې هئیت رئیس ټاکل شوی و او د لوی پامیر او کوچني پامیر په سیمه کې په خبرو پیل وکړ چې دا خبرې نهه میاشتې اوږدې شوې، چې په نتیجه کې د پامیر سرحدې کرښه د افغانستان د تزارې روسیې او شمالي سرحدې کرښه د افغانستان او چین ترمنځه پوله تثبیت شوه.

د چین د ولسي جمهوریت د جوړېدو وروسته د (۱۹۴۹م) کال د سپتمبر د میاشتې په (۲) مه نېټه یو ځل بیا سرحدې خبرې پیل شوې او په (۱۳۳۲هـ ش) (۱۹۵۷م) میلادي کال موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځ پوله دې د ځمکې پرمخ تثبیت او وټاکل شي شمال ختیځه سرحدې کرښه چې د یولي له درې نه د یو قوس په

بڼه د کلیک تر کوله د واخیر د کوتل سهیل ختیځه پورې امتداد لري د افغاني پامير د چین د سیکیانگ ایالت ترمنځ په (۱۳۴۳هـ. ش) (۱۹۲۴م) کې په فني توگه د ستونزو په وسیله په نښه او تثبیت شو. د افغانستان د کارتوگرافي د معلوماتو له مخې اوس مهال د چین سره زموږ سرحدې کرښه (۹۶) کیلو متره تثبیت شوې ده. په دې توگه د اریانا پراخه ځمکه او د احمد شاه بابا لویه امپراطوري د هند د سمندر له څنډو څخه کرار، کرار راغونډ کړای شوه، دا د عبدالرحمن خان د واکمنۍ په وخت په جبري ډول د دوو قدرتونو ترمنځ حایل او د جنوبي اسیا په مرکزي برخه کې د کمزوري اقتصاد سره په وچه کې ایسار پاتې شو چې تر اوسه پورې یې د سهیل او ختیځ سرحدونو حقوق خلکو ته نه ورکول کېږي، له همدې کبله زموږ هېواد د بیوزلی او بریادۍ په اور کې سوځي.

افغانستان اوس (۲۰) درجو او (۲۸) دقیقو او (۷۴) درجو او (۵۱) دقیقو ختیځ طول البلد د گرینویچ ختیځ لوري (۲۹) او (۳۰) دقیقو (۳۸) درجو او (۳۱) دقیقو شمالي عرض البلد کې موقعیت لري (۲۵۲۰۰۰) کیلو متره مربع مساحت لري چې په دې خاوره کې تقریباً (۳۰) میلیونو څخه زیات وگړي ژوند کوي، چې د نفوسو شمیر یې په یو کیلو متر مربع کې (۴۲) تنو ته رسېږي چې د افغانستان د سر شمېرنې د ادارې د وړاندوینې له مخې تر (۲۰۲۵) میلادي کال د افغانستان نفوس (۵۰) میلیونه او تر (۲۰۵۰) میلادي کال پورې د افغانستان نفوس (۷۵) میلیونه تنو ته به ورسېږي.

د ټولو سرحداتو اندازه یې (۵۸۱۳) کیلو متره ده د افغانستان جغرافيايي موقعیت چې د مرکزي اسیا د هېوادونو لاره گڼل کېږي، د دې سیمې لپاره په اقتصادي او سیاسي لحاظ ډېر مهم دي، ځکه چې د ایران، هند او مرکزي اسیا د هېوادونو د یو ځای کېدو نقطه ده.

د غبار صاحب په لیکنه کې د دوو خبرو په اړه فکر په کار دی یو دا چې د افغانستان د وگړو شمېر اوس زیات شوی دی او بل دا چې د پاکستان سره زموږ سرحدې ستونزه تراوسه نه ده حل شوې او همدا چې د ځینو احصائیو له مخې د افغانستان مساحت (۲۵۰) زره کیلو متره مربع ښودلی شوی دی ترڅو چې زموږ سرحدې مسئله په پاکستان سره حل نه شي حتماً په دې ارقامو کې فرق لیدل کېږي.

دویم فصل
د احمد شاه بابا ژوند او واکمني

د احمد شاه بابا د زوکړې او د ځای په هکله بیلا بیل نظریات شتون لري د ځینو مورخینو په اند هغه په ملتان کې زیږیدلی دی او د نسب لړۍ یې له عبدالله خان سره چې په ملتان کې کډوال و تړل شویده خو اکثره مورخین پدې اند دي چې احمد شاه بابا (۱۰۰۲ هـ) (۱۷۲۳م) کال د هرات په ښار کې وزېږېده احمد شاه بابا د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی.

مشر وروړ یې ذوالفقار خان نومیده، چې د هرات واکمن و، وروسته د شاه حسین لخوا ونيول شو او بیا هم د نادر افشار یواسطه له خلاصیدو وروسته په مازندران کې مسموم کړای شو. مور یې زرغونه انا الکوزی نومیده، د پیداېښت نېټه یې څرگنده نه ده خو د وفات نېټه یې ۱۷۷۴ هجري قمری کال اټکل شوی دی هغه مهال چې ذوالفقار خان په ۱۷۳۲ ز کال ۱۱۴۴ هجري قمری په فراه کې د خپلو مخالفینو لخوا ماتې وخوړه احمد خان یې له خان سره بوت او کندهار ته یې پنا یوړه دا وخت کندهار کې د میرویس نیکه زوی شاه حسین هوتک واکمن و خو هغه د قبیلوي اختلافاتو او ځینو احتمالي خطرونو له امله ذوالفقار خان او د هغه کوچني وروړ احمد خان چې دا وخت یې عمر لس کاله و بندیان کړل، دوی شپږ کاله د شاه حسین په زندان کې و نادر افشار چې کله د کندهار ښار ونيو دی او ذوالفقار خان یې په ۱۷۳۸ ز کال کې مازندران ته ولیږل.

څلور کاله وروسته کله چې نادر افشار له سوېو وروسته بیرته کندهار ته راوگرځید احمد خان ته د مازندران د سیمې نظم وروسپاره بیا یې د پوځ

دافسر په توگه وټاکه خو دده د استعداد ليدلو سره يې د ابدالی او ازبکی پوځ مشری و سپارله وروسته يې د خپلو ساتندويانو د مشر په حيث وټاکه په ۱۱ د ذوالحجې ۱۱۲۰ هجري قمری کال چې ۱۷۴۷ ز د جون له شلمې نېټې سره سمون خوری نادرافشار د خپلو جنرالانو لخوا طبرستان په (فتح آباد) سيمه کې ووژل شو احمد شاه بابا د هغه د کورنۍ ساتنه وکړه او په بدل کې ورته د نادر افشار ميرمني د کوه نور الماس او نور جواهرات ورکړل خيښي مورخين وايي دغه ميرمنه يې پښتنه وه او صاحبه نومیده د کوه نور الماس (دغه الماس د هندوستان د اندرا پراداش ايالت په حيدرآباد ښار کې په ۱۷۵۲ز کال کې کشف شو د محلی واکدارانو لخوا شاه جهان گورگانی ته ورسيد په ۱۷۳۸ز کال کې نادر افشار پر هند حمله وکړه کوه نور الماس يې هم د غنيمت په توگه لاس ته راوړل چې وروسته د نادر افشار د ميرمنې له خوا احمد شاه بابا ته په ډالۍ کې ورکړل شو.

له احمد شاه بابا نه تيمور شاه ته بيا شاه زمان ته او بيا شاه شجاع ته ورسيد کله چې شاشجاع رنجيت سنگ ته پناه يوه په ۱۸۳۸ز کال کې کوه نور الماس خپل اصلی ټاټوبی هندوستان ته ورسیده په ۱۸۷۷ز کال کې بریتانیا د شرقی هند کمپنۍ په واسطه نوموړی الماس لاس ته راوړ چې په رسمی ډول ملکه ویکتوريا ته ورسیده اوس دغه الماس د لندن په تاريخی قصر کې ساتل کېږی.

احمد شاه بابا د جواهراتو سره کندهار ته راوگرځيد او د شير سرخ په زیارت کې يوه لويه جرگه جوړه کړه ددی جرگې غونډی څو ورځې پرله پسې روانې وی دوی د مشر ټاکلو پر مسله جوړ نه راتلل د غونډی په نهمه ورځ صابر شاه نومی يو ملنگ چې د همدغه شير سرخ په هدیره کې اوسیده له خپلی کوچلي راووت د هديری تر څنگ پتی څخه يې د غنمو يو څو اوږی راپريکړل جرگې ته يې وړاندیز وکړ چې د مشر ټاکلو لپاره ده ته واک ورکړی ټولو يې دا وړاندیز ومنه هغه پر احمد خان باندی چی تر دا وخته پوری په جرگه غلی ناست او مشری ته کانديد هم نه و لاس کيښود او هغه د غنمو اوږی يې په

بگړی کې ورته وروتمبل دغسی احمد شاه بابا زموږ د هیواد مشر او واکمن په توگه وټاکل شو او د شير سرخ لويه جرگه په برياليتوب سره پای ته ورسید.

د احمد شاه بابا فتوحاتو ته لنډه کتنه

د پانې پت جگړه:

احمد شاه بابا چې کله خپله اداره جوړه کړه او مرکزي حکومت يې ټينگ کړ ډېر ژر په اسيا کې تر ټولو لوی اسلامي پاچاهانو څخه وشمېرل شو همدا مهال د هندي مسلمانانو مشر شاه ولي الله دهلوي او د هند روښنفکرانو لخوا احمد شاه بابا ته عريضه ولېرله چې هندوان او مرهټيان په هند کې مسلمانان پر ناحقه وژني اسلامي مقدساتو ته په سپکه سترگه گوري او د مسلمانانو پر مال او ناموس تيری کوي احمد شاه بابا ددغه خبر په اورېدو سره ټکان وځوړ او د يو مسلمان پاچا په توگه يې د مرهټيانو او هندوانو د ظلم څخه د مسلمانانو د ژغورنې لپاره دې جگړې ته مجبور شو په دې جگړه کې د احمد شاه بابا شپيته زره پلي او سپاره فوځ برخه درلوده او د مقابل لورې لس لکه مرهټيان، هندوان او راجيوتان د جنگ ډگر ته راووتل په دې جگړه کې د مرهټيانو د ملاتير مات شو او دوه لکه کسان يې د جگړې په ډگر کې ووژل شول ۵۰۰۰۰ سونه دوه لکه غوايان ۵۰۰ فيلان څلور زره اوبسان دوه ويشت زره بنديان د احمد شاه بابا لښکر لاس ته ورغلل چې د ابراهيم نومي بندي پرته نور ټول بنديان وېښل شول.

احمد شاه بابا په ۱۷۴۷ ميلادي کال کې ملتان ونيوه په ۱۷۴۹ ميلادي کال کې يې پنجاب او مروه ونيوه ۱۷۵۰ ميلادي کال کې يې نيشاپور فتحه کړ، د ۱۷۴۹-۱۷۵۱ ميلادي کلونو په اوږدو کې يې له امو څخه تر عمان او سند له سيند نه د ايران تر نيمایې پورې ټولې سيمې ونيولې او تر ۱۷۵۲ ميلادي کلو پورې کشمير، پنجاب، ملتان او هند په خپله امپراطوری پورې وتړل. کله چې احمد شاه بابا له هنده کندهار ته راستون شو نو سکانو بيا بغاوت

و کړ او د پنجاب نائب الحکومه زین خان یې کلابند کړی احمد شاه بابا بېرته لاهور ته لاړ او د سیکانو دوه لکه لښکرو سره جگړه پیل کړې، سیکانو ماتې وخوړه او شل زره تنه یې د جگړې په ډگر کې ووژل شول احمد شاه بابا د سر هند حکومت امیر سنگهه ته ورکړل او خپله بیرته لاهور ته راستون شو.

احمد شاه بابا په دې وخت کې د مشهد ښار کلابند کړی د ایران پاچا شارخ لور چې گوهر شاد نومېده خپل زوی شهزاده تیمور ته په نکاح کې چې په همدغه وخت فارسي ژبه د احمد شاه بابا په دربار کې نفوذ وکړ.

احمد شاه بابا نیک اخلاق درلودل له همدې امله خلکو ورته د بابا لقب ورکړ، هغه تاج په سر نه اېښوده او لونگی به یې په سر تړله، موزې به یې په پښو کولې د تخت پر ځای به په فرش او ځمکه کېناسته، د خلکو سره یې مستقیماً خبرې کولې او په ډېر تواضع به یې د خلکو سره چلن کاوه د پېښو په حل کې به یې له انصاف څخه کار اخیسته هغه د (۳۲) کاله سلطنت په موده کې یو ساعت هم په عیاشۍ تېر نه کړ، حتی ښکار یې هم نه کاوه، حریص نه و، هر څه یې ځان ته نه ټول افغانستان ته غوښته، په جگړه کې یې د ښمن نه شاه کړې نه ده په جزاگانو کې یې د بدن د اعضاوو پرېکول منع اعلان کړل او په تشریفاتو کې ټیټېدل نه خوښېده او خپلو خپلوانو ته یې د دولت په اداره کې برخه ور نه کړه.

د احمد شاه بابا خوراک ډېر ساده او د افغانانو د هغه وخت رواج سره سم یې خپل خواړه تیارول او د ښځو شمېر یې له څلورو نه زیات نه دی.

احمد شاه بابا د ۱۱۸۲هـ، ق کال ۱۷۷۳م کال وفات شو او یوه لویه امپراتوري یې افغانانو ته په میراث پرېښوده خو افغانانو د کورنیو اختلافاتو او د بهرنیو مداخلو له امله دا میراث ونه شوه ساتلی او تجزیه شوه ډېرې سیمې یې گاونډیو تر خپل کنترول لاندې راوستل. چې د احمد شاه بابا د امپراتوري څه باندی دوه میلونه کیلو متره مربع سیمه په (۲۵۰۰۰۰) کیلو متره مربع بدله شوه.

د احمد شاه بابا شخصیت او مړینه:

احمد شاه بابا زموږ د هیواد یو دینپاله، هیواد پاله، علم دوست، عادل، مهربان او د ټولو غوره اسلامي اخلاقو او افغانی سپیڅلو خوبیونو خاوند ملی مشر و، احمد شاه بابا تاج نه په سراوه په ځمکه کېناسته، خوراک یې ډیر ساده و، ښځې یې له څلورو نه زیاتې نه وې، مقررات د لیاقت له مخې تر سره کول، هغه عالم او ادیب (شاعراو لیکوال) هم و او یو ننګیالی او توریالی فاتح هم و.

د خپلې واکمنې په ټوله دوره کې یې داسې ویاړلې کارنامې ترسره کړې چې زموږ د تاریخ په زریڼو کرښو لیک او هر یوه زموږ اوسنې او راتلونکو نسلونو ته د غیرت او همت په زړه پورې درسونه دي هغه زموږ هیواد ته نه هیریدونکې خدمتونه کړي دی لکه د بخارا نه کندهار ته د خرقي شریفی راوړل د شبرغان او کندهار ښارونه ودانول د ټول هیواد خلک یې د افغانستان تر یو بیرغ لاندې راټولول او تر ټولو مهم هندي مسلمانانو د مرهتیانو او سکانو څخه ژغورل او نور یې ساری خدمتونه یې کړي دی ځکه یې نو تل پاتې ویاړ او نوم په برخه او د ټولو افغانانو په زړه کې داسې ژور ځای موندلې چې زموږ د ملت لوی او واړه یې په ډیر گرانښت او درنښت بابا بولی، زموږ دغه ملي مشر تر شپږویشت کالو پاچاهي وروسته د جمعي په شپه د یو پنځوسو کالو په عمر په ۱۱۸۲ هجری قمری ۱۷۷۳م کال په کندهار کې وفات شو. الله تعالی دې جنت فردوس ورپه برخه کړي.

د تیمور شاه واکمني

۱۷۷۳-۱۷۹۳

تیمور شاه په ۱۷۴۲ میلادي کال په مشهد کې زیږدېدلی دی او د پلار د مرگ په وخت کې د هرات والي و. ۳۰۰۰ بڼخي درلودې، ۳۳ زامن، ۱۳ لوڼې، ۴ نکاحي او نورې وینځي وې وزیرشاه ولي خان غوښتل چې خپل زوم شهزاده سلیمان د پاچاهۍ په تخت کېښوي، مگر د دولت نورو غړو د احمدشاه بابا وصیت ته ارزښت ورکاوه شهزاده تیمور یې د پاچاهۍ وړ گانه شهزاده تیمور له هرات څخه د قندهار په لور وخوځید شهزاده سلیمان د دولت د غړو د نه رضایت له امله له پاچاهۍ څخه تېر او وزیرشاه ولي خان هم د تیمور د هر کلي لپاره راووت خو تیمور شاه د نورو سردارانو تر اغیزې لاندې راغی د هغو لمسون په بنسټ یې شاه ولي خان د دوو زامنو سره له منځه یووې چې د تیمور شاه دي کار سره د ابدالي په کورنۍ کې یو څه بې اتفاقي را ولاړ شو تیمور شاه د دې لپاره چې د قبیلوي قیوداتو څخه ځان ازاد کړي نو په همدې بنسټ یې په ۱۷۷۵ میلادي کال کې پایتخت له قندهار څخه کابل ته انتقال کړ ځینې مؤرخین د پایتخت د بدلولو علت د کابل ښار ستراتیژیک موقعیت او ښه هوا گڼي تیمورشاه د خپل سلطنت په شل (۲۰) کلنه موده کې ټول داخلي شورشونه ارام کړل درې ځلې د خراسان خلکو مرزا شارخ د نادر

افشار لمسی چې د دې نماینده او تابع و پاڅون وکړ هغه ارام کړل په ۱۷۷۴ میلادي کال عبدالخالق خان سدوزي د شاه ولي خان مړینه بهانه کړه یو شمېر غلجایي دراني او نورو قومونه یې د خان سره کړ او په شش گاو کې د سردار پاینده محمد خان یواسطه ماتې وخوړه همدارنگه په ۱۷۷۹ میلادي کال د پېښور بلاحصار کې فیض الله خان او ارسلاخان نوموړي کلاند کړل خو تیمور شاه پر هغوی بریالی شو او هغوی یې ووژل.

د سکانو بغاوت:

تیمور شاه هر کال د ژمي څلور میاشتې په جلال اباد او پېښور کې تېرولي په ۱۷۸۱ میلادي کال په پېښور کې و چې د سکانو له بغاوت څخه خبر شو، سکانو د ملتان ښار نیولی و او شپيته زره لښکر یې راټول کړي و، غوښتل یې چې سند دیره جات، دیره اسمعیل خان او دیره غازي خان ونیسي، تیمورشاه د زنگي خان تر مشرۍ لاندې د ملتان په لور لښکر ولېږه او خپله وروسته ورپسې روان شو زنگي خان پر دښمن بریالی شو او بېرته د تیمورشاه مخې ته راوگرځید، تیمورشاه وروسته د بهاولپور په لور مخ کړ، د هغه ځای حاکم بهلول خان چې د بغاوت بیرغ یې اوچت کړی و له خپلې ارادې څخه واوښت عذر یې وغوښت او پاچا ته یې اطاعت وکړ د تیمورشاه لخوا بېرته د هغه ځای د حاکم په توگه مقرر شو او عفو یې ورته وکړه.

د کشمیر والي ازاد خان بغاوت:

کله چې تیمورشاه د سکانو د بغاوت څخه خلاص شو په همدې ۱۷۸۱ میلادي کال په وروستیو کې د کشمیر والي ازاد خان د کریم داد خان زوی مرکزي دولت څخه سر وغراوه، هغه ټکس یا مالیه چې کابل ته لېږل کېده په هغې یې ځانته درې زره لښکر برابر او د پاچاهۍ اعلان یې وکړ د تیمورشاه لخوا مدد خان د هغوی د ټکولو لپاره لښکر مشر وگمارل شو چې په پای کې ازاد خان مات او ووژل شو.

د بخارا پاچا جگر ه:

شاه مراد د بخارا پاچا په ۱۷۸۸ میلادي کال د لوی لښکر سره په مروی تجاوز وکړ هغه یې ونيوله او د هغه ځای وگرې چې شیعیه مذهب و د مذهب په بدلېدو او یا بخارا ته تبعیدولو مجبور کړل تیمورشاه هم د دیرش زره لښکر سره د بلخ په لور وخوځید، د بخارا پاچا د امو له سیند څخه پورې ووت په کلفت کې یې ځای ونيوه ورور یې عمرخان په افچه برید وکړ او د تیمورشاه ارتباطي لار او فوځ ته د غلې او دانې د رسولو لاره بنده کړه مگر تیمور شاه لښکر چې په هر ځای کې د دښمن سره مخامخ شو هغوی یې په کلکه وټکول او شاه مراد یې دومره وارخطا کړ چې د علماوو په لیرلو یې د جگړې پای ته رسېدو او تړون د لاسلیک غوښتنه وکړه او امو سیند دواړو هیوادونو ترمنځ سرحد وټاکل شو.

د تیمور مړینه:

تیمورشاه نرم خوږه او راحت خوښوونکی سړی و او د دري ژبې شاعر و د خپلې شل (۲۰) کلنې پاچاهۍ په موده کې د خپل پلار د دولت په ساتنه کې هڅه درلوده د نورو ځایونو په نیولو کې اقدام ونکړ د قدرت وخت یې د داخلي امنیت په راوستلو کې تېر کړ د راحت غوښتنې له کبله د هیواد چارو ته یې هېڅ پام نه کاوه خپل ژوند یې په عیاشۍ سره تېراوه نو له همدې امله انگریزانو په هندوستان کې خپلې جرړې وزغلولې د مغلو ناتوانه حکومت یې له منځه یووړ ټول هند یې ونيوه او زموږ گران هېواد ته یې هم لاس اوږد کړ تیمورشاه په ۱۷۹۳ میلادي کال په پېښور کې ناروغ او کابل ته راوستل شو د ناروغۍ په وخت کې یې شاه زمان خپل ولیعهد وټاکه او کابل کې مړ شو.

د شاه زمان واکمني

۱۲۰۷-۱۲۱۲

۱۷۹۳-۱۸۰۰ م

تیمور شاه به د ژمي موسم په گرمو او معتدلو ښارونو لکه پېښور او جلال آباد کې تېروه نوموړی په ۱۷۹۳ م کال پېښور ته تللی و. هلته د معدی په ناروغۍ اخته شو، ښایي دا ناروغي ورته په خوږو کې د افراط له امله پېدا شوي وي، په خوږو کې به یې د بیلابیلو څیزونو له خوږو څخه خوند اخیسته. د دربار طبیبان یې له درملني څخه عاجزه شول او نظر یې ورکړ چې له پېښور څخه کابل ته ولاړ شي، که چیرته د کابل هوا د پاچا له طبیعت سره چوپښت وکړی، کله چې تیمور شاه د ناروغۍ په حال کې د کابل په لور حرکت وکړ، شهزاده شاه زمان د کابل والي و د خپل پلار د هرکلي او ستړي مشي لپاره د ختیځ په لور راروان شو او د ننگرهار ولایت د سرخرو د ولسوالۍ په چهار باغ صفا سیمه کې د خپل پلار سره یو ځای شو دواړه کابل ته راغلل خو په کابل کې هم د تیمورشاه درملنه ونه شوه او د ۱۲۰۷ ق کال د شوال په اوومه نیټه د یکشنبې په ورځ چې د ۱۷۹۳ م د می د ۱۹ نیټې سره سمون لري وفات شو د تیمور شاه له وفات څخه وروسته د ده د ۲۴ زامنو څخه شهزاده شاه زمان چې د علم پوهې او تجربې خاوند و، د درباریانو او سردار پاینده محمد خان په مرسته واک ته ورسید کله چې نوموړی پاچا شو

دوه مهمې موخې او دوه مهمې ستونزې درلودې. ستونزه یې دا وو چې کورني اختلافات يعني د ورونو مخالفت او د انگریزانو مخالفت له روسانو او شاه زمان څخه د هند ساتل چې په هره وسیله وي د شاه زمان دوه مهمې موخې عبارت دي: په افغانستان کې د مرکزی دولت پیاوړتیا او په هند کې د افغانی امپراتوری ساتل او انگریزانو څخه د هندي مسلمانانو خلاصون.

د شاه زمان ورونو غوښتل شهزاده عباس پاچا شي مگر د سردار پاینده محمد خان په مرسته ټول شهزاده گان بنديان شول او شاه زمان پاچا اعلان شو د ورونو له ټولگي څخه همایون او محمود چې همایون د قندهار والي او محمود د هرات والي وو او په همغو ولایتونو کې اوسیدل له بند څخه ازاده پاتې شول کله چې شاه زمان همایون خپل اطاعت ته راوباله د امر څخه یې سرغړونه وکړه او بغاوت یې غوره کړ د ټکولو لپاره یې سردار پاینده محمد خان ولیرل شو د جگړې په ترڅ کې همایون ماته وخوړه بلوچستان ته وتښتیده په دې وخت کې شاه زمان غوښتل چې د انگریزانو لخوا د مخ په زیاتیدونکي خطر د مخنیوی په خاطر د یو سمبال فوځ سره د پېښور له لارې پنجاب ته ورغله په انگریزانو باندې ویره راغله ځکه د دوي شپته زره پوځ د شاه زمان ۱۵۰۰۰۰ زره فوځ سره مقابل نه شول کولای انگریزان دې ته چمتو شول چې د شاه زمان هر راز غوښتنې ومني خو له بده مرغه همایون یو ځل بیا پر قندهار یرغل وکړ او قندهار یې ونیوه سر بېره پردې په کشمیر او پنجاب کې هم بغاوتونه پیل شول ځنگه چې شاه زمان یو سیاست مدار او پوه سړی وو دا یې غوره وگاڼه چې لومړی داخلي امنیت سمبال وروسته د باندني خطر مخه ونیسي او مقابله یې ته یې خان تیار کړي ځکه شاه زمان د روس او انگلیس د ورځ تر بلې زیاتیدونکي قدرت او نفوذ څخه خبره و او له هغوی سره یې مقابله د یو لوی مرکزی حکومت څخه پرته لری گڼله نو په دې لحاظ بیرته د کندهار په لور ستون شو کندهار یې له همایون څخه ونیوه همایون غوښته چې د بلوچستان له لارې هرات ته ولاړ شي مگر د محمود بلوڅ لخوا ونیول شو او شاه زمان ته راوستل شو شاه زمان نوموړی روند وروسته بندي

کې چې دا کار یې د خپل زوی شهزاده قیصر د زخمي کیدو په بدل کې کړی و ځنگه چې محمود د همایون سکه ورور و د دې پېښې له خبریدو سره سم یې په هرات کې فوځ برابر او د کندهار په لور وخوځید مگر ماته یې وخوړه، په ۱۷۹۷ م کال د سکانو د اړو دوړ د لمنځه وړلو لپاره شاه زمان پنجاب ته ولاړ تر څو هغه بغاوت آرام او د انگریزانو دسیسې شنوې کړي په دې وخت کې محمود له هرات څخه یو ځل بیا د کندهار په لور حرکت وکړ.

شاه زمان مجبور شو چې بیرته کندهار ته وگرځي محمود بیا د شاه زمان د لاسه د گرځک په سیمه کې ماته وخوړه د ۱۵ ساعتو جگړو په ترڅ کې د محمود فوځ تباه یوازی ۱۰۰ تنه عسکرو سره هرات ته وتښتید د شاه زمان لخوا محاصره شو محمود خپل مور له یو لیک سره شاه زمان ته ولیږه شاه زمان د خپل میرې مور عذر قبول او محمود یې بیرته د هرات د والي په توگه مقرر کړ مگر محمود ډیر ژر د فتح خان سره لاس یو کړ او د شاه زمان سره جگړې شروع کړې د شاه زمان له دې مصروفیت څخه چې له خپلو ورونو سره په جگړه بوخت و له هیواد نه د باندني انگریزان په دې هڅه کې وو چې شاه زمان د تل لپاره د ایرانیانو سره په سیاسي کړانو کې بوخت وساتي تر څو دې ته وخت پیدا نه کړي چې د هند په لور لښکرکشي وکړي د دې د سبسو پسې یوه داسې پېښه رامنځته شوه چې د سدوزي دولت بنسټ یې ولرزاوه.

هغه دا چې قومي مشرانو خپل ځان د رحمت الله خان په برابر د غورځیدو په حال کې ولید په ۱۷۹۹ م کال یوه کې یوه دسیسه ترتیب کړه چې باید د شاه زمان پر ځای شاه شجاع پاچا او رحمت الله خان لمنځه یوسي شاه زمان له دې دسیسې څخه خبر شو د پاینده محمد خان په شمول یې ۱۳ تنه قومي مشران اعدام کړل.

دغې پېښې د هیواد په داخل کې لاپسې گډوډي زیاته کړه د قومي مشرانو څخه پاتې کسان خصوصا فتح خان د سردار پاینده محمد خان زوی د خپل پلار د غچ اخیستلو په موخه د شاه زمان په خلاف راپورته شو د محمود سره یو ځای شو د ایران او انگریزانو په مرسته په کندهار قوی حمله وکړه او

کندهار یې ونيوه شاه زمان په کابل کې وه چې د کندهار له نيولو څخه خبر شو د يرش زره لښکر يې برابر کړ او د کندهار په لور وځوځيد خپل قومندان احمد خان نورزا يې د ۱۰۰۰۰ عسکرو سره د مخه کندهار ته وليږه او خپله ورپسې روان شو کله چې شاه زمان غزني ته ورسیده د احمد خان نورزا يې د خيانت څخه خبر شو چې د خپلو لښکرو سره د بنمن ته تسليم شو او دا کار يې ځکه وکړه چې فتح خان سره دده شخصي ملگرتيا او انډيوالي وه او له رحمت الله څخه ويريده شاه زمان بيرته کابل ته راستون شو په کابل کې پخپلو درباريانو يې اعتباره شو په دې فکر کې شو چې بايد پيښور ته ولاړ شي د خپل سکه وروړ شاه شجاع سره چې د پيښور والي و يو ځای او د هغه په مرسته يو زورور لښکر جوړ او د بنمن ته ماتې ورکړي د خپل وزير رحمت الله خان سره چې د وفادار خان لقب يې گټلی و د پيښور په لور وځوځيدل په شينواریو کې د استراحت لپاره د عاشق الله شينواري کلا ته راوگرځيدل خو د کور خاوند ورسره خيانت وکړ پاچا او وزير يې بنديان او شاه محمود ته يې وليږل چې په دې وخت کې يې کابل نيولی وو سردار رحمت الله خان يې په دار وځړاوه او شاه زمان يې د همايون په بدل کې وړاند او بندي کړ.

په دې ترتيب د شاه زمان اته کلنه پاچاهي ټوله په داخلي جگړو کې تيره او پای ته ورسیده، مورخين ليکي چې شاه زمان په دې اتو کالو کې د اس له شا څخه هم کوز شوی نه دی ټول وخت يې په فوځي سوقياتو کې تير شو دده د پاچاهي په وخت کې له يو لوري فرانسه او انگليس د هند د لاسته راوړلو په کوښښ کې وو او له بل سره يې د هند په نيولو کې سيالي کول له بل لوري د ناپيلون نقشي وي چې روسان يې هم د مرکزي اسيا د هيوادونو نيولو ته وهڅول او انگريزان يې د يته اړ کړل چې د ايران پاچا فتح علي شاه د غلام او مربي په څير په خپل خوا کې ونيسي او هميشه يې شاه زمان په مقابل کې استعمال کړي د خراسان او هرات نيولو ته يې ولمسوي او د شاه زمان د بوختيدو يوه وسيله يې وگرځوي فتح علي شاه قاجار هم د شاه زمان د ورونو د بې اتفاقي څخه گټه واخيسته شاه زمان يې بوخت وساته او ددې وخت يې

ور نه کړ چې په هند باندې يرغل وکړي او هغه نقشي په کار واچوي کوم چې شاه زمان د هند د نيولو لپاره ځان سره درلودې خو په ټوله کې انگريزانو د شاه زمان د ناکامۍ لپاره له دريو لارو څخه استفاده وکړه.

۱- يو جاسوس يې د غلام محمد هندوستاني په نوم د يو طبيب او روحاني شخص په توگه رالېږل.

۲- د ايران د ربار ته خپل نماينده سرجان مکلم لېږل چې د ايران دولت دې کار ته چمتو کړي چې پر هند باندې د شاه زمان د يرغل په وخت کې د ايران دولت پر هرات حمله وکړي.

۳- په هند کې د محلي راجاگانو رنجيت سنگه ملاتړ يې ددې لپاره کاوه چې هغوی د شاه زمان پر ضد پاڅون وکړي.

۴- د حج فريضي د اداء کولو څخه وروسته د هند د اجمير ښار ته لاړ او په (۱۸۴۴) م د (۷۴) کالو په عمر کې مړ او هملته خاورو ته وسپارل شو.

په پای کې انگريزان پخپلو دسيسو کامياب شول، شاه زمان يې له منځه يوړ، تمبل او عياش شاه محمود واک ته ورسېد.

د شاه محمود لومړی ځل پاچاهي

۱۲۱۸-۱۲۱۶

۱۸۰۳-۱۸۰۰ م

د شاه زمان له ښه پندیدلو څخه وروسته شهزاده شاه محمود د وزیر فتح خان په مرسته واک ته ورسید او د هغو خدمتونو له امله چې کړی یې و د شاه دوست لقب یې ورکړ خو د محمود بې کفایتی، عیاشی او تنبلی له امله د هیواد په اداره کې سیاسي بحران رامنځته شو همدارنگه د انگلیسانو استعماري فعالیتونو ټول هیواد ونیوه د ایران قاجاري دولت د انگلیسانو د لاس آله شوه د خراسان د ولایت د تجزیې په لټه کې شو او د پنجاب ولایت چې پخوا د افغانستان د قلمرو یوه برخه و، سکانو پکې د خپلواکۍ اعلان وکړ کله چی شاه شجاع د شاه زمان له ښه پندیدو او بندي کېدو او د شاه محمود له پاچا کېدو څخه خبر شو نو څرنگه چې شاه زمان یې سکه ورور و نو د خپل ورور د غچ اخیستلو ته ملا وتړله او د افغانستان د تخت او تاج د نیولو اقدام یې وکړ، که څه هم په لومړیو وختونو کې انگریزانو شاه محمود د شاه زمان په مقابل حمایت کاوه مگر وروسته د خپلو استعماري غرضونو د پرمخ وړلو او د شاه زمان په وسیله پر هندوستان د ناپیلون د يرغل د مخنیوي لپاره یې تر هغه شاه شجاع ښه څیره پیدا کړه او هغه یې د شاه محمود پر ضد ولمساهه

شاه محمود د بالاحصار په ارگ کې په عیاشۍ عیش او عشرت اخته و او دولتي چارې د داسې خلکو په لاس کې و چې د قدرت د لاسته راوړلو پر سر یو له بل سره په سیالیۍ اخته و لکه فتح خان چې د شاه دوست لقب گټلی و شېر محمد خان چې د مختارالدوله لقب گټلی و محمد اکرم خان صدراعظم او داسې نور د شاه محمود درې کلنه دوره کې خلک ناراضه شول د محمود په مقابل کې خلکو پاڅون وکړ او شاه شجاع ته د راتگ زمینه مساعده شوه او کابل ته داخل شو سردار فتح خان د محمود د خلاصون هڅه وکړه مگر قاضي قلعه کې د شاه شجاع د عسکرو لخوا ماته وخوړه کندهار ته وتښتیده ارگ د شاه شجاع لاسته ورغله محمود یې بندي کړ او خپله پاچا شو د شاه محمود لومړی ځل پاچاهي مهمې پیښې عبارت دي له:

۱. د شاه شجاع د لومړي قیام خپل.
۲. د غلجیانو د قیام خپل.
۳. د فارس قاجاري دولت لخوا په ۱۸۰۳م کال د خراسان ایالت نیول
۴. بلوڅ حکمرانانو کې د استقلال فکر پیدا کېدل.

د شاه شجاع لومړی ځل سلطنت

۱۲۳۴، ۱۲۳۹ ق

۱۸۰۹، ۱۸۰۳ م

د شاه زمان پندیدل د شاه محمود عیاشي او تنبلي او اداري کمزورتیا او له هغه څخه د خلکو کرکه، د شاه شجاع د پاچاهۍ لپاره زمینه برابره کړې وه په ۱۸۰۳ م کال شاه شجاع د کابل د خلکو په غوښتنه د زرمتم او لوگر له لارې کابل ته ننوت او په بابر بن کې دیره شو او خپله دوستي یې د انگریزانو سره ښکاره کړه وزیر فتح خان د مالیاتو د راغونډولو لپاره بامیانو ته تللی و کله چې کابل ته را ورسید غوښتل یې چې شاه محمود له محاصرې خلاص او شاه شجاع ته ماته ورکړي ځکه نو د قاضي قلعه په سیمه کې د وزیر فتح خان او شاه شجاع قواو ترمنځ جگړه ونښته چې په پایله کې وزیر فتح خان ماتې وخوړه او کندهار ته وتښتید د شاه شجاع کسانو تر جلوس وروسته ملا عاشق الله شینواری کابل ته راوست لومړی یې ترې د کوه نور الماس واخیست او بیا یې اعدام کړ خو محمود یې د شاه زمان په مقابل کې وړاند نه کړ که چیرې دا کار یې کړی وای امکان و چې دا د رنډیدو مسئله نوره هم غزیدلې وای د خپل حکومت د ټینګښت په برخه کې له وزیر فتح خان او د هغه له وروڼو څخه ویره درلوده.

نو له همدې امله د امیر دوست محمد خان خور یې ځان ته په نکاح کړ خوی بیا

هم یو بریل باور نه درلود ځکه چې د دښمنۍ اصلي رېښه یې د شاه زمان په وسیله د سردار پاینده محمد خان اعدامول وچې د وزیر فتح خان د پلار قاتل گڼل کیده نو وزیر فتح خان هڅه کوله چې شاه محمود د دویم ځل لپاره پاچاهۍ ته ورسوي په دغه وخت کې شاه شجاع پېښور او کشمیر کې په جگړه کې مصروف و چې محمود د بالاحصار زندان څخه وتښتیده له فتح خان سره یو ځای شو او د شاه شجاع قواو ته د مملې په سیمه کې ماتې ورکړه شاه شجاع وتښتید محمود د دویم ځل لپاره پاچا شو شاه شجاع خپل لومړني سلطنت کې انگریزانو سره یو درې ماده بییز تړون هم لاسلیک کړ چې په لاندې ډول و.

۱- فرانسه او ایران قاجاری دولت د افغانانو پرضد یو شوي که چیرې دوی وغواړي چې د افغانستان له لارې پر هند حمله وکړي د افغانستان دولت باید د هغوی مخنیوی وکړي او پرې نږدې برطانویان هند ته داخل شي.

۲- که چیرې قاجاریان او فرانسویان پر افغان دولت حمله وکړي نو انگریزان به حتما د افغانستان دولت سره مرسته کوی

۳- د دواړو دولتو نو ترمنځ به تل پاتې دوستي وي د پردۍ احساس به نه کوي د یو بل په داخلي چارو کې مداخله نه کوي خو افغان دولت هیڅکله فرانسویانو ته لار نه ورکوي، پورته درې مادې د انگریزانو په گټه او افغانانو په زیان وي او افغانستان یې د یو حایل هیواد په توگه رامنځته کړ.

د شاه محمود دويم ځل واكمني

۱۸۰۹-۱۸۱۸م
۱۲۳۴-۱۲۳۳ش

مخكې هم يادونه وشوه چې شاه محمود يو عياش او بېكاره انسان و چې د هېواد له اداره كولو څخه عاجزو، خو نوموړی د لومړي ځل واكمنی او ماتې څخه پند وانخيست او په دويم ځل بيا په عياشۍ مصروف شو د دولت چارې يې وزير فتح خان ته پرېښود او هغه ته يې د (اشرف الوزرا) لقب وركړ. وزير فتح خان له دې باور څخه گټه واخيسته او د خپل شخصي قدرت د ټينگولو هڅې يې پيل كړې او خپل وروڼه يې د هېواد په مهمو ولايتونو كې مقرر كړل د شاه محمود په دويم ځل پاچاهۍ كې د نفوذ ساحه يوازې كابل او كندهار و، ځكه پېښور د شاه شجاع، كشمېر د عطا محمد خان پاميزايي هرات او فراه د حاجي فيروز الدين په لاس كې و، چې دې ټولو د مركزي دولت متابعت نه كاوه او حاجي فيروز الدين د ايران تر تاثير لاندې و.

شاه محمود په دويم ځل واكمنی كې هم زيات وخت په مركز كې و، وزير فتح خان د هېواد ختيځې برخې كنترولې، چې د وزير د فعاليتونو په نتيجه كې شاه شجاع مجبور شو چې د رنجيت سنگه په دربار كې پناه واخلي او هغه (رنجيت) تشويقاوه چې د اټك قلعه ونيسي چې بالاخره په (۱۸۱۲م) كار رنجيت سنگه د اټك قلعه ونيوله او د حاجي فيروز الدين څخه يې غوښتنه وكړه چې د هرات او فراه ماليه د ايران دولت ته وركړي حاجي فيروز الدين د ايران غوښتنه قبوله نه كړه او د شاه محمود څخه يې مرسته وغوښتله شاه محمود (۳۰) زره عسكرو د افغاني جنرال وزير فتح خان په مشرۍ هرات ته واستول وزير فتح خان لومړی حاجي فيروز الدين د هرات د ولايت د مقام څخه گوښه كړ او كندهار ته يې د خپل حرم سره راولېږه سردار كوندل خان او

امير دوست محمد خان د نورو شهزاده گانو د بندي كولو وروسته د حاجي فيروز الدين خزانه تصرف كړه په ښار كې د امنيت د ټينگولو وروسته يې د ايرانيانو مقابله پيل كړه، ايرانيان يې پر شاه و تنبول او د افغانستان څخه يې وشړل، شاه محمود غوښتل چې وزير فتح خان په خپل حال پرېږدي مگر د حاجي فيروز الدين د شكايت په اساس يې خپل زوی کامران هرات ته واستوه، کامران مخكې له دې هم د وزير فتح خان سره د هغه د زياتېدونكي قدرت له امله كېنه درلوده.

کامران چې کله هرات ته ورسیده وزیر فتح خان یې په دواړو سترگو روند کړ (۱۸۱۷) م کال چې د وزیر فتح خان د رنډېدو خبر د خپرېدو سره سم د هغه وروڼه ټول په افغانستان کې راپورته شول او په ټول افغانستان کې یې د جگړې اور بل شو.

دوست محمد خان له كشمير څخه حرکت وكړ او كابل يې د شاه محمود د لسمي جهانگير د کامران د زوی څخه ونيوه او هغه يې غزني ته وشاره چې په دغه وخت كې کامران هم د شاه محمود سره يو ځای شو چې د وردگو د سيد آباد په سيمه كې د دوست محمد خان او شاه محمود ترمنځ بيا جگړه ونښته چې محمود او کامران په دې جگړه كې ماتې وخوړه خو دوی په (۱۸۱۸م) کال يو ناوړه عمل وكړ.

يعنې روند فتح خان يې وواژه او هرات ته ولاړل

خو کله چې دوی هرات ته ورسیدل هلته د شاه محمود حاجي فيروز الدين او کامران ترمنځ د حکومت په سر جگړه ونښته چې محمود او کامران بريالی شول او په نتيجه کې شاه محمود او کامران تر يوې مودې پورې په هرات کې حکومت وکړ چې شاه محمود له ماتې څخه وروسته پرته له هرات نور په ټول افغانستان کې د سدوزيانو حکومت پای ته ورسېد ترڅو امير دوست محمد خان په لومړي ځل په (۱۸۳۵م) کال په کابل کې خپل لومړی ځل امارت اعلان کړ، دی وخت کې د افغانستان د مرکزي حکومت له منځه ولاړ او ملوک الطوايفي بڼه غوره کړه.

د شاه زمان په دوره کې کورنۍ جگړې پیل شو او د شاه محمود او شاه شجاع د واکمنۍ پر وخت خپل لور پر او ته ورسید، چې زموږ د گاونډیانو خصوصاً انگریزانو د دې جگړو په اوږدېدو او تازه کېدو کې فعاله ونډه درلوده، چې زموږ هېواد د دې جگړو په نتیجه کې ډېر زیانمن شو او احمد شاه بابا، تیمور شاه، د وخت تقریباً نیمه پېړۍ امن یې له لاسه ورکړ او د ژوند ټولې برخې د سقوط خواته پیل شو چې دغې کرغېړنې وضعې تر ډېره وخته دوام پیدا کړ، حاجي فیروز الدین هم په (۱۸۱۸م) کال ایران ته فرار وکړ او شاه محمود په (۱۸۲۹) م کال وفات شو کله چې شاه محمود مړ شو کامران په مستقل ډول په هرات حکومت کاوه، کامران هم په (۱۸۳۹م) کال کې د وزیر یار محمد لخوا ووژل شو او د سدوزیانو واکمني په ټول افغانستان کې پای ته ورسیده.

درېیم فصل

د محمد زایانو د حکومت پیل یاد د سدوزیانو سقوط او د گډوډۍ

دوره

۱۸۱۸-۱۸۳۴ م

کله چې (۱۷۴۷م-۱۱۲۰هـ) کال د افغانستان په (کندهار) کې د حکومت د جوړېدو په پلمه د کندهار ښار د شیر سرخ په زیارت کې د پښتنو قومونو لخوا جرگه جوړه شوه، نوموړې جرگه نهه ورځې دوام وکړ، چې په نهمه ورځ احمد شاه بابا د افغانستان د پاچا او د محمدزیو نیکه حاجي جمال خان د محمدزایو د قوم د سردار په توگه وټاکل شو.

جمال خان د احمد شاه بابا په دربار کې د مشاور حیثیت درلود، چې د احمد شاه بابا د مړینې وروسته جمال خان هم مړ شو تیمورشاه لومړی د جمال خان مشر زوی رحیم داد خان د محمدزایو د قوم د سردار په توگه وټاکه، مگر په رحیم داد خان کې د مشرۍ صفات نه و، خلک ترې ناراضه شول تیمورشاه د ده پرځای د هغه کوچني ورور سردار پاینده محمد خان ته د سرفراز خان د لقب په ورکولو د محمدزایو د قوم سردار په توگه وټاکه.

سردار پاینده محمد خان تیمورشاه د قدرت په ټینګښت کې ډېر کوشښ وکړ، شاه زمان هم د سردار پاینده محمد خان د تدبیر او توري په واسطه واک ته ورسید، شاه زمان نوموړی سردار د ځینو اختلافاتو په اساس له خپلې چوکۍ څخه لرې او پر ځای یې رحمت الله خان ته د وفادار لقب په ورکولو د وزیر په توگه وټاکه، سردار پاینده محمد خان په هلمند کې ژوند کاوه، انګلیسانو د وخت څخه گټه واخیسته او یو نماینده (غلام محمد هندوستانی) د پیر په جامه کې کندهار ته ولېږه ترڅو د سردار پاینده محمد

خان د قومي او ټولنيز نفوذ څخه د شاه زمان پر ضد استفاده وکړي شاه زمان هم د ځينو افغاني پاچاهانو په څېر احساساتي پرېکړه وکړه، سردار پاينده محمد خان يې د خپلو ملگرو سره وواژه چې دغو وژنو د ده لپاره کورنۍ ستونزې زياتې کړې ځکه سردار پاينده محمد خان (۲۱) تنه فعال او تکړه زامن درلودل.

سردار پاينده محمد خان مشر زوی وزير فتح خان شاه محمود دوه ځله (۱۸۰۰م) او (۱۸۰۹م) کې واک ته ورساوه چې د هغه لخوا ورته د شاه دوست او اشرف الوزرا لقب ورکړای شو او د شاه محمود په دواړو دورو کې رښتينيې واک د وزير فتح خان په لاس کې و او نوموړي د دې واک څخه گټه واخيسته او خپل وروڼه يې د هېواد په مهمو ولايتونو کې مقرر کړل کله چې کامران د ده په امر وړند او بيا د کامران او شاه محمود په امر د وردگو په سيد آباد کې ووژل شو، د ده ټولو وروڼو په هېواد کې په بغاوت لاس پورې کې، د کندهار سردارانو په غربي ولايتونو کې د سردار محمد عظيم خان او دوست محمد خان په کشمير کې فعاليت پيل کړ. سردار محمد عظيم خان داسې پلان درلود، چې د شاه محمود پر ځای شاه شجاع واک ته ورسوي، د تيمور زوی پاچا او خپل خان يې وزير اعلان کړ، مگر کله چې امير دوست محمد خان د سردار محمد عظيم خان په امر د کشمير څخه حرکت وکړ کابل ته راوړسېده د محمود لمسی جهانگير چې د کابل والي او د پاچا نائب و د کابل پرېښودلو ته مجبور کړ، دوست محمد خان د يو بل سدوزايي شهزاده سلطان علي شاه بن شاه زمان پاچا او خان يې د وزير په توگه اعلان کړ، چې دوی دواړو (دوست محمد خان) او سلطان علي شاه په گډه محمود او کامران په شاه و تمبول په کابل او غزني کې يې واک ټينگ کړ چې په همدغه وخت کې سردار محمد عظيم خان د شهزاده ايوب سره يو ځای کابل ته راوړسېدل ده هم ايوب شاه پاچا او خپل خان يې وزير اعلان کړ، په دې ترتيب دوه تنه سدوزايي شهزاده گان (ايوب د تيمور زوی، سلطان علي شاه د شاه زمان زوی) پاچاهان او دوه تنه وروڼه، سردار محمد عظيم خان او

دوست محمد خان د پاينده محمد خان زامن، د وزيرانو په توگه په يوه بالاحصار کې خپلو دندو ته ادامه ورکوله چې په يوه وخت کې دوه پاچاهان په يوه بالاحصار کې پاچاهي کوله، خو اصلي واک د دواړو وزيرانو په لاس کې و نه د پاچاهانو په لاس کې.

دغو دواړو پاچاهانو او وزيرانو يو د بل د لمنځه وړلو کوشش کاوه چې بالاخره سلطان علي شاه د شاه زمان زوی د ايوب د زوی شهزاده اسماعيل لخوا لمنځه يوړل شو، چې واک ايوب شاه او سردار محمد عظيم خان ته پاتې شو.

د ايوب شاه په وخت کې سکانو د انگریزانو په لمسون کشمير، ملتان او ديره جات ونيول، سردار محمد عظيم خان په (۱۸۲۳م-۱۲۳۸هـ) کې وفات په عاشقانانو او عارفانو کې ښخ شو چې د وزارت دنده د ده يې کفایته زوی حبيب الله ته ورسېده ايوب شاه غوښتل چې حبيب الله هم لمنځه یوسي، مگر حبيب الله د خپلو تر وڼو کندهاري سردارانو څخه مرسته وغوښته چې سردار پردل خان شهزاده اسماعيل وواژه او ايوب شاه يې له واک څخه لرې کړ او واک يې حبيب الله ته پرېښود.

حبيب الله يو بې کفایته شخص و خلک ترې ناراضه شول او د دوست محمد خان څخه يې غوښتنه وکړه چې واک په لاس کې واخلي مگر موافقي ته ونه رسيدل د کندهار څخه شيردل خان راغی دواړه (امير دوست محمد خان، حبيب الله خان) يې په بالاحصار کې بنديان کړل او واک يې په خپل لاس کې واخيست، مگر شيردل خان هم ډېر ژر په (۱۸۳۴م-۱۲۴۰هـ) وفات شو چې سردار دوست محمد خان ته د واک زمينه برابره شوه او واک يې په لاس کې واخيست د سدوزيانو زوال او د محمد زايانو واک ته رسيدلو دوره د افغانستان په تاريخ کې يوه دردناکه دوره وه، ځکه سدوزيانو رښتيني واک نه درلوده او محمد زايي سرداران (سردار پاينده محمد خان زامن) په خپل منځ کې نه جوړېدل چې په نتيجه کې د افغانستان مرکزي دولت له منځه ولاړ انگریزانو ډېرې سيمې ونيولې د اقتصادي فعاليتونو مخه ډپ شوه

ګاونډيانو د دې وضعې څخه ډېره گټه واخيسته او افغانستان تر ډېرې مودې پورې بيا په دې ونه توانېده چې مرکزي حکومت ټينگ کړي. (د افغانستان لپاره ځکه دردناکه دوره وه چې محمد زيان ټول انګريزانو ته وفادار و، امير دوست محمد خان خپل دوه ځلي واکمني کې د انګريزانو اصلي غلام و مجاهدين يې وټکول او ووژل کله چې د هند خلکو په ۱۸۵۷م کال د انګريزانو په مقابل قوی پاڅون وکړ امير دوست محمد خان انګريزانو ته وفادار پاتې شو، نه د هغو خلکو سره مرسته وکړه او نه د انګريزانو څخه د خپل لاسه وتلی سيمې و غوښتلی پرته له دې د ډيورنډ کرښه په ۱۸۹۳م عبدالرحمن خان او د گندمک تړون په ۱۸۷۹م کال د محمد يعقوب خان لخوا لاسليک شو چې دا دواړه محمد زيان وو چې تر اوسه افغانان د همدې لانجمنې کرښې د لاسليک له امله په اور کې سوځي).

د امير دوست محمد خان لومړی ځل امارت

۱۸۳۵-۱۸۳۹م
۱۲۵۵-۱۲۶۱ش

امير دوست محمد خان د سردار پاينده محمد خان زوی د جمال خان بارکزی لمسی دی چې جمال خان د احمد شاه بابا په دربار کې د هغه د مشاور حيثيت درلود امير دوست محمد خان ۴ نکاحي ښځې درلود او لس وينځی، ۵۲ اولادونه چې ۲۹ نارينه او ۲۳ نورې نجونې وې هغه وخت چې د سردار پاينده محمد خان زامنو کابل له محمود څخه ونيو او ايوب شاه يې د کابل د پاچا په توگه تعين کړ په رښتيني توگه واک د محمد زايو سردارانو سره و، ځکه کابل د سردار محمد عظيم خان، پېښور د يار محمد خان، کشمير د جبار خان، کندهار د پردل خان او ديره جات د نواب زمان خان لخوا اداره کېدل او ايوب شاه هېڅ ډول واک او اختيار نه درلوده يوازې هرات د محمود او کامران په کنترول کې و.

که چېرته مور په رښتيني توگه څير شو د افغانستان بدبختي له همدې نېټې څخه پيل کېږي چې انګريزانو او رنجيت سنگه يو شمېر سيمې لکه ملتان، غازي خان ديره او پېښور د افغانستان څخه جلا کړي، ځکه دغو واکمنانو يو هم واقعي واک نه درلود او بل دا چې دوی هم يو بل ته وفادار نه و او هر يو غوښتل چې د سدوزي پاچا تر سيوري لاندې خپل قدرت زيات کړي، که چېرې دوی (د سردار پاينده محمد خان اولاده) په خپل منځ کې د يو تن په

پاچا کېدو باندې راضي شوی وای افغانستان به د تجزیې لور ته نه بیول کېده.

کله چې له سردار محمد عظیم خان څخه وروسته د هغه زوی حبیب الله او شیردل خان له منځه لاړل، د امیر دوست محمد خان د فعالیت لپاره زمينه برابره شوه چې نوموړی امیر دوست محمد خان کابل ونيوه د کابل د حکمران حیثیت یې درلوده او د واک (نفوذ) ساحه یې کابل، غزني او کوهدامن پورې رسیده، ځکه پېښور او کندهار د ده د ورونو او هرات د کامران په لاس کې و.

امیر دوست محمد خان چې خپل واک په کابل کې ټینګ کړ ډېر ژر یې په (۱۸۳۵م) کال د کابل عیدگاه په جومات کې خپل خان د افغانستان امیر اعلان کړ او د امیر المؤمنین لقب یې غوره کړ نوموړي لومړی هغه حاکمان چې ده پرې باور نه درلوده د خپلو دندو څخه گوښه کړل، په دویم قدم کې نوموړي د پېښور د بېرته نیولو لپاره عسکر تنظیم او د سکانو پرضد یې جهاد اعلان کړ، خو د سیاسي حل لپاره یې د انګلیسانو څخه د پېښور په بېرته نیولو کې مرسته وغوښته چې په هند کې د انګلیس مشرانو یعنی د هغوی سیاسي مامور کپتان وید (C wede) او د هند حکمران (L.Bentick) لارډ بنتک ته لیکونه واستول. هغوی دواړو، کپتان وید او بنتک د دواړو دولتونو د (افغانستان او سک) په کورنیو چارو کې د نه لاسوهني په بهانه خپل هېواد انګلستان یې طرفه ونيود، مګر په پټه بې د رنجیت سنگ ملاتړ وکړ امیر دوست محمد خان په (۱۸۳۲م-۱۲۵۲هـ) کې د جلال آباد څخه د باسول په لور خپل فوځ ته حرکت وکړ، مګر د امیر نږدې مشاورین په دوه ډلو وویشل شول، یوه ډله چې په دوی کې سردار محمد افضل خان، نواب اسد خان، رنجیت سره د جګړې طرفداري کوله، مګر نواب جبارخان او د کشمیر نور سرداران په دې عقیده و چې د رنجیت سنگ سره دې سوله وکړي.

مګر رنجیت سنگه او انګریزانو د امیر دوست محمد خان بل ورور سلطان

محمد طلايي ته د پېښور او هشنغر سیمو په ورکولو سره هغه د خپل ورور په مقابل کې راپورته کړ، امیر دوست محمد خان د محمدزایو سردارانو ترمنځ د نفاق او د رنجیت سنگ فوځ په مقابل کې د خپل فوځ د کموالي په وجه د یوه نمایش څخه وروسته بېرته کابل ته وګرځېده بیا هم انګلیسانو ته یې مراجعه وکړه خو مثبت ځواب یې ترلاسه نه کړ.

هند د نوي وېسرای په توګه (لارډکلند) د راتګ سره سم امیر دوست محمد هغه ته د مبارکۍ مکتوب ولیکه او د پېښور په بېرته نیولو کې یې له هغوی څخه د مرستې غوښتنه وکړه مګر (لارډکلند) هغه د نه مداخلې په بهانه د مرستې څخه ډډه وکړه.

مګر یو هیئت یې د سوداګرۍ د ټینګولو په غرض کابل ته راولېږه چې په دې هیئت کې الکساندر برنس کپتان وید، میجر لیچ او موهن لال شامل و په (۱۸۳۸م-۱۲۵۳هـ) کال کابل ته ورسېدل امیر دوست محمد خان د نوموړي هیئت تود هر کلی وکړ او امیر د پېښور په بېرته لاس ته راوستلو او د اقتصادي مرستو په اړه یو لړ وړاندیزونه وکړل خو مثبت ځواب یې ترلاسه نه کړ.

روسانو هم خپل هیئت د یو لیک سره وروسته له هغه چې په ایران کې د روسي سفير سمونچ سره د مشورې څخه وروسته کپتان ویکوویچ (Vikovich) په مشرۍ د کندهاري سردارانو سره د تماس څخه وروسته کابل ته راوړسید.

نوموړی هم د روس تزاري حکومت د شریو مکتوب له ځانه سره امیر دوست محمد خان ته تسلیم کړ او په ځینو اقتصادي او تجارتي مسایلو یې بحث وکړ، مګر دواړه هیئتونه (انګلیس او روس) یې له کومې نتیجې څخه بېرته لاړل، خو په سیاسي لحاظ د روسي پلوی راتګ د افغانستان په زیان تمام شو ځکه کله چې د روسیې هیئت د کابل بالاحصار ته راغی، انګلیسانو ډېر ژر د امیر دوست محمد خان پر ضد فعالیت پیل کړ هغه یې د روسانو دوست او د انګلیسانو دښمن وګاڼه.

په افغانستان باندې د انگلیسانو لومړی یرغل

۱۸۳۹-۱۸۴۲م

انگلیسانو د هند د ساتلو په غرض په ۱۸۳۸م کال د یوې اعلامیې په نشرولو سره د افغانستان پر ضد جگړه اعلان کړه، دوی لومړی د شاه شجاع سره چې په لودیانه کې یې د تبعید ژوند تېراوه او هیڅ ډول قانوني صلاحیت یې نه درلوده (۱۸۳۸م) (۱۲۵۴هـ ق) کال کې یو تړون د رنجیت سنگ، شاه شجاع او مکناتین ترمنځ لاسلیک کړ او په تاریخ کې د مثلث تړون په نوم یادېږي، په نوموړي تړون کې لاندې مطالب ځای شوي و، انگلیس او رنجیت سنگ د شاه شجاع سره پاچاهۍ ته په رسولو کې مرسته کوي، خو کله چې نوموړی پاچا شو، د سند نه هغې خواته سیمې او هغه یې د رنجیت سنگ تر کنترول لاندې دي، رنجیت سنگ ته پرېږدي د هرات استقلال د کامران تر مشرۍ لاندې په رسمیت پېژني، د انگلیسانو سفیر به په کابل کې همېشه موجود وي او شاه شجاع د انگلیسانو د مشورې پرته نه شي کولای چې کوم بل هیواد سره اړیکې ټینګې کړي.

د ضرورت په وخت کې باید دوی یو د بل عسکر هم قبول کړي د همدې تړون په اساس مکناتین، رنجیت سنگ او شاه شجاع د انگلیسي قواو سره یو ځای د (۱۸۳۹م) کال د فبروري په میاشت (۱۲۵۵هـ ق) پر کندهار حمله وکړه، د امیر دوست محمد خان ورونو (ویکوویچ د روس سفیر او ایران څخه مرسته وغوښته هغوی د مرستې څخه انکار وکړ. دغه محمد زایي سرداران فارس ته وتښتېدل، شاه شجاع د انگریزانو په ملاتړ کندهار ونيوه او پر نخت کېناست او د انگریزانو سره یې یو بل اته ماده ایزه تړون لاسلیک کړ چې د دې تړون په اساس به انگلیسي قواوې د تل لپاره په افغانستان کې وي. انگلیسي لښکرې او شاه شجاع غزني ته راوړسېدل خو کېنتان وید د شاه شجاع د زوی فتح جنگ سره په کابل حمله وکړه امیر دوست محمد خان چې په دوو جبهو کې د جگړې توان نه درلود بخارا ته ولاړ مگر په (۱۸۴۰م) کال بېرته انگلیسانو ته تسلیم شو او هغوی کلکتې ته ولېږه.

د شاه شجاع دویم ځل واکمني او د انگلیسانو لومړی یرغل

۱۸۳۹-۱۸۴۲م

۱۲۵۵-۱۲۵۸ش

انگلیسانو د شاه زمان د پندیدو او د شاه محمود واک ته د رسېدلو او په دې ځل د خپل منځي جگړو په نتیجه کې د پنجاب ولایت استقلال له منځه یوړ، د دیره جاتو، پېښور، بنو او کشمیر د ولایتونو حکومتونه یې په لاس راوړل، سرجان کین په دې اړه داسې وايي: (بې اتفاقي ها و خانه جنگي های داخلی افغانستان که امپراتوري افغانستان را پارچه، پارچه نمود، سبب سلامتی حکومت انگلیس در مشرق گردید) له دې وروسته انگریزان په دې لټه کې شول چې مستقیماً په افغانستان حکومت وکړی لار د پالمستون د هند حکومت ته داسې ولیکل: د دې وخت رارسېدلې دی چې د افغانستان د پاچا په ټاکلو کې مداخلې وشي، ترڅو د هند په لوري د ایران د قلمرو د پراختیا مخه ونیول شي او د روس په مقابل کې هم یو دیوال وویستل شي او همدارنگه پالمستون د لندن په پارلمان کې وویل:

په دې عقیده یم که موږ افغانستان له لاسه ورکړو، موږ به د انگلیسانو گټو ته تاوان ورسوو، که موږ په هر علت افغانستان پرېږدو زه په دې باور یم چې بیا به د پرمالي او ځاني تاوان په گاللو سره افغانستان ونیسو.

د هند گورنر جنرال هم د افغانستان د نیولو په اړه د انگلستان د صدراعظم سره په یو فکر دی او وايي: (موږ باید په ټول توان سره کوښښ وکړو چې بهرنيان په افغانستان کې نفوذ ونه کړي، ځکه په ختیځ کې زموږ د امنیت د ټینګولو لپاره دا ضروري ده چې په افغانستان کې داسې یوه اداره جوړه کړو چې د بهرني یرغل مانع شي مگر دا توانایی باید ونه لري چې زموږ د دښمنانو سره یوځای شي موږ باید په دې هېواد کې داسې اداره رامنځته کړو، چې د شمال او غربي دښمنانو په مقابل کې دیوال او مانع وي. د دې نظریاتو او روایاتو سره سم د کلکتې د اعلامیې وروسته په (۱۸۳۹م)

د (۴۵) زره عکسرو سره په کندهار حمله وکړه او بیا یې کابل ونيو. کله چې شاه شجاع د انگریزانو په ملګرتیا د ځینو سردارانو او خانانو سره یوځای کابل ته داخل شو څلور کاله حکومت یې وکړ شاه شجاع د کابل په بالاحصار کې د انگریز سفیر مکناتین صدراعظم او نایب السلطنت الکساندر برنس د داخلي وزیر، موهن لال د منشي د احوالاتو د ثبت د مسئولینو په توګه دندې اجرا کولې یو شمېر نور انگریزان هم د نظامي او سیاسي مامورینو په حیث دندې ترسره کولې، انگریزانو چې د دایمي اوسېدو او تسلط خیال درلود خپل فوځي ټولګي یې په کابل، کندهار، کلات، غزني، وردګ، چاریکار (پروان) بامیانو، ګندمک او جلال آباد کې ځای په ځای کړل، انګلیسان د کابل د نیولو څخه وروسته ډېر ډاډه او ځانونه یې مستقیماً د افغانستان حاکمان ګڼل، چې د خپلو فوځونو د لګښتونو د پوره کولو لپاره یې په ولس باندې د درانده مالیات وضعه کړل او هغه سرداران چې د شاه شجاع سره راغلي و، د ناروا چلن څخه کار اخیسته چې همدغه مالیاتو جګوالی، د سردارانو بې حده ظلم، د نرخونو جګوالی او له انگریزانو او شاه شجاع څخه د خلکو نفرت او کرکه له آزادۍ سره د افغانانو بې کچې مینه او نور لاملونه د دې سبب شول چې د افغانستان خلک د انگریزانو پر ضد راپورته شول په (۱۲۵۷هـ ق- ۱۸۴۹م) کال د افغانستان د غرنیو سیمو اوسېدونکو لکه زرمټ، خوګیاني، حصارک، غلجایي، کوه دامن او نورو سیمو کې خلکو د انگریزانو پر ضد جهاد پیل کړ.

د افغانستان غازیانو، د عبدالله خان اڅکزي په کور کې یوه (۱۲) کسيزه شورا جوړه کړه، چې نوموړې شورا نواب زمان خان د رئیس او امین الله خان لوګری د نایب په توګه انتخاب کړ، د غازیانو دغه (۱۲) کسيزه شورا د انگریزانو پر ضد د جهاد او جګړې رهبري په غاړه درلوده، د شورا د پرېکړې سره سم غازیانو د (۱۸۴۹م) د نومبر په دویمه نېټه چې د (۱۲۵۷هـ) کال د روژې مبارکې میاشتې د (۱۷) نېټې سره سمون خوري د انگریزانو پر قراړګاه باندې یرغل وکړ، د برنس کور ته یې اور واچوه او د برنس سر یې له

تنې څخه جلا کړ، هغه خزانه چې د افغانانو د تباهي او نفاق لپاره ترې کار اخیسته د غازیانو لاس ته ورغله چې د افغانانو د پاڅون دغه ورځ د نومبر دویمه زموږ په تاریخ کې د ویاړه ډکه ورځ وه خو د انگریزانو لپاره د ماتې ورځ ګڼل کېږي د جهاد لمن د هېواد ټولو سیمو ته ورسیده او انگریزان په کابل کې هم د غازیانو تر حملې لاندې راغلل، بالاخره انگریزان مجبور شول چې د افغانستان آزادي قبوله کړي او دا هېواد افغانانو ته پرېږدي چې د انگریزانو وتل د (۱۸۴۹م) کال د جون (۷) مه نېټه د کابل څخه پیل شول. غازیانو هم یو قرارداد په (۱۲) مادو کې مکناتین ته ولېږه، دوه تنه افغانان به انګلسي فوځونو سره د کابل څخه تر جلال آباد پورې ملګري وي، د دوی ساتنه به کوي، انګلیس عسکر به د جلال آباد، غزني او کندهار له لارې هند ته ولاړ شي.

توپونه او نورې درندې وسلې چې دوی یې نه شي وړای افغانانو ته سپاري د شاه شجاع کورنۍ به د امیر دوست محمد خان تر راتګه پورې په کابل کې وي او د امیر تر راتګه پورې باید (۲) تنه انگریزان هم په کابل کې وي او انگریزان له (۹) نهه توپونو څخه زیات له ځانه سره نه شي وړای چې د (۱۲۵۰۰) تنو انگریزانو څخه یوازې ډاکټر براین ژوندی جلال آباد ته ورسیده چې په کابل کې د انگریزانو د تباهي حال یې جنرال سیل او نورو انگریزانو ته بیان کړ.

(۱) هغه مواد چې د انگریزانو له خوا وړاندې شوي ولاندې څلورمادي یې درلودې
 ۱. انگریزانو فوځونه به له افغانستان څخه خارج شي
 ۲. شاه شجاع تسلیم او په لودبانه کې به میشته وي چې هغه ته به د کال (۳۰۰) زره درهمه معاش ورکول کېږي او په عوض کې به یې امیر دوست محمد خان کابل ته ورسېږي
 ۳. د کابل تر پرېښودلو ځایي کولو پورې به یو تن سردار د انگریزانو سره وي تر څو هغو ته د ضرورت وړ شيان د پیسو په مقابل کې تهیه کړي
 ۴. په راتلونکي کې به د انگریزانو لښکري افغانستان ته داخل نه شي مګر که د امیر دوست محمد خان حکومت د دوی نه غوښتنه وکړي

غازیان د وزیر محمد اکبر خان(۱) او سلطان احمد خان او محمد شاه خان په مشرۍ جلال اباد ته ورسېدل او د انگریزانو فوځونه یې په جلال آباد کې کلابند کړل.

شاه شجاع په کابل کې کلابند و، د محمد زایو سردارانو او نورو غازیانو د فشار په وجه دې ته وهڅول شول چې د انگریزانو پر ضد جگړه کې ونډه واخلي، خو شاه شجاع د بالاحصار او سپاه سنگ په لار کې چې جهاد ته روان او مجاهدینو سره یو ځای شي د نواب زمان خان د زوی شجاع الدوله له خوا د (۱۸۴۲م) کال د اپریل په درېیمه او د (۱۲۵۸هـ) د صفری د میاشت په درېیمه نېټه ووژل شو چې د تیمورشاه په پښ کې د خپل پلار په خوا کې ښخ کړای شو.

د انگریزانو فوځونه د جنرال نات، جنرال پالک او جنرال سیل تر رهبرۍ لاندې د بدلي اخیستلو لپاره په فعالیت بوخت و وزیر محمد اکبر خان د هغوی مخه ډپ کړه، مگر په دغو نازکو حالاتو کې د نواب زمان او نایب امین الله لوگری(۲) ترمنځ د نوي پاچا په ټاکلو کې اختلاف پیدا شو چې د دې دواړو ترمنځ جگړه هم وشوه وزیر محمد اکبر خان د ضرورت له امله کابل ته ولاړ د خبرو او مصلحت څخه وروسته فتح جنگ پاچا او وزیر محمد اکبر

(۱) - وزیر محمد اکبر خان د امیر دوست محمد خان زوی او د سردار پاینده محمد خان لمسی په ۱۱۷۷ - ۱۸۱۷ می کې زېږېدلی دی په ۱۳۲ ل او ۱۸۳۷ م کې د جلال آباد حکمران و. هغه وخت یې د سکانو څخه د جمرو د کلا ونیوله د پلار په امر یې د سکانو مشر هري سنگ په توره وواژه او هغه له مدې تپ څخه مړ شو.

(۲) - امین الله خان لوگری د میرزای خان زوی چې په (۱۳۲۲هـ - ۱۱۹۷هـ) (۱۷۸۲م) کال د لوگر په برکي راجان په کلي کې زېږېدلی په قوم یوسفزی دی او مور یې د وردگو (حزم خیل کمال خان لور وه) د امین الله خان لوگری پلار د تیمورشاه په وخت کې د کشمېر حاکم و او هملته مړ شو او جنازه یې په ډېر درناوي کابل ته راوړل شوه.

حکومت د هغه معاش امین الله خان لوگری ته مقرر کړ، شاه محمود نوموړی امین الله خان لوگری د بتخاک د خان په حیث مقرر کړ شاه شجاع نوموړی د لوگر د بتخاک د حاکم په توگه وټاکه او نایب السلطنه په نوم (لقب) ونومولی شو، نایب امین الله خان په بتخاک کې کاریزونه، پلونه، ویالې او کلاو جوړې کړې چې ځینې یې تراوسه د ده په نامه یادېږي.

خان د وزیر په حیث تعین شو ولې دې انتخاب هم ډېر دوام ونه کړ فتح جنگ له انگریزانو سره د تماس او ارتباط د لرلو په تور د تهدید سره مخامخ و، چې بالاخره فتح جنگ له بالاحصار څخه وتښتېده او د لوگر له لارې په جلال آباد کې د انگلیس فوځ سره یو ځای شو او انگلیس د جنرال پالک سره بېرته د کابل په لور حرکت وکړ، وزیر محمد اکبر خان لومړی دفاع ته چمتو شو مگر د پلار د هدايت سره سم یې یو تظاهر وکړ لومړی کابل او بیا بامیانو ته یې شاه تگ غوره کړ او د انگلیسانو مخه یې خوشې کړه که چېرته نوموړی دا حرکت نه وای کړی کابل ته د انگریزانو دوباره راتگ یو ناشونی کار و.

جنرال پالک د وزیر محمد اکبر خان د دې وضعې نه په خبرېدو سره په ډېر احتیاط د کابل په لور حرکت وکړ، کابل ته د رارسېدو سره د کابل زوې ښار ته یې اوړ و اچوه او د ستالیف ښارگوټی هم چې امین الله خان لوگری هلته په جگړه مصروف و وسوځاوه، انگریزان د دې نمایش د اجرا کولو څخه وروسته چې د برنس د قتل د انتقام لپاره یې وکړل، د افغانستان په پرېښودلو پیل وکړ او د امیر دوست محمد خان په پاچا کېدو باندې راضي شول، په دې ترتیب د انگریزانو لومړی یرغل د شاه شجاع، برنس، مکناتین او نورو انگریزانو په مړینه پای ته ورسېده، افغانانو د خپلو سرونو او وینو د قربانی په نتیجه کې انگریزان په دې وپوهول چې په افغانانو باندې په زور حکومت کول یو ناشونی کار دی د انگریزانو لومړی یرغل افغانانو په سخت مالي، ځاني او ټولنیز زیانونه و اړول مگر مهم ویاړ په دې کې دا و چې د نړۍ لوی او استعماري قوت چې نیمه نړۍ یې نیولې وه، فرانسې پرتگال او هندیانو ته یې ماتې ورکړې وه مگر زموږ په هېواد کې د ماتې سره مخامخ شول انگریزان د ډېر مجبوریت له مخې د امیر دوست محمد خان په بیا پاچا کېدو باندې راضي شول او خپله ماتې یې په نظامي ډگر کې ومنله، د انگریزانو فوځي تهری ختم شو خو د هغوی سیاسي هلې ځلې روانې وې او د دوی سیاسي کړنې د نظامي کړنو څخه ډېرې خطرناکې وې.

امیر دوست محمد خان دویم ځلی واکمني

۱۸۴۳-۱۸۷۳م

۱۲۵۹-۱۲۷۹ش

د افغانانو قربانیو او شهامتونو انگریزان په دې یقیني کړل، چې دوی نور په افغانستان کې پاتې کېدای نشي دا چې سیاسي اړیکې یې له افغانستان سره پرې نشي د امیر دوست محمد خان په دویم ځل پاچا کېدو باندې راضي شول. د افغانانو دا بریالیتوب، چې د انگریزانو لوی او قوي فوځ ته یې ماتې ورکړه د نړۍ د ډېرو ملتونو خصوصاً د هغه ملتونو، چې د انگریزانو د سلطې لاندې و د حیرانتیا او بیدارۍ سبب شول ځکه د انگریزانو د نه ماتېدو هنگامو ته یې د پای ټکې کېښود چې د هندوانو لومړی پاڅون په کال (۱۸۵۷م-۱۲۷۳ش) د انگریزانو پر ضد و چې ژوره اغېزه یې درلوده.

امیر دوست محمد خان په کابل کې د خلکو لخوا ډېر دروند استقبال شو ځکه خلکو امید درلود چې د ده په دویم ځل پاچا کېدو سره به په هېواد کې امنیت ټینګ شي او هېواد د انگریزانو د يرغل په نتیجه کې ډېر اقتصادي، سياسي، ټولنيز او اداري ستونزو سره مخ و، خو په دویم ځل واکمنۍ کې هم د امیر دوست محمد خان نفوذ یوازې په کابل، جلال آباد او غزني کې و، کندهار د کهنډل خان او د ده د ورونو له خوا اداره کېده، هرات د یارمحمد خان الکوزي تر کنترول لاندې و.

د هېواد شمالي برخې د محلي والیانو له خوا په مستقل ډول اداره کېدلې، د امیر دوست محمد خان لپاره یواځینې مسئله په افغانستان کې د سياسي وحدت تامینول و؛ خو امیر دوست محمد خان د انگریزانو د يرغل په دوران کې په بند او تبعید کې و، د هېواد د وضعې او د انگریزانو د وارخطا موقعیت څخه ناخبره و چې د راګرځېدو په وخت کې ده په انگریزانو هېڅ یو شرط هم قبول نه کړ، بلکې انگریزانو خپلې غوښتنې په نوموړي باندې عملي کړي.

امیر دوست محمد خان دویم ځل د هېواد مؤمنو خلکو په قربانۍ او د غازیانو په ټینګ همت قدرت ته ورسیده خو نوموړي د انگریزانو په اشاره د غازیانو له منځه وړلو لپاره کونښونه پیل کړل، امین الله لوګری د انگریزانو ستر دښمن یې بندي کړ په بنديخانه کې مې شو محمد شاه خان غلجایي بابکرخېل د لغمان نورستان ته فرار وکړ، سلطان احمد خان د محمد اعظم خان زوی په ایران کې پناه واخیسته، وزیر محمد اکبر خان چې د وزارت د دندې امید یې درلود تر نظارت لاندې ونیول شو چې د انگریزانو پر ضد کوم عمل ونه کړي ترڅو د یو هندي ډاکټر له خوا ورته د زهر وگولی ورکړل شوه او مړ شو، امیر دوست محمد خان هغه مامورین چې ده پرې اعتماد نه درلود له دندو څخه لرې کړل، په بهرني سیاست کې یې له احتیاط څخه کار اخیسته، د ده بهرنۍ پالیسي په لاندې ډول وه.

۱. د لویدیځ ګاونډي (ایران) سره د عادي روابطو درلودل.

۲. د روسې او بخارا سره تماس نه درلودل.

۳. د انگریزانو سره دوستانه اړیکو ټینګول او ساتل.

امیر دوست محمد خان په دویم ځل واکمنۍ کې د انزوا او تړلو دروازو سیاست غوره کړ، هېڅ ډول ابتکار څخه یې کار وانخیست او د انگریزانو سره لاسلیک شوي تړونونو ته وفادار پاتې شو، د انگریزانو سره د دوو تړونونو (۱۸۵۵م-۱۸۵۷م) په لاسلیک کولو سره انگریزانو ته د افغانستان په کورنیو چارو کې د لاس وهنې زمینه برابره کړه او د افغانانو قربانې او مېړانه یې بې شمېره کړه چې دغه تړونونه په لاندې ډول په لنډه توګه ذکر کوو.

لومړی: د پېښور تړون

۱۸۵۵م د مارچ ۲۰ او ۱۲۷۲ش د رجب ۱۱ نېټه

کله چې امیر دوست محمد خان په دویم ځل امارت کې کابل او شمالي ولایت یې تر کنترول لاندې و نوموړي مخکې له دې چې کندهار ته خپلې لښکرې ولېږي خپل زوی سردار غلام حیدر خان یې پېښور ته د انگریزانو د

نظر د معلومولو په غرض واستوه، غلام حیدر خان د انگریزانو د نماینده سرجان لارنس سره یو تړون چې درې مادې یې درلودې لاسلیک کړې.

۱. د دواړو هیوادو ترمنځ تلپاتې او دايمي دوستي.

۲. د افغانستان د موجوده سرحداتو احترام د هند د برطانوي حکومت له خوا او د برطانیې د نیولو شوو سیمو احترام د امیر له خوا.

۳. د امیر له خوا د برطانیې دینمنان، دینمن گڼل او د برطانیې دوستان خپل دوستان گڼل (خپلو دوستانو په توگه پېژندل).

په نوموړي تړون کې امیر دوست محمد خان افغانستان د ټولو سیمو څخه لکه کشمیر، پېښور، ملتان، سند ولایت دېره غازي خان، دېره اسماعیل خان او ټول بلوچستان چې د انگریزانو او د هغو د متحدینو له خوا نیول شوی و تېر شو انگریزانو د امیر سره د کندهار په نیولو راضي شو هغه هم د امیر د خپلو وروڼو او هغوی د زامنو تر کنترول لاندې و بله مهمه خبره داده چې افغانانو د هېواد د آزادۍ او استقلال لپاره په لسگونو او زرگونو شهیدان ورکړل خو امیر ددې تړون په درېیمه ماده کې د هېواد آزادي له لاسه ورکړه ځکه په درېیمه ماده کې ذکر شوي چې د برطانیې دوست د افغانستان دوست او د برطانیې دینمن د افغانستان دینمن دی، خو په تړون کې دا ذکر نشو چې د افغانستان دوست د برطانیې دوست او د افغانستان دینمن د برطانیې دینمن وگڼل شي، چې نوموړې مادې د افغانستان سیاسي آزادي ختمه کړه.

امیر دوست محمد خان د پورتنی تړون د لاسلیک څخه وروسته یو شمېر عسکر د سلطان احمد خان په مشرۍ چې له ایران څخه د وزیر غازي محمد اکبر خان د فاتحې په غرض کابل ته راغلي و ظاهراً د سولې په غرض او په پټه له مرکز سره د کندهار د یوځای کولو په غرض واستول شو کله چې نوموړی لښکر د کندهار ښار (ارگ) ته ورسید د یو څه مشورې وروسته یې اعلان وکړ، هیڅ یو سردار ته په اداره کې برخه نه ورکول کېږي مگر د کندهار د مالي مامورینو د تنخوا او د عسکرو مصرف څخه وروسته ټولې

پاتې شوي پیسې به په سردارانو د معاش په ډول وویشل شي، د کهندل خان زامن رحمدل خان، غلام محي الدین خان، میر افضل خان، محمد صدیق خان، محمد عمر خان او محمد عثمان خان، چې د کندهار د حکومت دعوه یې کوله د امیر دوست محمد خان حضور ته حاضر نه شول او دغه پرېکړه یې قبوله نه کړه، نور سرداران چې په گرشک کې و د سلطان احمد خان او غلام حیدر خان په واسطه کندهار ته راوستل شول او دغه پرېکړه یې قبوله کړه مگر شیر علي خان د مهردل خان زوی او محمد علم خان د رحمدل خان زوی او نورو ټولو ایران ته فرار وکړ په همدغه وخت کې هندي عسکرو د انگریزانو پر ضد شورش وکړ، سلطان احمد خان وړاندیز وکړ، چې پر پېښور به حمله وکړي خو امیر دوست محمد خان وویل چې د سولې د لاری به وړاندې شو، که چېرې بریالی نه شو بیا به وسله وال یرغل وکړو، سلطان احمد خان، چې امیر دوست محمد خان یې د خپلو نظریاتو مخالف گانه ایران ته یې فرار وکړ او نوموړی (امیر دوست محمد خان) د کندهار د چارو له سمون وروسته د کندهار چارې غلام حیدر خان ته پرېښوده او کابل ته راغی چې د پېښور او هرات د یوځای کېدو په اړه له انگریزانو سره خبرې پیل کړي.

د هرات یوځای کیدل

۱۸۵۷م کال تړون

مخکې هم ذکر شول کله چې امیر دوست محمد خان په کابل کې د کامران زوی شهزاده جهانگیر ته ماتې ورکړه هغه غزني ته فرار وکړ او د هغه وزیر عطا محمد چې روند او بندي شوې و، نو شاه محمود او کامران د غزني څخه د کابل په لوري حرکت وکړ، چې د ماتې څخه وروسته هرات ته ولاړ، هرات له همدې نېټې څخه وروسته د افغانستان د مرکز څخه جلا اداره کېده. امیر دوست محمد خان (۱۲۷۳هـ ق) د ژمي په موسم او (۱۸۵۲م) کال په اخره کې د خپلې کورنۍ د ځینو غړو او لوړ رتبه مامورینو سره د پېښور او هرات

د يوځای کولو کونښښ پيل کړ، انگریزان د پېښور په اړه د امير دوست محمد ادعا رد کړه او د هرات په يوځای کولو کې ورسره موافقه وکړه او هم يې د مرستې وعده وکړه چې د هرات په نيولو کې به له امير دوست محمد خان سره مرسته کوي او څو نورې مادې د (۱۲۷۲هـ.ق-۱۸۵۵م) پر تړون په لاندې ډول اضافه شوي.

۱. د برطانيه حکومت به د هرات په نيولو کې د کال (۱۲) لکه نغدې روپۍ مرسته کوي ترڅو چې جگړه دوام لري او (۱۲) زره توپکې به د جبهه خانې سره يوځای ورکوي، البته پيسې به هر کال وي او توپکې يو ځل.
۲. امير به د جگړې تر ختمېدو پورې د برطانيې نماينده ته په کابل، کندهار او بلخ کې د اطلاعاتو د راټولولو په غرض د استوگنې اجازه ورکوي او بل په هره نقطه کې چې افغاني عسکر د ايران د مقابلي په خاطر ټولېږي د برطانيې نماينده به هلته حاضر وي البته د جگړې تر ختمېدو پورې.
۳. هر کله که دغه کلني مرسته (روپۍ) قطعې شوې امير به انگليسي صاحب منصبان د خپل ملک نه خارجوي.

سرچان لارنس د برطانيې په دايمي نماينده باندې ټينگار کاوه امير قبوله کړه خو په دې شرط، چې بايد مسلمان وي د افغانستان د ملت د احساساتو په نتيجه کې مړ نه شي، چې وروسته ټول محمدزايي حکمرانان لکه: امير شير علي خان، عبد الرحمن خان، حبيب الله خان، امان الله خان او محمد نادر خان د همدې دوست محمد خان تر وټو نه تائيد کړل.

۱- کله چې سدوزيانو سلسله له منځه ولاړه بارمحمد خان الکوزی هم په (۱۸۵۱م) کال مړ شو د ده زوی سعید محمد يوبی کفایتہ شخص و، چې قدرت ته د رسیدو سره سم يې د ايران د پاچا ناصر الدين شاه قاجار په نامه سکه ووهله هغه د هرات خلکو مړ کړ او د حاجي فيروز الدين لمسی يوسف يې پاچا کړ مگر ايران لښکر کشي وکړه هرات يې ونيو د امير دوست محمد خان له رسیدو سره سم سلطان احمد خان د هرات د حکمران په توگه تعين کړ.

امير دوست محمد خان - سرچان لارنس

۱۸۵۷م کال (۲) جنوري-۱۲۷۳هـ.ل

کله چې ايرانيان د انگریزانو په دې تصميم خبر شول، چې د هرات په نيولو کې له امير دوست محمد خان سره مرسته کوي خو د انگریزانو د سخت دښمن او وزير محمد اکبر خان د نږدې ملگرو څخه سلطان احمد خان د هرات د حکمران په توگه تعين کړ.

انگریزانو خپل نماينده گان د ميجر تيلر تر رياست لاندې د بغداد څخه هرات ته په (۱۸۵۷م) کال د مارچ په مياشت کې (۱۲۷۳هـ.ق) واستوه، هيئت ټينگار کاوه چې سلطان احمد خان د انگریزانو د ميل مطابق عمل وکړي او مخکنۍ دښمني دې له ياده وباسي انگریزان به په هرات کې د دوی حکومت په رسميت وپېژني (که څه هم امير دوست محمد خان د دوی سره درې مياشتې مخکې تړون لاسليک کړی و خو انگریزانو هغه هير کړی و) سردار سلطان احمد خان چې د انگریزانو ډېر سخت دښمن و د هر ډول ميلان او همکارۍ څخه يې انکار وکړ او هيئت تقريباً د يو کال څخه وروسته د (۱۸۵۸م) مارچ او (۱۲۷۴هـ.ق) بېرته ناکام ولاړ او نوموړی سردار په دې ډېر افتخار کاوه چې د انگریزانو سره يې تړون نه دی لاسليک کړی.

د سردار احمد خان حکمراني په هرات کې امير دوست محمد خان او د هغه زوی غلام حيدر خان چې د کندهار حاکم و ډېر په قهر کړل امير دوست محمد خان په (۱۸۶۲م) کال د هرات ښار کلابند کړ.

ايرانيان هم په سلطان احمد خان باندې مطمئن نه و، ځکه سلطان احمد خان تر هغه وخته مقابله وکړه ترڅو هلته مړ شو دوه مياشتې د ده زامنو هم مقابله وکړه بالاخره د ښار خلک تنگ شول او د ښار دروازې يې خلاصې کړې او امير دوست محمد خان ښار فتحه کړ او د هرات د فتحې څخه څو ورځې وروسته په (۱۸۶۳م) کال د جولای په نهمه نېټه د ۷۲ کالو په عمر مړ او د خواجه عبد الله انصاري په خوا کې خاورو ته وسپارل شو.

د امير دوست محمد خان دوری ته يوه لنډه کتنه

امير دوست محمد خان لومړی ځل په (۱۸۳۵ څخه تر ۱۸۳۹) امارت کې د يو حکمران حيثيت درلوده، ټول هېواد ورونو ترمنځ يې ويشل شوی او هر يو مستقل و مگر په دويم ځل واکمنۍ کې يو مرکزي حکومت تشکيل کړه د ده ورونه له منځه تللي و او واک يې د خپلو زامنو په منځ کې تقسيم کړ، واک ټول د پاچا سره و په مطلق ډول يې حکومت کاوه حتی په خپلو زامنو يې هم اعتماد نه کاوه، د فوځ قومنده د ده سره وه صدراعظم يې نه درلود، د ده په غياب کې د ده زامنو فوځ اداره کوله امير دوست محمد خان په دويم ځل سلطنت کې د انگریزانو سره دوه تړونونه په (۱۸۵۵م) او په (۱۸۵۷م) کال لاسليک کړل چې د دې تړونونو لاسليک کولو سره انگریزانو ته د افغانستان په کورنيو چارو کې د لاسوهنې زمينه برابره کړه کله چې هنديانو په (۱۸۵۷م) کال د انگریزانو پر ضد قيام وکړ امير دوست محمد خان د دې حالت څخه د افغانستان په گټه استفاده ونه کړه او انگریزانو ته وفادار پاتې شو که امير لږ حرکت هم کړای وای انگریزان حاضر و د احمد شاه بابا د وخت ټولې سيمې ده ته پرېږدي که څه هم امير د تبعيد په وخت کې د نوي تمدن او تخنيک سره اشنا شوی و خو په هېواد کې يې هېڅ اصلاحي او پرمختيايي پلان عملي نه کړ، کوم کار چې د ستاينې وړ دی هغه په هېواد کې د سياسي وحدت تامينول و ځکه انگریزان حاضر نه و چې کندهار او هرات بيا د افغانستان د مرکزي حکومت تابع وي امير دوست محمد خان يو فوځ جوړ کړ او شل کاله يې ټول په جگړه کې تېر کړل چې د هرات د جگړې څخه څو ورځې وروسته يې د انړۍ د تل لپاره ترک کړه.

د امير شير علي خان لومړی ځل سلطنت

۱۲۸۳-۱۲۸۸

۱۸۲۲-۱۸۲۳ م

د افغانستان خلک د سردار پاينده محمد خان د زامنو د تسلط په دوره کې کابو نيمه پېړۍ له جگړو او ناخوالو سره لاس او گريوان وځکه په دې بې نظميو کې د انگليسانو استعماري سياست دخپل وو د امير شير علي خان له سلطنت څخه مخکې پر امير دوست محمد خان باندې يو شمير معاهدي تحميل شوي چې د دغو معاهدو له مخې ترانزیشن او مواصلاي لارې د افغانستان د خلکو پر مخ وتړل شوي او افغانستان يې په اقتصادي او سياسي محاصره کې بنکيل کړ، امير شير علي خان د خپل پلار په ژوند کې وليعهد ټاکل شوي و چې د پلار له مرگه وروسته يې د ۱۸۶۳م کال د جون په ۱۲ مه په ۴۹ کلنۍ په هرات کې خپل سلطنت اعلان کړ امير شير علي خان د هرات ولايت د تنظيم لپاره خپل زوی شهزاده محمد يعقوب خان پريښود او پخپله له محمد اعظم خان سره کابل ته روان شو خو د سبزوار په سيمه کې محمد اعظم خان له امير څخه جلا شو او د مرکزي سيمو له لارې د خپل سکه وروړ سردار محمد حسين خان ته چې د هزاره جاتو حکمران و ورغی او غوښتل يې چې پر کابل يرغل وکړي خو د هزاره جاتو خلکو خپله وفاداري له امير شير علي خان څخه اعلان کړه وروسته محمد اعظم خان له خپلو نورو ورونو څخه مرسته وغوښته او د يوې حملې تياری يې ونيوه خو د امير شير

علي خان د ځواکونو په وړاندې يې مقاومت ونه شو کړای د انگلیسانو دولت ته يې پناه يوره په يوې بلې جگړې کې سردار عبدالرحمن خان او محمد افضل خان د هندوکش د درې د باجگاه په سيمه کې د امير شير علي خان د قواوو په وړاندې ماتې وخوره محمد افضل خان تسليم شو او عبدالرحمن بخارا ته تښتېد وکړه او افضل خان غزني کې بندي شو امير شير علي خان په ۱۸۲۵ م کال د کندهار د تصفي لپاره د يو شمير ډيرو قواوو سره حرکت وکړ او له سردار محمد امين خان سره يې مقابلې پيل کړه او د هغې جگړې په ترڅ کې چې د دواړو لوريو تر منځ ونښته د هغه زوی سردار محمد علي خان ورور يې محمد امين خان سره له ۸۰۰۰ زرو عسکرو سره ووژل شول امير په دې پېښه ډير غمجن شو په روحياتو يې بده اغېزه وشوه د اعصابو کنترول يې له لاسه ورکړ او په کندهار کې يې جلاوالی غوره کړ چې دغه انزوا د امير شير علي خان د سلطنت د سقوط لامل وگرځېده ځکه محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان د امير د انزوا حالت نه گټه پورته کړه په کابل يرغل وکړ او کابل يې د امير د زوی محمد ابراهيم څخه ونيو په دې جگړه کې دواړو خواوو ته ۵۰۰۰ مړه ۱۰۰۰ تنه بنديان شول عبدالرحمن خان ۱۸۲۲ م کال غزنی ونيوه خپل پلار يې له بند څخه راوويست او د افغانستان پاچا په توگه اعلان کړ نو په دې حساب د امير شير علي خان لومړی ځل سلطنت د خپل تر ووتو او ورونو سره په جگړه کې تيره شوه د هيواد د آبادی لپاره هيڅ وخت پيدا نه کړ ددې معالج ډاکتر چې ، ايل يا ورسکي دده د شخصيت په اړه داسې ليکي، له کوم شک او ترديد څخه پرته امير په ځوانۍ کې ډير ښايسته او د توجه وړ و متوسط قد ، پراخه سينه جگه پوزه، توري سترگې، د کمان په څير د ويښتو ډکې وريځي ، لويه او گټه ډيره يې درلوده چې يو يوسپين تار پکې ليدل کيده ، د سر ويښتان يې گڼ گار گوتي او واړه و، د لاس نوکان به يې په نکريزو رنگول، جرات غيرت او وقار دده په کرکتر کې پټ او د احترام وړ و ، په ځوانۍ کې روغ او فعال و تل په لټه او تجسس کې و، هر تصميم به يې چې نيوه د هغه په عملي کولو کې به يې کونښن کاوه، په

ټول قوت سره به د عمل ميدان ته راوته کله به چې هغه کار عملي شو په بل کار به يې اقدام کاوه د کشمکش او ستونزو څخه يې ستړيا نه حس کوله، د ستونزو په حل کې يې د مجادلې څخه يې خوند اخيسته ما چې کله دی د ژوند په اخرو وختونو کې وليده د ټولو روحي او جسمي فشارونو، د ژوند د مختلفو کړاوونو سره سره لږ د ده په عزم، اراده او کونښن کې څه کمبودي نه و راغلي، ما ډير ځله له ځانه سره فکر کاوه که چيرې نوموړی د روزگار له پېښو او حوادثو څخه په امان کې پاتې وای، په مرکزي آسيا کې به تغير منځته راغلی وای زه وړاندوينه نشم کولای چې دغه تغير د دې هيواد او گاونډيو هيوادونو خلکو د خلاصون او يا د دوی د تباهۍ او بربادۍ سبب گرځېده مگر په هر صورت د سيمې خلکو ژوند ته به يې نوی خيره او رنگ ور ښلی وای له يوې خوا سر سخت باعزمه او جنجالي و مگر په عين وخت کې مهربانه او د عاطفي خاوند او خوش باوره هم و.

د امیر محمد افضل خان واکمني

۱۲۸۴-۱۲۸۳
م ۱۸۲۷-۱۸۲۶

کله چی محمد افضل خان خپل امارت اعلان کړ دغه غیر رسمي دولت د انگریزانو لخوا په رسمیت وپیژندل شو او خپل نماینده یې کابل ته را ولیږه او انگریز نماینده د امیر دوست محمد خان د امارت په څیر په کابل کی پاتی شو او امیر شیر علي خان ډیر ژر د کابل د نیولو لپاره خان تیار کړ د کابل په لور یې حرکت وکړ خو په قلات کې د عبدالرحمن خان او محمد اعظم خان د فوځونو لخوا ماته وخوړه د هرات په لور ولاړ وروسته مزار ته ولاړ او د سردار فیض محمد خان په مرسته یې د کابل په لور په ۱۸۲۷م کال ښکر کشي وکړه عبدالرحمن خان د پنجشیر په بازارک کی دهغوی مخه ونيوله فیض محمد خان مړ او شیر علي خان د هرات په لور وتښتیده په دې وخت کې محمد افضل خان په کابل کی مړ او همالته خاورو ته وسپارل شو، وروسته محمد اعظم خان د امارت اعلان وکړ.

امیر محمد اعظم خان

۱۲۸۴-۱۲۸۵
م ۱۸۲۷-۱۸۲۸

امیر محمد اعظم خان د سردار عبدالرحمن په موافقه د کابل په تخت کیناست څنگه چې نوموړی خان غوښتونکی یعنی خودخواه انسان و عبدالرحمن خان یې له مرکز څخه د شمالی ولایاتو د نیولو لپاره ولیږه د بلخ او تالقانو د نیولو وروسته د میمنې په لور وخوځیده او میمنه یې کلانده کړه چی په دې وخت کې امیر شیر علي خان او محمد یعقوب خان په هرات کې لښکرې برابرې کړې په کند هار یې یرغل وکړ څنگه چې د کندهار اوسیدونکی محمد اعظم خان د زامنو له ظلم څخه په تنگ وو د شیر علي خان راتگ ته ښه راغلاست ووايه او کندهار یې ونيوه امیر شیر علي خان د کندهار له نیولو څخه وروسته د کابل په لور وخوځید محمد اعظم خان یې مخې ته راووت محمد اسمعیل خان د چاریکارو والي د محمد اعظم خان له غیابت څخه گټه واخسته کابل یې ونيو او د کابل خلک هم د امیر شیر علي خان په نامه ورته تسلیم شول، امیر محمد اعظم خان د دوه قواوو ترمنځ د کابل او کندهار لخوا حصار ولید دپته اړ شو چې د تخار په لور وتښتي او خان د عبدالرحمن خان سره یو ځای کړي امیر شیر علي خان لا کابل ته نه و رسیدلی چې محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان له نوی قواو سره د غزني په لور را روان شول امیر شیر علي خان په ۱۸۲۸ م کال ددوی ترمنځ جگړه ونښته امیر شیر علي خان بریالی او دواړه سرداران ښو او میرانشاه ته وتښتیدل د انگریزانو لخوا هند ته ولبل شول تر څو هلته ووسیږي مگر

هغوی د سیستان له لارې مشهد ته ولاړل سردار عبدالرحمن خان له هغه ځایه بخارا ته ولاړ او محمد اعظم خان د تهران په لور وخوځید د لارې په اوږدو کې ناروغ او مړ شو په بسطام کې خاورو ته وسپارل شو او سردار محمد اسحق خان د محمد اعظم خان زوی هم له بلخ څخه ماوراءالنهر ته ولاړ په دې ترتیب امیر شیرعلي خان له ډیرو جگړو څخه وروسته پاچا شو او انگریزان هم د امیر شیرعلي خان په مقابل کې د قوی رقیب څخه یواځې پاتې او شیطان تې پې پای ته ورسید.

د امیر شیرعلي خان دویم ځل پاچاهي

۱۲۸۵-۱۲۹۵ هجري

۱۸۷۸-۱۸۷۸ میلادي

امیر شیرعلي خان د (۱۸۷۸) ز کال په پای کې په ششگاو کې د سردار محمد اعظم خان او عبدالرحمن خان تر ماتې وروسته کابل ته داخل او د دویم ځل لپاره سلطنت ته ورسید هغه لومړی مرکزي حکومت ټینګ کړ امیر شیرعلي خان یو روښان فکره او نوښتگر سړی و، نوموړی په افغانستان کې د نوي تمدن بنسټ ایښودونکی دی افغانستان ته د نوي تمدن راتګ د اروپا له صنعتي انقلابه پیلېږي امیر شیرعلي خان د مشهور فیلسوف او پوه افغان سید جمال الدین لارښوونې په پام کې ونیولې او په اصلاحاتو کې یې ترې ګټه واخسته چې اصلاحات یې په لاندې برخو کې ترسره کړ:

۱- اداري برخه: په ۱۸۷۴ م کال حکومت یا اجرایه قوه رامنځته شوه په راس کې یې سید نور محمد شاه فوشنجي صدراعظم سپه سالار حسین علي د دفاع وزیر، ارسلان خان د بهرنیو چارو وزیر چې د حاجي دین محمد او حاجي قدیر نیکه وو، عصمت الله خان د داخلي وزیر، حبیب الله وردګ د مالیې وزیر او محمدحسین خان د خزانو وزیر وټاکل شو سربېره له دې د پوست اداره هم په مرکز او ولایاتو کې منځته راغله نوموړی د (۲۰۰۰) نماینده گانو په ګډون یوه لویه جرګه هم دایره کړه.

۲- پوځي برخه: امیر شیرعلي خان د هیواد د خاوري او خپلواکۍ د ساتلو

لپاره بولک کسيز منظم پوځ جوړ کړي د یاد شوي پوځ غړيو ته به تر پوځي زده کړې وروسته د هماغه وخت وسله ورکول کیده او یونیفورم به یې اغوسته او په ۸ مرکزونو کې ځای پرځای شوی و چې په لاندې ډول دي کابل، شیرپور، جلال اباد، قندهار، کرمه، هرات، میمنه او بلخ.

۳- اقتصادي برخه: نوموړی د شیرپور د ښار بنسټ کېښود چې له همدې ځایه باید د کابل ښار پراختیا پیدا کړی وای خو ددې ښار د جوړونې چارې د انگریزانو د دویم یرغل په اساس نیمګړې پاتې شوې ده جنسي مالیه په نقدي مالیه بدله کړه د مالداري او کرنې په برخه کې ډیره پاملرنه وشوه پخوا مالیات ډیر درانه وو بزگرانو او مالکانو نشوی کولای چې هغه ورکړي هغوی مجبوره وو چې د کال په لومړیو دريو میاشتو کې د حاصلاتو تر اخیستو دمخه د پیشکې په توګه ورکړی اصلاحات رامنځته شول هغه صنایع چې خلکو ورته اړتیا درلوده صنعتگران هڅول کیدل تر څو کیفیت او کمیت یې پورته لارې شي.

۴- فرهنګي برخه: عنعنوي ښوونه او روزنه چې پخوا به په جوماتونو او کورونو کې تر سره کیده د ښوونځیو په جوړولو سره په عصري ښوونې او روزنې بدله شوه ملګي او فوځي قوانینو او حربي ښوونځي جوړ کړل چې ریاضي، جغرافیه، تاریخ، دیني علوم لیک سپورت او ځینې نور مضامین تدریسیدل او د زده کوونکو شمیر تقریباً ۳۰۰۰ تنو ته رسیدل د کتابونو نشر او چاپولو ته توجه وکړه په بالاحصار کې مطبعه تاسیس شوه د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۵ م کال د شمس النهار په نامه جریده په میاشت کې په ۱۷ مخونو کې دوه ځلې چاپیده او یو شمیر معلوماتي رسالې او اصول نامې هم چاپیدې، پوستي ټکټ چاپ شو او د پوستي خدمتونو لپاره هر ځای کې پوسته خاني فعالې شوی د امیر شیرعلي خان د وخت اصلاحات د دولتي چارو پر ټینګښت او د اقتصاد په ودې ډیر اغیز وکړ او د خلکو پر ژوند یې د پام وړ تغیر راوست، سید جمال الدین افغان په ۱۸۳۸ م د افغانستان د کونړ ولایت د خاص کونړ ولسوالۍ د صدرګټ په کلي کې زیږیدلی دی په ۱۸۵۷ م

کال ۱۸۶۹ کلنۍ په عمر د امیر دوست محمد خان دربار ته ورسید نوموړی امیر دوست محمد خان، امیر شیر علی خان لومړی ځل امیر محمد افضل خان امیر محمد اعظم خان د واکمنیو پر مهال د هغوی په دربار کې اوسیده د امیر شیر علی خان په دویم ځل واکمنۍ کې وطن پرینودلو ته اړ شو.

د امیر شیر علی خان کورنۍ ستونزې:

په کورني سیاست کې د امیر اشتباه داوه چې د مشرانو زامنو په موجودیت کې کشر زوی عبدالله جان د ولیعهد په توگه وټاکه د ده مشران زامن سردار محمد یعقوب خان او غازی محمد ایوب خان په دې کار ډیر خفه او د پلار سره یې اړیکې خرابې شوی یعقوب خان د هرات والي و چې د پلار د امر نه یې سرغړونه وکړه د عبدالله جان د ولیعهد ټاکنې په مناسبت د جشن جوړولو څخه ډډه وکړه امیر شیر علی خان د یعقوب خان پر ځای شاه غاسي شیردل خان د هرات د والي په صفت مقرر کې یعقوب خان یې کابل ته راوغوښت او بندي یې کې او تر هغه وخته پورې په بند کې و تر څو امیر شیر علی خان د انگریزانو د یرغل په وخت کې د کابل څخه د مزار شریف په لور حرکت وکړ بیا یې یعقوب خان د بنديخاني څخه راوويست په کابل کې یې د خپل نایب په توگه وټاکه خو کله چې نوموړی په مزار شریف کې وفات شو یعقوب خان خپل ځان د پاچا په توگه اعلان کړ.

د امیر شیر علی خان سیاسي ستونزې:

امیر شیر علی خان غوښتل چې په دویمه پلا پاچاهي په ۱۸۲۸، ۱۸۷۸ م په افغانستان کې مرکزي دولت قوي او پیاوړي فوځ جوړ او په هیواد کې تخنیکي بنسټونه تاسیس او پراختیا ورکړي د هیواد موجوده خاوره وساتي نوموړی کونښن وکړ چې د گاونډیو هیوادونو خصوصا برطانوي هند او تزاري روس سره ښې اړیکې ولري انګلستان د امیر له دې سیاست سره موافق نه و ځکه هغوی غوښتل چې تر هندوکش پورې دوی عملي سرحد ولري او یا د افغانستان واکمني د دوی تر نفوذ لاندې وي همدې موخې ته د رسیدو لپاره چې د امیر شیر علی خان نه تقریبا ۳۹ کاله مخکې، ۱۸۳۹ م پر

افغانستان نظامي یرغل وکړ چې په دغه یرغل د انگریزانو ماتې د هغوی ښو موخو ته په رسیدو کې ناکام کړل چې دغه ناکامۍ د افغانستان په اړه د انگریزانو نظرونه په دوو برخو وویشل یوه ډله د لیبرال گوند گلیستون ډله وه دوی غوښتل چې په افغانستان باندې نظامي یرغل وکړي دا هیواد لاندې کړي د روسانو د نفوذ مخه ونیسي دویمه ډله د انګلستان محافظه کار گوند و، دوی غوښتل چې د فاروډ پالیسي د غوره کولو د کندهار او هرات ولایتونو په نیولو سره د روسانو پرمختګ مخه ونیسي انګلستان د افغانستان د نیولو او یا په افغانستان کې د نفوذ د ټینګولو مسئله په ۱۸۵۷ م کال د هند د خلکو د پاڅون په وجه تر ۱۸۷۴ م کال پورې په هند کې د انګلیسانو د مصروفیت په وجه ځنډیدلی و او په دغه موده کې پر افغانستان باندې سیاسي فشار یو څه کم و امیر شیر علی خان چې کله دویم ځل پاچا شو انگریزانو په دې وجه چې د امیر مخالفین ختم شوي و په هیواد کې آرامه آرامي وه دده پاچاهي یې په رسمیت وپېژنده امیر د برطانوي هند په پلنه د ۱۸۲۹ م کال د مارچ په ۲۷ نیټه هند ته سفر وکړ د سید نور محمد او دکابینې د نورو غړو سره یوځای په امباله کې له انگریزانو سره لیدنه وکړه په دغه لیدنه کې امیر خپلې غوښتنې په لاندې ډول طرحه کړې د ۱۸۵۵ او ۱۸۵۷ م کلونو تړونونو دوه جانبه شو د انګلیسانو لخوا د امیر ولیعهد وپېژندل شي د مرستو کلنۍ اندازه باید مشخصه شي د دښمن د یرغل په وخت کې باید برطانیه یواځې د وسلې او پیسو مرسته وکړي د امیر وړاندیزونه ونه منل شول دامبالي کنفرانس له کومې مثبتې پایلې پرته ختم شو.

د سیستان موضوع:

سیستان له ډیرې پخوا زمانې د افغانستان د خاورې جزء و ایران د امیر شیر علی خان په لومړي پلا واکمني په ۱۸۲۳ م کال کې د افغانستان د داخلي گډوډۍ څخه گټه واخسته د انگریزانو په مرسته یې د سیستان ډیرې برخې ونيولې امیر شیر علی خان په دویم ځلې کې ۱۸۲۸ م کال یو قوي فوځ جوړ کړ

غوښتل یې چې خپله خاوره بیرته ونیسي انگریزانو مداخله وکړه یو نماینده یې گولډ سمیت په نامه ۱۸۷۲م کال راولپړه نوموړی د ایران په گټه پریکړه وکړه دا پریکړه داسې وه چې زموږ د خاورې ۵۰ کیلو متره یې ایران پورې وتړله او ایران یې مونږ سره د هلمند په اوبو کې شریک کړل، امیر شیرعلي خان دغه پریکړه قبوله نه کړه مگر د امیر او انگریزانو سیاسي اړیکو باندې منفي اغیزه وکړه، ترڅو د محمد ظاهر شاه سره د موسی شفیق د صدارت په وخت کې دغه لاندې پای ته ورسیده.

د سملې کنفرانس: ۱۸۷۳م-۱۲۹۰ش کال:

د برطانوي هند نایب الحکومه لارډ مایو غوښتل چې امیر د روسانو او انگریزانو د خبرو او د افغانستان پر شمالي سرحد باندې د موافقې څخه خبر کړي دغه کنفرانس دوه ورځې دوام وکړ د افغانستان نماینده سید نورمحمد شاه د افغانستان د دولت غوښتنې په لاندې ډول مطرح کړي.

- ۱- برطانیه باید د وسلو او پیسو مرسته د وضعې د ایجابولو سره سم امیر ته دا ورکړي
- ۲- د برطانیې دولت باید وعده وکړي چې د ضرورت په وخت کې د امیر لپاره فوځ برابر کړي چې دغه فوځ به د امیر د امر لاندې وي مگر د دندې داچرا کولو څخه وروسته به له افغانستان څخه خارج شي.
- ۳- د افغانستان او انګلیستان دواړو دولتونو د گټو د ساتنې په خاطر باید نظامي پوستې جوړې شي په دې اړه باید له افغانستان سره د پیسو او تجهیزاتو مرسته وشي د سید نور محمد شاه د ټول وړاندیزونو په مقابل کې د انگریزانو لخوا نامعلومې او مجهولې وعدې ورکړل شوی او کنفرانس ختم شو.

د پېښور کنفرانس ۱۸۷۷م - ۱۲۹۴هـ ش:

په ۱۸۷۷م کال د لارډ مایو پر ځای لارډ لستین د هند د نوي نایب الحکومه په توګه وټاکل شو، لارډ لستین د لندن څخه هدایت ترلاسه کړی و چې د روسانو د مخنیوي لپاره د هرات، کویتي او بلوچستان ولایتونه ونیسي د

پېښور په کنفرانس کې د افغانستان نماینده او صدراعظم سید نور محمد شاه او د انگریزانو نماینده لويس پلي کونیش وکړ چې په سید نور محمد شاه باندې په افغانستان کې د انگریزی نژاده نماینده شتون قبول کړي مگر بریالی نه شول سید نورمحمد شاه ۱۸۷۷م د مارچ ۲۲ نیټه وفات شو امیر د هغه پر ځای مستوفي حبیب الله ولپړه مگر انگریزانو کنفرانس ختم اعلان کړ

د امیر شیرعلي خان دربار ته د روسي هیئت راتګ:

امیر دوست محمد خان او امیر شیرعلي خان دواړه د برطانوی هند سره د دوستۍ غوښتونکی و مگر انگریزانو د افغانستان سره د جګړې لپاره بهانې لټولې انگریزانو لومړی ځل د روسیې نماینده ویکتو ویچ له راتګ ۱۸۳۸م سره په ۱۸۳۹م کال په افغانستان یرغل وکړ دوهم ځل ۱۸۸۷م کال د جنرال ستالیتوف د راتګ سره سم پر افغانستان یرغل وکړ د انگریزانو په دواړو یرغلونو کې روسانو د افغانستان پاچاهان امیر دوست محمد خان او امیر شیرعلي خان چې له هغوی سره یې د مرستې وعده کړې وې یواځې پرېښودل د جنرال ستالیتوف روسي سفیر د راتګ سره سم انگریزانو ۱۸۸۷م کال د اګست ۱۴ نیټه امیر ته یو مکتوب راولپړه چې مکتوب کې یې لیکلي و.

چې سر نیول چمبرلین کابل ته راځي نوموړی به په کابل کې له امیر سره وګوري او له امیر څخه یې غوښتنه کړي وه چې نوموړی هیئت په خپل حضور کې ومني امیر شیرعلي خان ددې لیک (التیماتوم) په ځواب کې ولیکل اوس د خپل زوی عبدالله جان د مرینې له کبله غمگین دی ددې مسئلې د څیړلو لپاره وخت نه لري څو ورځې وخت دې ورکړای شي ترڅو ددې موضوع لپاره فکر وکړي، د روسانو نماینده دده په اجازه کابل ته راغلی و نه په زور سره د هند وایسرا د رسمي اجازې پرته خپل هیئت ته د افغانستان په لور د حرکت امر ورکړ دهیئت په سر کې چمبرلین قرار درلود چې د خیبر له لوري حرکت وکړي په علي مسجد کې د افغانستان د نظامي مسول لخوا ودرول شو د هند وایسرای د خپل هیئت درول د برطانیې لپاره

تحقیق وگانه د افغانستان پر ضد یې جگړه اعلان کړه د ۱۸۷۸م کال د نومبر ۲۱ نیټه انګلیسي عسکرو د خپلې مخکینې نقشي د عملي کولو لپاره له دریو لاروڅیبر، کرې او بولان څخه په افغانستان یرغل وکړ امیرشیرعلي خان له روسانو څخه د مرستې د ترلاسه کولو په پلمه د مزار شریف او روسیې په لور حرکت وکړ د روسانو لخوا یې مثبت ځواب ترلاسه نه کړ بالاخره د روحي فشار له مخې په ۱۸۷۹م کال کې ناروغ او وفات شو او مزار شریف کې خاورو ته وسپارل شو.

د انګریزانو لخوا د امیرشیرعلي خان سره د جگړې اعلان

۱۸۷۸-۱۸۸۰م

کله چې انګلیسي پلاوی په خپل سر علي مسجد ته راوړسید، د سرحد ساتونکو مشر فیض محمد خان له خوا ودرول شو تر څو له کابل څخه اجازه ترلاسه کړي په دې وخت کې کیوناری پوښتنه وکړه تاسو د یو دوست هیواد د استازي د داخلیدو مانع گرځئ آیا دا خبره به د امیرشیرعلي خان د حیرانتیا سبب ونه گرځي فیض محمد خان ځواب ورکړ څرنگه کیدای شی، چې دیو دوست هیواد استازی یې له اجازي خلکو ته رشوت ورکوي تر څو دوی ته لاره ورکړي او آفریدی د آفریدو پر ضد لمسوي چې په هیواد کې د ویني د تو بییدو سبب کېږي څه وخت چې جنرال چمبرلین د خپل هیئت سره د سرحد څخه راوگرځید لستین چې تش بهانه یې غوښتله او دا زمینه یې پخپله برابره کړي وه، ډیر خوشحاله شو ځکه لندن نوموړي ته واک ورکړي و چې د افغانستان پاچا باید عذر کولو او په افغانستان کې په دایمي ډول د انګریزي استازو د منلو لپاره مجبور کړي په همدغه وخت کې د انګریزانو لخوا په ۱۸۷۸م کال د اکتوبر په ۳۱ یو التیماتوم کابل ته راوړسیده او انګریزانو د خپلو غوښتنو د رد او یا مثبت ځواب لپاره ۱۰ ورځې وخت امیر ته ورکړ امیر د همدې کال د نومبر په ۱۹ نیټه د انګریزانو التیماتوم ځواب د عثمان خان په لاس ولیږه خو تر دې وخته انګریزانو خپل

تخریبې عملونه په افغانستان کې دننه سرته رسولی و په دې معنی چې دامیرد کورنۍ د سردارانو په منځ کې نفاق پیدا کړي و کله چې انګریزانو په افغانستان باندې د تیرې تصمیم ونيو او د شیرعلي خان لخوا د التیماتوم ځواب هم په ټاکلي وخت ونه رسیده نو د انګلیسي فوځ د دریو سرحدي محازونو کرېمي محاذ، کندهار محاذ او څیبرمحاذ له لارې افغانستان ته داخل شول انګریزي فوځونه موظف وچې د کندهار په محاذ کې دغازي خان له ډیري څخه د بولان، گرشک او کویتي د لارې باید په کندهار برید وکړي او دویمه برخه د کوهات څخه د ټل او پیوار ځاځي میدان، خوست او لوگر له لارې پر کابل حمله وکړي او درېیمه برخه د پېښور جمرو د علي مسجد او ډکي له لارې پر جلال اباد یرغل وکړ، چې د افغانستان پایتخت ونیسي او د دري وارو د یو ځای کیدو نقطه کابل ټاکل شوي وه، په کندهار کې انګلیسي فوځ له دوو فرقو څخه چې شمیر یې ۱۲۹۰۰ تنو ته رسیدو او ۹۰ توپونه یې درلودل له دې پرته یې یوه فرقه د احتیاط په ډول چې ۲۲۰۰ تنه او ۱۸ توپه ورسره و او جنرال ستوډات د کندهار د محاذ قومندان و د جلال اباد په محاذ کې د یرغلگرو قواو شمیر ټول ټال ۲۵۰۰۰ تنه او ۱۰۸ توپونو ته رسیده چې جنرال براون د جلال اباد د محاذ قومندان و د کرېمي په محاذ کې د یوغلگرو عسکرو شمیر ۱۵۰۰۰ تنو ته رسیده د جنرال رابرتس تر قومندی لاندې وي، په مجموعي توګه د انګلیسي فوځ شمیر ۲۰ زرو تنو ته رسیده چې د کال ۱۸۷۸م نومبر په ۲۱ نیټه انګریزانو پر افغانستان یرغل پیل کړل لستین د خلکو د غافله ساتلو لپاره یوه اعلامیه خپره کړه په اعلامیه کې راغلي و چې د انګلیسي حکومت جگړه شخصاً د امیرشیرعلي خان سره ده نه د افغانستان د خلکو سره د انګلیس د فوځ د داخلیدو په وخت کې د هیواد سرحدې دروازې خلاصې وي ځکه امیرشیرعلي خان مخکې د افغانستان فوځونو ته په سرحداتو کې د شانګ امر ورکړی و له بلې خوا د لارې خلک د انګریزانو د تجاوز څخه خبر نه و او دښمن په ناګهانه او ناڅاپي ډول حمله وکړه کله چې خلک خبر شول او دفاع لپاره یې تیاری

وښود د دښمن قواوو او توپخانو په ډیرې چټکۍ سره په درې واړو محاذونو کې مهم او ستراتیژیک ځایونه ونيول خو ماتې څخه وروسته بیرته وتل او دافغانانو او انگریزانو دویمه جگړه کې د روسانو درېځ روس چې کله د توري بحیرې سواحل د ترکانو لخوا په خطر کې ولیدل پوهیدل چې د ترکانو سره د فرانسې او انگلستان سمندري قواوې هم مرسته کوي غوښتل یې چې د انگریزانو سره د مرکزي اسیا په میدانونو کې جگړه وکړي ترڅو په وچه کې د هغوی سره مخامخ شي نو د همدې له امله یې یو هیئت د سفارت په نوم کابل ته راولیږه دا مهال د اروپایي هیوادونو لخوا په برلین کې کنگره جوړه شوې وه روسي هیئت هم پکې برخه درلوده په دې کنگره کې داسې پریکړه وشوه، چې د اروپایي هیوادونو لخوا چې روس یې په افغانستان کې د سیاسي نفوذ د ټینګولو څخه په جدي توګه منعه کړ او د روسانو د نفوذ ساحه د امو تر سیند پورې مرکزي اسیا و ټاکل شو چې دیخوا به روسان تیری نه کوي له بده مرغه امیر شېر علي خان د برلین د کنگرې له پریکړې ناخبره و او په دې نه پوهیدو چې

روسان پخپلو وعدو وفا ولې نه کوي او له بلې خوا وخت نوموړي سره یاري ونه کړه او دښمنان ډیر ژر دې ته متوجه شول چې په افغانستان کې دعلم فن پرمختګ چې ددوی لپاره په ګاونډ کې لویه سرخوږي جوړه کړې نو د مرستې لاس له یوې خوا نه هم ورنيکړل شو په دې جگړه کې دامیر یواځینې هیله د روسې دولت مرستې ته وه کله چې جنرال ستولتوف کابل د مسکو په قصد پریښود امیر ته یې وعده ورکړه چې ۳۰ زره مسلح روسي عسکرو سره به بیرته کابل ته راوگرځي امیر په دغه وعده کې هیڅ شک نه درلود امیر د جنرال ستالیتوف په مشورې اعتماد وکړ او د برطانیې د سفارت له منلو څخه یې سرغړونه او انکار وکړ، که چېرې د روسي هیئت ددې اعتماد نامې او د جنرال د رسمي مکتوب سره افغانستان امیر ته نه وای ورغلی او هغه یې د انگریزانو سره د اړیکو پریکولو لپاره نه وای هڅولای په یقین سره د افغانانو او انگریزانو دوهمه جگړه چې روسي یې د یو تماشاچې په څیر

هغې له کتل نه وای شروع شوی د انگریزانو پر وړاندې دافغانستان د خلکو باغون د ۱۸۷۸ م کال د سپتمبر په درېیمه نیټه د گندمک د تړون په مطابق د ۱۸۷۹ م کال د جولای په ۲۴ نیټه د برطانیې سفیر کیوناري د خپلو ملګرو ۲۵۰ ټنه عسکرو سره یوځای کابل ته راوړسید او په بالاحصار کې د امیر محمد اعظم خان په ماتۍ کې میشت شول، نوموړي د مکناتین په څیر د افغانستان په کورنیو چارو کې لاسوهنه پیل کړه کیوناري په لومړیو وختونو کې ډیر خوښ و نوموړی د ۱۸۷۹ م کال د اګست په ۳۰ نیټه د هند حاکم ته راپور ورکړ چې له امیر محمد یعقوب خان او د هغې د وزیرانو څخه ګټله نه لري خو د همدې کال د سپتمبر په درېیمه نیټه د بالاحصار ځواکي د رېو نظامي کنډکونو د کابل ښاریانو سره یوځای شول او غونډه یې وکړه او پریکړه یې وکړه چې د انگریزانو سفارت دې له افغانستان څخه وویستل شي د کیوناري او محمد یعقوب خان په غوښتنه سپاه سالار داود شاه خان لوندې ته ورغې چې د غونډې ګډوډوال ارام کړي نوموړی هم د پاڅون ګوونکو پلوی و خو مجبور و چې د پاچا امر پر ځای کړي

کله چې داود شاه په خبرو پیل وکړ خلکو د آس څخه راوغورځاوه او و یې واهه او له دې پېښې وروسته کیوناري یعقوب خان ته مشوره ورکړه چې خپل خسر یحیی خان، موسی خان او نور سرداران د پاڅون کوونکو غونډو ځای ته ولاړ شي پاڅون کوونکو د دوهم هیئت عذر هم قبول نه کړ او د بالاحصار په لوري حرکت وکړ د کیوناري سکرتر مشر مستر چنگیز بوتن د افغانی سفارت کارکوونکی د تیمور په نامه د پاڅون کوونکو مخې ته ورولیږه نوموړی پاڅون کوونکو ته وعده ورکړه که چېرې د سفارت څخه لرې ولاړ شي غونډه تیت کړي دوی ته به د شپږو میاشتو تنخوا ورکړي شي پاڅون کوونو نوموړی پیغام راوړونکی د پښو لاندې کړ د بالاحصار په دې پاڅون کوونکو مارش تیر شو څه وخت چې دوی بالاحصار ته ننوتل د ۲۰۰ انگریزي عسکرو لخوا پر دوی باندي ډزی شروع شوي افغانان د مر میو په باران کې بالاحصار ته ورننوتل او کیوناري یې د خپلو ملګرو سره وواژه د

انگریزانو بیرغ یې وسوخواوه دا بری وړیا نه وه د ډیرو افغانانو وینې تویې شوې خو د نېمن ته د ۱۸۴۱ م کال د نومبر د دویمې نیټې پېښه وریاده کړه د امیر شیرعلي خان هغه خبرې چې افغانان انگریزي نژاده سفیر نه قبلوی عملی بڼه غوره کړه د کیوناري د وژلو وروسته د انگریزانو دویم ځل فوځي عملیات په ۱۸۷۹ م کال د سپتمبر په څلورمه په کابل کې د انگریزانو د سفیر د وژل کیدو او د بیرغ له سوځیدو وروسته امیر محمد یعقوب خان په یو لیک کې د انگریزانو د سفارت د غړو د وژل کیدو په کابل کې د عمومي پاڅون او د خپل ځان کلابندی په اړه خپل خفگان څرگند او رابرتس خبر کړ چې دې خبرې په هند او لندن کې د انگریزانو مشرانو باندې بده اغیزه وکړه دا کار یې د برطانوي امپراتوری لپاره یې عزتي وگڼله د انگریزانو د دوو سفیرانو په ۱۸۴۱ م د نومبر په دویمه د برنس وژل او په ۱۸۷۹ م کال د سپتمبر په څلورمه د کیوناري د وژلو څخه د عبرت درس وانه اخصیت په ډیر غرور لیستن رابرتس ته امر وکړ چې په افغانستان کې داسې فوځي عملیات ترسره کړي چې انگریزي فوځونه بیا د افغانستان څخه د وتلو خیال ونه کړي او د هغو افغانانو ساتنه وکړي چې د انگریزانو پلویان دي دا هم د انگریزانو تیر وتنه او خیال و ځکه چې بیا دوی وتلو ته حیران و چې د امیر عبدالرحمن خان په مرسته کندهار ته ورسیدل او یو زیات شمیر په میوند کې ووژل شول تر هغه وخته پورې چې امیر په کابل کې و خلکو امیر ته درناوي له امله عمومي پاڅون نه کاوه خو کله چې یعقوب خان هند ته تبعید شو افغانستان کې عمومي پاڅون پیل شو د انگریزانو ملگرتوب امیر ته کومه گټه ونه کړه انگریزي فوځونه د ۱۸۷۹ م کال د اکتوبر په ۵ نیټه لوگر ته ورسیدل په چهار آسیاب کې له سختې جگړې وروسته د توپونو په زور د اکتوبر په ۷ نیټه د کابل بالاحصار ته ننوتل د جنرال رابرتس او لارډ لستین پروگرام د کابل د بالاحصار سوځول د جنګي کلاگانو وړانول، د مالي او نظامي ذخیرو ظبتول د ملی مبارزینو وژلو د خلکو قوت له منځه وړلو د تطبیق لپاره خپل فوځونه په بالاحصار کې، سپاه سنگ او مرنجان غونډۍ کې ځای پر ځای کړل او

د ۱۸۷۹ م کال د اکتوبر په ۱۲ نیټه انگریزانو خپله رسمي کړنلاره په دې توګه اعلان کړه:

- ۱- له دې وروسته د کابل ښار په ۵ میله کې هیڅوک د وسلو سره نشي لږځیدلای او که چا دغه امر ونه دهغه سزا پانسي او اعدام دي.
- ۲- هر څوک که خپله وسله انگریزانو ته ورکړی هغوی ته د پتاقی لرونکي ټوپک په بدل کې ۵ کلداری او د رایفل ټوپک په بدل کې ۴۰ کلداری ورکوي
- ۳- غله باید انگریزانو ته د قیمت په مقابل کې ورکول شي.
- ۴- مالیه باید انگریزانو ته تحویل شي.
- ۵- هر چا که هغه کسان چې د سفارت د غړو په وژلو کې لاس درلود دوی ته تسلیم کړي د یو عادی کس په مقابل کې ۵۰۷۰ کلداری او د یو صاحب منصب په بدل کې ۱۲۰ کلداری ورکول کیږي رابرتس وروسته له دې داسې فکر کاوه چې افغانستان یې نیولې او نوموړی د افغانستان خودمختار دی هر څه چې غواړی هغه به کېږي د کیوناري د وخت د بیرغ پر ځای چې افغانانو سوځولی و بل بیرغ وځړاوه د افغانستان خلکو د امیر محمد یعقوب خان د تبعید سره سم د جهاد اعلان وکړ چې د ازادۍ په دغه جگړه کې ملي مشران عبارت و له محمد کریم خان، غلام حیدر خان، میریجه کوهدامني میر غلام قادر خان، پرویز شاه پغمانی په کابل کې محمد عثمان خان صافي، محمد شاه خان په تګاب کې غلام حیدر خان په وردگو کې عصمت الله خان او داسې نور په ننگرهار او لغمان کې د دې ټولو غازیانو وسله توره او ټوپک و.

د امیر شیرعلي خان د ماتې لاملونه:

امیر شیرعلي خان هم د خپل پلار په څیر د انگریزانو د لومړي يرغل په وخت یې وسلې او بې قوې نه و بلکې د خپل لس کلن حکومت په وخت کې یې کافي قوه درلوده او د دې وس او طاقت یې درلوده چې د قهرمان ملت له عزت څخه دفاع وکړي خو له بده مرغه سرحدی حاکمانو او مامورینو لکه د

جلال ابا کندهار او کرهې ته امر وکړ چې د انگریزي فوځ په مقابل کې مقاومت ونه کړي او شاته راشي. نیايي امیر شیرعلي خان داسې نیت درلود چې د انگلیسي عسکرو د پرمختګ په صورت کې روسان تحریک شي چې قاطع او عاجل اقدام وکړي ترڅو د دې دواړو لویو قوتونو د تصادم په نتیجه کې خپل سرنوشت وټاکي چې له کلونو څخه د دواړو گاونډیانو په منځ کې د ډار او هیلو په حالاتو کې لا ښه پاتې و. د تل لپاره تصفیه او یو طرفه کړي او خپله قوه د راتلونکي لپاره وساتي. امیر شیرعلي خان د کابل د تګ څخه لویانو او مشران په یو لوی مجلس کې سره راغونډ کړل. د خپل هوډ څخه یې د پایتخت پرېښودل او تر بامیانو پورې د قوي شاته تګ خبره هغوی ته وکړه.

خو خلکو د پاچا د ارادې پر وړاندې د مخالفت غږ پورته کړ او د خپل ملاتړ څخه یې هغه ته ډاډ ورکړ. خو امیر ونه منله. امیر د روسیې څخه د مرستې غوښتنه لرله او د خپل پلار په څیر یې تیروتنه کوله. کله چې نوموړی ۱۲۹۲ هجری قمری کال مزار ته ورسید نوموړي غوښتل چې سمرقند تاشکند او پترزبورګ ته سفر وکړي خو خلکو د جهاد فکر درلود. مخالفت یې وکړ. امیر فیصله وکړه چې ملا شاه محمد قطب خیل لوگری د بهرنیو چارو وزیر د روسانو دربار ته ولیري او خپلو وعدو د عملي کولو بلنه ورکړي او یادونه ورته وکړي خو روسانو له افغانستان سره د مرستې او یا د انگریزانو سره د جګړې په اړوند لا کومه فیصله نه وه کړې. هغوی یو تش تظاهر و چې د انگریزانو د ویرولو لپاره یې کاوه چې تر څو هغوی د عثمانی ترکیې د ملاتړ څخه لاس په سر کړي او په اروپا کې ورسره سیالي ونه کړي. د امیر غوښتنې یې ځوابه پاتې شوي او خپل وخت یې یې ځایه په خبرو او مزاګرو تیر کړ. په ۱۸۷۹ م کال د روجي فشار او خفگان له امله مړ شو او د مزار شریف په روضه کې د خپل ورور وزیر محمد اکبر خان ځواکې څښ شو. روسی هیئت چې تر دې دمه یې دې ته د مرستې وعدې ورکولې روسیې ته ولاړ. د امیر شیرعلي خان د مړینې وروسته د ده مشر زوی امیر محمد یعقوب خان ۵ کاله بند څخه

وروسته په ۱۸۷۹ م کال خپله پاچاهي اعلان کړه نو روسانو بیا دویم ځل لپاره انگریزانو سره افغانان په جنگ کړل او خپله یې د یو ننداره چې په څیر په غونډۍ کیناست جګړې افغانستان په اور وسوځاوه او د بریادۍ خواته یې کش کړ او د دې بدبختۍ یو عامل د روسی کاذب هیئت رانګ و. انگریزانو په دویمه جګړه کې د افغانستان په گاونډو کې موقیعت درلود. په پېښور کې د انگریزانو د فوځ دوه فرقې په کره کې یوه فرقه او په کویته کې هم دوه فرقې د جګړې لپاره تیار وې، چې د دې عسکرو تر شا د انگریزانو ۱۰۰ زره نور عسکر موجود و چې په مخابراتي، تلگرافي او صحي چارو کې د اړتیا وړ وسایل یې درلودل. د یوې فرقې د انتقال لپاره ۱۵۰۰۰ نفر او ۳۵ څاروي ورکړل شوي و. له دې سره سره د خپل ډیر فوځ او پرمختللي وسلو پر مټ د افغانستان د نیولو خیال درلود. د افغانستان د لومړۍ جګړې د ختمیدو څخه تقریباً ۳۹ کاله تیر شوی افغانستان بلې جګړې لپاره تیار نه درلود. امیر شیرعلي خان که څه هم یو لک فوځ تنظیم کړی و خو هغوی ته یې د شاتګ امر ورکړی و فوځ یې تیت او پرک شو.

لاندې عوامل د امیر شیرعلي خان د ماتې سبب شوه:

- ۱- د عصري وسلو نه درلودل او سرحدی غونډونو ته د شاتګ امر.
- ۲- پر خلکو باندي باور نه درلودل او د روسیې د مرستې انتظار کول.
- ۳- د انگریزانو د یرغل پر وړاندې د خلکو نه خبرول او ملي غازیانو ته د جهاد نه اعلانول.
- ۴- له مرکز څخه د مزار په لور حرکت کول او د خلکو یواځې پرېښودل.
- ۵- د یوې واحدې قوماندې یا مرکز نشتوالی.
- ۶- په فوځ کې د پردیو (بهرنیو) افرادو گمارل.

د امیر محمد یعقوب خان واکمني

(۱۸۷۹م اپریل ۱۸۷۹) م نوامیر

امیر محمد یعقوب خان د امیر شیر علی خان مشر زوی د امیر دوست محمد خان لمسی او د سردار پاینده محمد خان کړوسی دی
امیر شیر علی خان چې کله خپل کشر زوی عبد الله جان وليعهد وټاکه یعقوب خان د خپل پلار څخه خفه شو او کابل ته راوغوښتل شو او د امیر کشره بنځه د محمد افضل خان لور او د وليعهد عبدالله جان مور عایشه د شیطانت په وجه په زندان کې واچول شو کله چې امیر مزار شریف ته حرکت وکړ او هلته مې شو یعقوب خان د ۵ کاله بند څخه وروسته له زندانه راووېستل او د پاچا په توګه اعلان شو یعقوب خان تر بند پخوا ډیر هوښیار سړی و ډیر نظامي او اداري خدمتونه یې کړي و هرات یې اداره کوه د غښتلولی په لحاظ د خلکو په منځ کې په شیر بچه مشهور و خو له بند نه وروسته مکمل یو ناروغ انسان و نوموړی چې کله پاچا شو خپل خسر بیحیی خان د سلطان محمد خان طلايي زوی د کابل والي او سردار شیر علی خان د مهردل خان زوی د کندهار والي مقرر کړ چې دا دواړه انگریزانو ته وفادار کسان و انگریزان د کرمې او شترګردن له لارې لوګر ته راورسیدل په همدغه وخت د یعقوب خان تر و نه سردار محمد حسین خان او سردار ولی محمد خان

مشهور په لاتیڼی لا پخوا کیوناری ته خانو ته رسولي و چې دا کار یعقوب خان وارخطا کړ او د خپل سپه سالار داود شاه او ۷ کلن ولیعهد زوی محمد موسی او نور ۴۵ تنو سردارانو سره لوګر ته ولاړ او کیوناری بیرته امیر محمد یعقوب خان له خانه سره کابل ته راوړه او دوه میاشتې یې د کابل په «ضوری چمن کې نظر بند کړ او خبرو ته کیناستل او د گندمک تړون یې په ۲۲ نیټه لاسلیک کړه لاندی مادی لری

۱. د دواړو دولتونو ترمنځ به دوستی موجوده وی
۲. ټول هغه کسان چې د انگریزانو سره ارتباط لری مال او سر به یی په امن کی وی

۳. افغانستان به خارجی پالیسی چلولو کی د انگریزانو امر مني

۴. د تل لپاره به د انگریزانو نماینده په افغانستان کی اوسیږی

۵. د افغانستان ستراتیژیکو سیمو کې به د انگریزانو ځواکونه اوسیږی

۶. د کرمې او د خیبر په ستراتیژیکو درو د پیشین او کویتی سیمو باندی به د انگریزانو حاکمیت وی

۷. د کرمې او کابل ترمنځ به د تلگراف مزی غزول کیږی

د گندمک د تړون په اثر کیوناری په ۱۸۷۹ د جولای په ۲۴ د یوی ډلې ملکي او نظامي شخصیتونو سره کابل ته ورسید او په بالاحصار کې ځای پر ځای شو کیوناری د مکناتین په شان مغرور حکومت پیل کړ د عسکرو د معاشاتو کار یې په لاس کې واخیست او داسې یې فکریې کاوه چې په دی توګه به هغوی مات شي مگر د هغوی غرور یې را وپاروه په دغه وخت کې امیر یعقوب خان د هرات نه خپل ورور ایوب خان نه عسکر راوغوښتل عسکرو ته ویل شوی وه چې ستاسو تنخوا به په کابل کې ورکړل شي

دغه ستر و اعصبي عسکرو سپه سالار داود شاه ته مراجعه وکړه هغه ورته وویل چې اوس اختیار د کیوناری په لاس کې ده دغه عسکرو کیوناری ته ورغلل هغه وویرید او وارخطا شو فکر یې وکړ چې پر ده حمله کوي هغه پر عصبي افغان عسکرو ډزې وکړې چې یو تن عسکر شهید شو عسکرو

سمدستي په بالا حصار کې د کيوناړی پر کور يرغل وکړ کيوناړی سره د ملگرو ووژل شو.

انگريزانو چې د کيوناړی له مرگه څخه خبر شول په افغانستان باندی يې فوځی عمليات بيا پيل کړل امير محمد يعقوب خان د سپه سالار داود شاه خان او ۷ کلن وليعهد زوی محمد موسی او نور ۴۵ تنو سردارانو سره د لوگر په لور حرکت وکړ په ۱۸۷۹ د سمبر په ۲۹ نيټه امير او راپټس په خيرو پيل وکړ.

راپټس لسټين ته وليکل يعقوب خان تقريباً ۲۲ کلن ځوان دی ، اخلاقی قوت يی له منځه تللی دی لږ زیدلې سترگې لري مخامخ چاته کتلي نشي، راپټس د امير سره بيرته کابل ته راستون شو او امير يې په چمن حضوري کې په يوه خيمه دوه مياشتي نظر بند وساته او کابل يی محاصره کړ او هغه زيرمې چی افغانانو په ډير سختي سره يې راټول کړی و د انگريزانو لاس ته ورغلل چې ۲۵۰ ټنه باروت په سلگونو زره مرميو ۸۵ توپونه او په زرگونه توپک او نور پکې شامل و د اکتوبر په ۱۲ د بالا حصار ډنگيدل يې اعلان کړ او امير محمد يعقوب خان يی هند ته تبعيد وليږه او هملته مې او خاورو ته وسپارل شو.

د ميوڼد جگړه (۱۸۸۰م) کال د جولای (۲۷) نېټه:

په ۱۲۵۹ هـ ش کال د زمري د مياشتې ۷ نيټې سره سمون خوري د سه شنبې ورځ جگړه د سهار په نهو بجو پيل شوه سردار محمد ايوب خان هم د يعقوب خان په څېر د خپل پلار څخه دخای ناستې په توگه د عبدالله جان په ټاکنه خپه و ، خو د (۱۸۷۹م) کال په پيل کې د يعقوب خان لخوا د هرات د حاکم په توگه مقرر شو ، نوموړی د پلار په ژوند کې هم يو خپلواک شخصيت تربيه شوی و ، چې د خپل ورور د امر تطبيق ورته هم سخت ښکارېده ، د کيوناړي د مړينې وروسته د يعقوب خان امر يې نه مانه او په فوځ کې اله گوله پيدا کوله، خو يعقوب مجبور و چې هغه تحمل کړي، هند ته د يعقوب خان تبعيد او انگريزانو دوباره فوځی عملياتو پيل سره ايوب خان مجبور شو چې د امير شيرعلي خان د کورنۍ مهم غړي په صفت د هېواد د خپلواکۍ په مقابل کې مسؤليت ادا کړي.

کله چې سردار محمد ايوب خان د (۱۸۷۹م) کال په دسمبر کې د انگريزانو د دوهم ځل فوځي عملياتو او هند ته د امير محمد يعقوب خان له تبعيد څخه خبر شو د هرات د فوځ سره يوځای د استعماري فوځ (انگريزانو) پر ضد پاڅون پيل کړ او له کندهار څخه د انگريزانو ويستل خپل شعار وټاکه خو عجله يې ونه کړه پوره دوه مياشتې منتظر پاتې شو ترڅو د (۱۸۸۰م) کال د مارچ په مياشت کې قطغن ته د امير عبدالرحمن خان راتگ او د انگريزانو پر ضد د جهاد د اعلان څخه خبر شو، سردار محمد ايوب خان، امير عبدالرحمن خان د يو ليک په واسطه نظامي او سياسي يووالي ته راوباله ترڅو دښمن له دوو خواوو څخه د حملې لاندې ونيسي خو امير عبدالرحمن خان ځواب دوه مياشتې وځنډېده د هرات خلکو زور اچوه چې په يواځي د دښمن مقابلې وکړي خو د درېيو دښمنانو (شيرعلي خان د کندهار والي انگريزانو ته تسليم شوی و پر امير عبدالرحمن خان هم نوموړی شکمن و او درېيم قوت په خپله انگريزان و) سره د جگړې کول د ځان لپاره ستونزمن گڼل خو بيا هم د امير عبدالرحمن خان کړنې ته منتظر و.

امیر عبدالرحمن خان د دې لپاره چې د هرات خلک او ایوب خان پاڅون ته خنډ پیدا کړي جنرال فقیر احمد خان ته یې دنده ورکړه چې د هرات خلک د نن او سبا پر وعدو وځنډوي، کله چې د هرات فوځیان پرې پوهه شول چې نوموړی جنرال دوی د دښمن پر ضد له جهاد څخه منعه کوي، نوموړی جنرال یې وواژه او د جهاد بیرغ یې پورته کړ او سردار محمد ایوب خان د (۱۸۸۰) م کال د جون په میاشت کې د (۱۲۰۰۰) سورو عسکرو او (۳۲) توپونو سره له هرات نه د کندهار په لور یې حرکت پیل کړ چې په لاره کې د کلیو ډېر اوسېدونکي انگریزانو سره د جهاد لپاره د ایوب خان سره یو ځای شول سردار محمد ایوب خان د (۱۸۸۰) م کال د جولای په (۲۰) د میوند میدان ته ورسېدل په وچه دښته کې یې ځای ونیوه ځکه جنرال بروز او د کندهار والي شیرعلي خان له (۱۲۰۰۰) انگریزي عسکرو سره چې (۳) کنډکه د شیرعلي خان عسکر ورسره ملگری و او یو ته تردې سیمه کې چې مخکې تر مخکې نیولې وي او انگریزانو د پرمختللي توپونو سره سیمه تر خپل کنترول لاندې نیولې و خو د شیرعلي خان عسکرو د غازیانو او ملي اردو د رسیدو سره سم له انگریزانو څخه جلا او سردار غازي محمد ایوب خان سره یو ځای شول (۲۰۰۰) داوطلب کسانو کونښن کاوه چې د احمد شاه بابا د وخت بند شوي کاریزونه پاک کړي بالاخره هغوی بریالي شول کاریزونه تازه او اوبه جاري شوې (۲) ورځې دواړو قوتونو یو بل ته کتل او په اوومه ورځ ملي فوځ او مجاهدینو عمومي برید پیل کړ، د دښمن قوتونو په ډېر تیزی سره فعالیت کاوه چې له سهار نه تر غرمې پورې (۵۰۰) تنه مجاهدین شهیدان او (۸۵۰) تنه مجاهدین ټپیان شول دوی ټولو مشر عبدالغفور خان هراتي، ماجر حیدر خان کندهاري او زمان خان بارکزیایي او داسې نور... شهیدان شول نائب حفیظ الله خان چې دا حالت ولید پروت امر یې ورکړ، په دغه وخت کې (۴۰۰۰) منظم او غیر منظم غازیان سواره چې د ایوب خان شاوخوا راټول و، دريو خواو ته خواړه شول چې نور نه لیدل کېدل، انگریزانو چې دا حالت ولیده د ملي فوځ د قطعې د ماتې لپاره له خپلو ځایونو څخه راوتل او د

افغانی غازیانو په لور یې حرکت پیل کړ، افغانانو مقاومت وکړ خو سورو په یو ساعت کې یو لویه دایره طی کړه او دښمن یې د شا له خوا کلانډ کړ چې د مخي او شا نه پر دښمن حمله پیل شوه دښمن چې ځان کلانډ ولید او د ژوندي وتلو امید یې له لاسه ورکړ تر مرگه یې جگړه کوله، تن په تن جگړه پیل شوه فقط (۲۰۰) تنه انگریزان په گرد او دوړو کې ژوندي ووتل خو بیا هم افغانانو تعقیب کړل ترڅو شیرعلي خان له (۲۵) تنو انگریزانو سره هغه هم په افغانی لباس کې ووتل او کندهار کې یې د جگړې خبر جنرال پرایمرز ته ورکړ.

په دې جگړه کې له نارینوسریبره افغانې پیغلي هم گډون کړی و، چې غازیانو ته به یې اوبه ورلې خو کله چې افغانی بیرغ ورونکی شهید شو بیرغ د غورځېدو په حال کې و پیغلي ملالی ورمونده کړه بیرغ یې په خپل لاس کې ټینګ کړ او د لنډۍ یې وویلې:

خال به د یار د وینو کېږدم

چې شینکي باغ کې گل گلاب و شرموینه

که په میوند کې شهید نه شوي

خدا پرو لالیه یې ننگی. ته دې ساتینه

غازیانو د دې لنډۍ په اورېدو سره د الله اکبر نارې وکړې او پر دښمن صف ماتونکې حمله وکړه او تس نس یې کړل پیغله ملالی. هم په دغه جگړه کې شهیده شوه چې د ملالی. مړی د ایوب خان او نورو غازیانو لخوا په ډېر درنښت سره خاړو ته وسپارل شوه د ملالی. کورنۍ اوس هم د خوگیانو په کاریز کې موجود دي ملاله په ونه دنگه، بنا بیسته او حیانا که پیغله وه او قبر یې اوس هم په میوند کې شته او ټولو افغانانو ته یو ویاړ او عزت راپاتې دی، سردار محمد ایوب خان (۱۰) لس ورځې د شهیدانو په ښخولو مصروف و، وروسته یې د کندهار ښار کلانډ کړ پرایمرز چې د مقابلي توان یې نه درلود، د جولای په (۲۹) سملې نه جنرال ستورات لخوا رابرس ته امر وشو چې پرایمرز سره په کندهار کې نظامي مرسته وکړي خو دا کار شونی نه وه

پرتله دې چې د امیر عبدالرحمن خان سره جوړ شي، ځکه امیر عبدالرحمن خان یو ورځ مخکې له دې فتحې نه چاریکارو ته رسېدلې و انگریزانو کندهار ته خبر ورکړ چې یوه میاشت مقاومت وکړي پرایمرز چې په نظامي لحاظ د مقاومت توان نه درلود، د سیاسي تکتیک نه یې کار واخیست او د شیر علي خان (نیا) یعنی د سردار مهردل خان مور ته یې مور ويلي و، له دې زړې ښځې څخه یې د خپل مقصد د پوره کېدو لپاره کار واخیست هغه یې سردار محمد ایوب خان ته ولېږله چې (۴۰) ورځې مهلت ورکړي ترڅو انگریزان د وتلو لپاره تیاری ونیسي، سردار محمد ایوب خان د غازیانو د امید په خلاف د دې بوډۍ ښځې غوښتنه ومنله، په داسې حال کې چې د رابرتس فوځونو د اگست په اتمه د کابل څخه د کندهار په لوري حرکت وکړ، خو غازي ایوب له دې حرکت څخه ناخبره و، د انگریزانو فوځ د تېر وخت پر خلاف په ډېرې آرامۍ سره حرکت کاوه ځکه د امیر عبدالرحمن خان د نماینده (سردار محمد عزیز خان د شمس الدین خان زوی) له خوا بدرگه کېده او امیر عبدالرحمن خان لخوا د کابل د خوشې کولو فرمان هم ورسره و علفه او اذوقه یې هم ورته تیاروله، رابرتس د شپې د کندهار ښار ته داخل شو چې سهار د اگست په (۲۸) نېټه د غازي محمد ایوب خان په فوځ ناڅاپي حمله وکړه په دې ناڅاپي جگړه کې ایوب خان ماتې وخوړه او هرات لوري ته یې حرکت وکړ، رابرتس داسې استدلال کاوه چې د مرکزي دولت مشر عبدالرحمن خان دې کندهار هم باید هغه ته پرېښودل شي سردار شیرعلي خان د مهردل خان زوی د دې ټولو خیانتونو سره سره ناکام او هند کې پناه واخیسته، ترڅو هلته مې شو انگریزانو د کندهار ښار سردار شمس الدین خان د سردار امیر محمد خان زوی ته چې د امیر عبدالرحمن خان نماینده و پرېښود.

انگریزان مخکې د اعلاميې او خیال په نظر کې نیولو سره حاضر نه و چې له افغانستان څخه ووځي خو د افغانانو د قربانیو او وینې توتیدو په وجه د امیر عبدالرحمن خان په پاچاهۍ باندې راضي شول.

امیر عبدالرحمن خان

(۱۸۸۰-۱۹۰۱ ز)

۱۲۵۸، ۱۲۷۴

امیر عبدالرحمن خان د امیر محمد افضل خان زوی او د امیر دوست محمد خان لمسی و، نوموړی په (۱۸۳۰ ز) کې زېږېدلی، سردار امیر عبدالرحمن خان چې د امیر شیرعلي خان لخوا په ششگاو کې ماتې وخوړه بخارا کې اوسیده کله چې په افغانستان کې دانگریزانو په ضد د عمومي پاڅون او قیام څخه خبر شو خان یې اول بدخشان او بیا قطغن ته ورساوه او د انگریزانو په ضد د جهاد په نامه یې لښکر ټول کړ سالنگ او پنجشیر په لار چاریکارو ته راوړسید بل لوري انگریزانو هم چې ځانونه یې د غازیانو به تورو او توپکو د مرگ مخامخ بلل هغه ته د کابل د راتلو او د افغانستان د امیر کېدو بلنه ورکړه هغه کابل ته راغی په کابل کې یې د انگریزانو لخوا دروند هرکلی وشو دغه وخت روسانو د انگریزانو په سلا د افغانستان څخه په ۱۸۸۵م کال پنجدۍ^(۱) (چې ۱۱ سوه کیلو متره مساحت لری) ونیوله امیر عبدالرحمن انگریزانو څخه دوستي تړون سره سم مرسته وغوښته خو هغوی نه یوازې څه مرسته ورسره ونه کړه بلکې په خپله یې هم کویټه ونیوله او د کندهار د بیا نیولو هڅه یې هم وکړه امیر کومه وسله چې پیرودلې و هغه یې په لاره کې ضبط کړه په پای کې امیر خان مجبور ولید او د ډیورنډ تړون یې د مار تيمر ډیورنډ لخوا په ۱۸۹۳ز کال لاسلیک کړ خو وروسته د دغه تړون افغان وژنکو او عواقبو ته خبر شو د هغه سره یې په مخالفت کولو پیل وکړ

^۱ پنجدۍ د بادغیس ولایت پورې مربوطه و.

او د انگریزانو په ضد یې د پښتنو د پورته کولو هڅه وکړه خو بې فایده و، که څه هم د هغې ځینې کارونه د ستایلو وړ هم دی لکه د کافرستان د خلکو مسلمانول او پر هغه د نورستان نوم ایښودل په ۱۸۹۱ز کال کې دامیر عبدالرحمان خان په وخت کې د هیواد سرحدات د انگریزانو او روسانو په خوښه وټاکل شو. د هیواد شمال ته د امیر شیرعلي خان په نامه سرحدی کرښه چې په ۱۸۷۳ز کې د روس د خارجه وزیر شهزاده گرجاکف او د انګلیس د خارجه وزیر لارډ کرنيویل ترمنځ پروتوکول شوی و، په هغه کې بدخشان او د هغه متعلقات او د واخان یوه برخه د کوچني تر سینده پورې نښه شوي وه، همدارنگه د افغاني ترکستان په برخه کې کندز، خلم او بلخ شامل وه او بیا د کوچني څخه تر خواجه صالح پورې د آمو سیند چپ لوري د افغانستان په حدودو کې شامله وه، خو د رقد ټاپو چې ۴۲۵ کیلو متره مساحت لري د افغانستان د خاوري جز وګڼل شو همدارنگه د ریجوي د خط حدود د ذوالفقار خم آب او خواجه صالح پورې ۳۷ میله په نښه شول دا کار د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې په ۱۸۸۷ز کې سرته ورسید.

په همدې توګه د پامیر خط چې د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې په ۱۸۹۵ز په لندن کې د روسیې د سفیر او د انگریز د خارجه وزیر ترمنځ په نښه شوی و لوی پامیر روسیې او کوچنی پامیر افغانستان ته ورکول شو او هم دواخان دهلیز ناخوایسته افغانستان پوری وتړل شو.

د شمال ختیځ څخه تر جنوب لویدیځه پورې یعنې د پامیر له جنوب څخه د سیستان تر ملک سیاه پورې د ډیورنډ کرښه د امیر عبدالرحمن خان او د هند د خارجه چارو د سکرترما تیمر ډیورنډ ترمنځ لاسلیک شو د نوموړي د حکومت په وخت کې امنیت ټینګ و خو دا امنیت د قبرستان امنیت ته ورته و، دده هر کار د انگریزانو په خوښه تر سره کیده یعنې انگریزانو ته وفادار و نوموړي د یوویشتو [۲۱] کالو پاچاهي څخه وروسته د [۲۱] کالو په عمر د [۱۹۰۱]ز کال د اکتوبر په لومړي ورځ د نقرس د ناروغی له امله دی نړی څخه سترګې پټې کړې او په اوسني زرنگار پارک کې خاورو ته وسپارل شو.

د امیر حبیب الله خان واکمني

(۱۹۰۱-۱۹۱۹ ش)

امیر حبیب الله د امیر عبدالرحمن خان مشر زوی محمد افضل خان لمسی د دوست محمد خان کړوسی دی هغه وخت چې امیر عبدالرحمن خان بخارا لور ته فرار و په ۱۸۷۲ ز کال د سمرقند په سیمه کې وزیږید د حبیب الله خان مور د بدخشان د سیمه ییز امیر لور وه امیر عبدالرحمن خان د حبیب الله د ستر کیدو سره سم ښوونکی ورته وټاکل هغوي به حبیب الله خان او د هغه کشر ورور نصر الله خان ته چې تر ده دوه کاله کشر و لوست ورکاوه امیر حبیب الله خان په ۱۸ کلنې کې د پلار لخوا د سردار کلان په حیث وټاکل شو ۱۸۹۰ ز کال د وخت په تیریدو سره عبدالرحمن خان د خپل سلطنت ټولې چارې او باندنې چارې ده ته وسپارلې امیر عبدالرحمن خان په اول اکتوبر ۱۹۰۱ ز کال وفات او پر ځای حبیب الله خان چ ۲۸ یا ۲۹ کلن و د واک پر ګدې کیناست حبیب الله خان له د پاچا کیدو سره سم هندي وایسرای ته پیغام ولیږه له هغې خوا څخه ورته مبارکي راغله او هیله یې ور څخه وکړه تر څو هند ته ورشي خو حبیب الله خان د عنایت الله

خان په مشرۍ یو پلوی هند او انگلستان ته ولیږه امیر حبیب الله خان په ۱۹۰۲ ز کال د سراج الملة والدين لقب خائنه خوښ کړ په ۱۹۰۵ ز کال ۱۳۲۳ هجري شمسي له انگریزانو سره پلار لخوا د ډیورنډ تړون د بیا لاسلیک په خاطر ۱۹۰۵ ز کال ۱۳۲۳ هجري د دسمبر په میاشت کې د انگریزانو په دوهم ځل بلنه هند ته روان شو او له دوه میاشتې او پنځه ورځې سفر وروسته بیرته راوگرځید امیر حبیب الله خان حبیبیه لیسې ۱۹۰۳ ز کال شاهي مدرسه او حربې ښوونځي ۱۹۰۹ ز کال کې جوړه کړه یو اخبار یې د سراج الاخبار (۱۹۰۵ ز کال) په نامه راوویست چې لومړی مسؤل یې عبدالرؤف او وروسته محمود طرزی شو همدارنگه د میرمن اسما له لورې د ارشاد النسوان اخبار او سراج الاطفال جریده هم د یادوني وړ ده د امیر حبیب الله خان د پاچاهي په دوره کې د لومړي نړیوال جنگ په ۱۹۱۴ ز کال پیل او په ۱۹۱۸ ز کال پای ته ورسیده انگریزانو ددی لپاره چې افغانستان یې طرفه پاتې شي حبیب الله خان ته یو استازی راولیږه او د تیرو ژمنو په وړ یادولو سره یې د بې طرفي غوښتنه ور څخه وکړه حبیب الله خان یې غوښتنه ومنله او په ۱۳۳۲ هجري شمسي کال د رمضان په میاشت کې د عام دربار په وړاندې افغانستان ناپیلي اعلان کړ د جرمني او ترکیې د حکومتونو لخوا هم د امیر نه وغوښتل شو تر څو په دی جگړه د انگریزانو پر ضد د دوی سره ملگری شي خو امیر د دوی نماینده گان لومړی ښه ونازول او بیا یې هغوی ته خپله بې طرفي وښودله نصر الله خان د امیر ورور او عنایت الله خان د امیر مشر زوی د ترکیې د حکومت او استازو ډیره پلوی کوله هغوی غوښتل امیر حبیب الله خان له دی موقع څخه گټه واخلي او افغانستان ازاد اعلان کړي خو حبیب الله خان په دی تمه چې له جنگ وروسته به د ناپیلو او خپلواک بڅښوونکي مجلس غړي شي له ژمن ماتولو څخه ډډه وکړه

د امیر حبیب الله خان مهم کارونه:

۱. په ۱۲۸۸ هجري شمسي کال د کابل د یتیم خانې جوړول
  ۲. په ۱۳۷۸ ل کال د رولر د کمپنۍ څخه په ممبې کې موټر اخیستل
  ۳. په ۱۲۸۵ ل کال د جبل السراج فابریکه ودانول
  ۴. په ۱۲۸۹ ل کال د کابل ملکی شفا خانې جوړول
- همدارنگه یې د ځینې ودانیو د بنسټ ډبرې هم ایښي ده د مثال په توگه په لغمان کې قلعه سراج، په جلال اباد کې سراج العمارت، په جبل السراج کې الامکار او په کندهار کې نهر سراج ودانول د یادولو وړ دي
- په ۱۹۱۲ ز کال د دسمبر په میاشت کې د امیر حبیب الله خان په وخت کې هندي مهاجرینو په افغانستان کې یو موقت حکومت جوړ کړ
- جمهور ریس راجا مهندرا پرتاپ لومړی وزیر مولوی برکت الله او داخله وزیر مولوی عبید الله سندهي وټاکل شو. د امیر حبیب الله خان د حکومت پر ضد د روڼ اندو نهضت (مشروطی نهضت) جوړ شو مشر یې مولوی محمد سرور واصف و. دغه نهضت غوښتل تر څو انگریزان له افغانستان څخه ووځي او هیواد پرمختگ وکړي امیر حبیب الله خان ددی نهضت غړي بندیان کړل
- ځینې مشران لکه مولوی محمد سرور واصف، عبدالقیوم او د اصف ورور سعد الله یې په توپ کې والوزول نور ډیر غړي یې د زندان د تورو تمبو شاته واچول خو نهضت غلې نه شو او نوره هم وده وکړه تردی چې دده زلمی زوی امان الله خان هم ددی نهضت غړی شو امیر حبیب الله خان هم د خپل پلار په شان د انگریزانو د گټو ساتونکی و د انگریزانو لخوا حمایه کیده د انگریزانو اصلی غلام و لکه د خپل پلار په شان تل په خپل عیش او عشرت کې بوخت و، بې حسابې ښځې درلودل
- نور نو د افغانستان مجاهد ملت نه غوښتل چې حبیب الله خان په واک کې وي نو د خلکو له لورې د خپلواکي اخستلو شعارونه پورته شول او په ښکاره د امیر د پالیسي سره یې د خلکو مخالفت پیل شو

د امیر حبیب الله خان مړه کیدل:

امیر حبیب الله خان د خپل سلطنت په پیل کې د خلکو د ډیری کرکې وړ نه و دا ځکه چې خلک دده د پلار تاوتریخوالي دردیدلې و نو ځکه دده پاچا کیدل ورته غنیمت و خو کله چې امیر د ۱۹۰۵ ز کال د انگریزانو سره تړون لاسلیک کړ او روڼ اندی د امیر د ادارې څخه زړه توری کړل وروسته بیا د مشروطه غوښتونکو د وینو بهیدلو دغه زړه توروالی په غچ اخیستلو بدل کړ. خلک او ځینې درباریان مجبوره شول چې دده په وړاندې ودریږي.

امیر حبیب الله خان د ۱۹۱۹ ز کال په فبروري د ۱۳۳۷ هجري قمری جمادی الاول کې د کیانو د ښکار کولو په موخه له خپل ټول دربار سره یو ځای له جلال اباد څخه لغمان ته ولاړ او هلته یې په کله گوش کې خیمه ووهله د پنجنشې شپه د همدی ۱۹۱۹ ز کال د می په ۲۱ د شپې له نیمایې وروسته په سر باندې په تومانچه وویشتل شو.

جنازه یې جلال اباد ته راوړل شو او د امیر شهید په بڼ کې چې د هغه په نوم یادېږي خاورو ته وسپارل شو او له هغه وروسته غازي امان الله خان د افغانستان پاچا شو.

امیر امان الله خان

(۱۹۱۹ز-۱۹۲۹ز)

امان الله خان د امیر حبیب الله خان ځوی د امیر عبدالرحمان خان لمسی د امیر محمد افضل خان کړوسی او د امیر دوست محمد خان کوسی د سردار پاینده محمد خان کودی دی.

امان الله خان په ۱۳۷۱ هجري شمسی ۱۸۹۲م کال د پغمان په طاق ظفر سیمه کې وزیږیده، مور یې ملکه سرور سلطان نومیده، امان الله خان په ۱۲ کلنې کې په عین الدوله ونومول شو په ۱۹۱۲م کال د محمود طرزی له لور ملکه ثریا سره د شهرارا په ماڼۍ کې واده وکړ او په ۲۷ کلنې کې په ۱۹۱۹ د فبروري په ۲۸ جمعی په ورځ د افغانستان پاچاهی ته غوره شو هغه له لس کلنې پاچاهی څخه وروسته په ۱۹۲۹م کال د می په څلور ویشتمه دی ته اړ شو چې هیواد پریري او ایټالیا ته ولاړ شي او وروسته د یو دیرشو کالو د بې وزلې څخه وروسته په ۱۹۲۰م کال اپریل شلمه چې د ۱۳۳۹ هجري شمسی د ثور د پنځمې نیټې سره سمون خوری د سویس په هیواد کې د سرطان ناروغۍ له کبله مړ شو او د هغه وصیت سره سم جنازه یې افغانستان ته ولېږدول شو او په جلال اباد کې د امیر شهید په بڼ کې د خپل پلار ترڅنگ خاورو ته وسپارل شو.

د امان الله خان واک ته رسيدل:

د امير حبيب الله خان له قتل څخه وروسته امان الله خان په کابل کې نصر الله خان په جلال آباد کې خپل امارت اعلان کړ. دا چې د کابل خزانه او اردو د امان الله خان په لاس کې و، نو نصر الله خان په يوه ليک کې امان الله خان ته د خپلې استعفا خبر ورکړ او بيعت يې هم ورته اعلان کړ، نو ځکه سردار عنايت الله او نور شهزاده گانو هم امان الله خان ته ځانونه تسليم کړل، دوی کابل ته ورغلل د امان الله خان لخوا ونيول شول سردار عنايت الله خان چې بې گناه و او د امان الله خان باجه هم و هغه يې خوشې کړ خو نصر الله خان يې د ارگ په زندان کې چې جرئتيل نومیده و اچاوه هغه کسان چې د امير حبيب الله خان په قتل متهم و، لکه شجاع الدوله او نور هغوی ته مهم پوستونه ورکړل شو، د خپل پلار د قاتلينو څخه نصر الله خان بندي عبدالاحد خان تبعيد او علي رضا خان اعدام شو خو اکثره مورخين وايي دغه افسر يې گناه و نصر الله خان د يو کال او درې مياشتې بند څخه وروسته مړ شو امان الله خان هغه ځوان عناصر چې د تعليم له پلوه مهجر و د کارونو په راس کې ودریدل او امان الله خان د ازادۍ زمينه ورته برابره کړه.

د خپل پلار د مرگ په اوومه ورځ د فبروري په اته ويشتمه افغان ولس ته د خپلواکي د اخیستلو لپاره يوه اعلامیه صادره کړه.

د خپلواکي اعلان او د خپلواکۍ جنگ:

امان الله خان د ملت په نامه لومړی وينا کې افغانستان آزاد او خپلواک اعلان کړ، د ۱۹۱۹ د مارچ په ۳ نيټه بریتانوی هند ويسرای لارډ چلمفورډ د خپل پلار شهادت او د خپلې پاچاهي خبر ورکړ، ورپسې په کابل کې د بریتانیې نماینده هند ته خبر ورکړ، چې امير داسې اعلان وکړ (زه خان او خپل هیواد له داخلی او خارجی اړخه پوره آزاد او خپلواک اعلانوم له دی وروسته به زما هیواد لکه د نړۍ نورو هیوادونو آزاد وی).

امان الله خان انگلیسانو ته د افغانستان له ازادۍ څخه د يو ليک له لاری

ډېر کړ، هغوی يوه نيمه مياشتې وروسته ددی ليک ځواب راوليږل او د افغانستان له ازادۍ څخه يې انکار وکړ او انگریزانو د دريمې جگړې لپاره تياری پيل کړی، يو ځل بيا افغانان تر خپلې ولکې لاندې راولی.

امان الله خان له روسیې، بخارا او نورو اروپايي هیوادونو سره سياسي اړیکې ټينگې کړی، له دی ټولو بدلونو څخه انگریزان ډیر وارخطا شول او د برید لپاره راواندی شول، جگړه په دريو محاذونو کې پيل شو، د ختيځ محاذ قومندان جنرال صالح محمد خان جنوبي محاذ جنرال محمد نادر خان د لويديځ يا کندهار محاذ مشری د عبدالقدوس خان په لاس و په دری واړه محاذونو کې انگریزانو ماتې وخوړه، دوی له هغه دوه ځلې ماتې خوړو او ټينښتي څخه عبرت وانخيست، په دی ځلې هم له ډيرو سختو مالی او پوځي زیانونو سره ماتې وخوړل او د افغانستان خپلواکي يې ومنل او د انگریزانو فوځي کلا (تل) فتحه شوه په راولپنډۍ کې د افغان حکومت او د انگریزانو ترمنځ د سولي تړون لاسلیک شو دا چې د ۱۹۰۵ کال تړون پکې تايید شوی و، افغاني قومندانان خوشحاله نه و، ځکه ددوی قربانې او سربښندنې له خاورو سره خاوری شوی او هماغه تړون يې يو ځل بيا تازه کړل، چې دا د امان الله خان لويه سهوه او اشتباه وه.

د امان الله خان اصلاحات او خدمتونه:

د امان الله خان لومړی فرهنگي کار د امان افغان اخبار خپرول و چې لومړی گڼه په ۱۹۱۹م کال د اپریل پ ۲۲ د عبدالهادي داوي په مدیریت خپره شوه د ۱۹۲۳م کال فبروري په ۲۹ په جلال آباد کې د ملت د ۸۷۲ نماینده گانو په گډون په لويه جرگه کې د افغانستان لومړی اساسی قانون تصویب شو او بيا د پغمان په لويه جرگه کې تايید شو.

په اقتصادي برخه کې يې د صنايعو انکشاف ته پوره پام وکړ او په بانديني تجارت کې افغاني پيداوار د نړۍ مارکيتونو ته لاره ومونده. د کابل ښار څو چنده پراخه شوه د ولايتونو ترمنځ لاری او سړکونه له سره جوړ شول افغان

زده كوونكى د لوړو زده كړو لپاره بهرنيو هيوادونو ته ولېږل شول مگر د افغاني او اسلامي شعاريو پر خلاف يو شمير نجونې هم د لوړو تحصيلاتو لپاره تركيې، المان او فرانسې ته ولېږلې شوي.

امان الله خان له خپلې ښځې سره يو ځای د هيواد د پرمختيا په هيله د ۱۹۲۷م كال اروپا ته په سفر ولاړ، په ډير تاسف بايد ووايو، چې هر جمهور رئيس چې كوم هيواد ته ولاړ شي، له شپږو او يا لسو ورځو زياتې نه تيروي مگر امان الله خان شپږ مياشتې ټول هيواد يې سرونو شته پرېښود، كله چې بيرته له سفره راستون شو، يو نوى فكر يې له ځانه سره راوړ، په يو لړ اقداماتو يې لاس پورې كړ، د دغه اصلاحاتو ځينې كارونه د اسلام سره په ټكر كې وى، چې په وړاندې يې ډير ځنډونه پيدا شول.

د امانې دولت د ډنگيدو لاملونه:

مير غلام محمد غبار په خپل مسير تاريخ كې ليكلى، چې امان الله خان د خپل حكومت په لومړيو كې ډير اصلاحاتو او بدلونونو رامنځته كړ، هيواد يې له هر اړخه پر خپلو پښو ودراره، مگر كله چې له اوږدمهاله سفر څخه راوگرځيد، نو د پاچا په نظرياتو او فكرونو كې بشپړ بدلون راغلى و، يو سيكولر (له مذهب ازاد) او خپل سړى شخص تړى جوړ شوى و، كله چې له اروپا څخه هيواد ته راغى نو د خپلې ښځې له سر څخه يې پروتې لرى كړ او په هيواد كې يې نوى قوانين او قيودات چې له اسلامي او افغانى ټولني سره په ټكر كې و كينودل چې يو څو بيلگې يې په لاندې ډول دي.

۱: پر عامو خلكو د دريشي جبرى اغوستل لازم كړ، چې د تطبيق لپاره يې په لارو كوڅو كې پوليس درولي و او پر سرغړونكو يې نقدى جريمه لازمه كړې و.

۲: د ښار پر لارو كوڅو كې ليكل شوى و، چې ښځې له چادريو سره له دى لارى نشي تيريدلاى او د ښځو له سرونو په زوره چادريانې لرى كولي.

۳: پاچا فرمان صادر كړ، چې له دى وروسته د اونۍ رخصتۍ به د جمعې پر

ځاى د شنبې په ورځ ورکول كېږي

۴: د افغاني او اسلامي دود او دستور خلاف په روغبر كې به لاس نه وركول كېږي، بلکې يو بل ته به خولي له سره پورته كوى

۵: پر عامو خلكو، بزگرانو او تجارانو ماليات زيات شول.

۶: وزيرانو، واليانو او قاضيانو بډى اخيستل پيل كړل.

۷: بل لامل يې په ۱۹۲۴م كال د ملا عبدالله چې په گود ملا مشهور و پاڅون دى.

۸: په ۱۹۲۸م كال د شينوارد خلكو پاڅون چې سراج الامارت يې وسوځول.

۹: د سقاو د ځوى پاڅون چې پايله يې د امان الله خان د سقوط سبب وگرځيد او بيرته اروپا ته وتښتيد او هلته يې ژوند غوره كړ.

افغانستان در مسير تاريخ، ۹۸۱ صفحه د غبار صيب ليكنه

۱۰: عطايي صيب ليكي: چې امان الله خان ديموكراسي ته ژمن و. خلك د كورنيو چارو له او معارف له وزير څخه ډير تنگ و، يو ځل د لويې جرگې يو غړي مولوي عبدالواسع امان الله خان ته وويل: خلك د معارف او كورنيو چارو له وزيرانو ډير شكايت لري، بايد پلټنه او تحقيق ترې وشي، امان الله خان پرته له دې چې په سره سينه ځواب وركړي، په ډير غرور، تكبر او تمسخر يې وويل: دا زما وزيران دي او ماته مسؤل دي نه تاسې ته !!

د هيواد په سطحه يو پاچا ته هيڅكله نه ښايي چې داسې ځواب وركړي او ولس له ځانه سره مخالف كړي.

امان الله خان غوښته، چې خپل ولس د اروپا له كلتور او فكر سره برابر وروزي، مگر دا كار يې په خلكو كې نفرت او مخالفت زيات كړ.

نو هماغه و، چې د امان الله خان حكومت له سقوط سره مخ شو.

د عنایت الله خان واکمنی

۱۴ جنوری ۱۹۲۹م - ۱۸ جنوری ۱۹۲۹م

عنایت الله خان دامیر حبیب الله خان مشر زوی او دامیر عبدالرحمان خان لمسی دی د عنایت الله خان مور د محمد شاه غلجی لور وه کله چې په ۱۹۰۱م کال د هند وایسرای حبیب الله خان ته بلنه ورکړه چې هندوستان ته سفر وکړی حبیب الله خان خپل زوی عنایت الله خان د یو پلاوی په مشرۍ هندوستان او بیا انگلستان ته ولیږه حبیب الله خان عنایت الله خان ته ویلی و چې کوم تړون به انگریزانو سره نه لاسلیک کوی کله چې حبیب الله خان د لغمان په کله گوش کې ووژل شو عنایت الله خان که څه هم مشر او ولیعهد و خو ځان یې پاچا اعلان نه کړ په کابل کې د کشر ورور امان الله خان سلطنت ومانه کله چې امان الله خان له کابل څخه ووت عنایت الله خان یې د پاچا په توګه اعلان کړه چېګر د دوام درلود حبیب الله کلکاني کابل ته نژدی شوی و، عنایت الله یو پلاوی د محمدصادق مجددی او محمد عثمان په مشرۍ حبیب الله [بچه سقاو] ته د سولې لپاره ورواستاوه دغه پلاوی د بچه سقاو پر ځای اول پوځیانو ته ورغلل د امان الله خان د استعفی او د عنایت الله خان د

پاچا کیدو څخه هغوی خبر کړل بیا بچه سقاو ته لارل او د بیعت خبره یې یاده کړه په دی مجلس کې محمد حسین د کلکاني د دفاع وزیر هم ناست و هغه چینه کړه چې مونږ خپل امیر بچه سقاو سره بیعت کوو عنایت الله خان چې کله خبر شو چې خلک بچه سقاو سره بیعت وکړ نو بچه سقاو ته یې خبر واستاوه چې که چیرې ته ماته د انگلیس په الوتکه کې تر پېښوره د تلو اجازه راکوی او د ارګ د خلکو د مصونیت ژمنه راکړی نوزه د سلطنت څخه لاس اخلم بچه سقاو هم ومنل عنایت الله خان په الوتکه کې پېښور ته ولاړ د ریل ګاډی په واسطه چمن ته ولاړ بیا کندهار کې امان الله خان سره یو ځای شو دده څلور ورځني سلطنت پای ته ورسیده تهران کې یې استوګنه غوره کړه په ۱۲ اګست ۱۹۴۹م کال په تهران کې وفات شو، جنازه یې جلال آباد ته د خپل ورور او پلار خوا کې نږدې خاورو ته وسپارل شو.

حبیب الله خان بچه سقاو

۱۹۲۹ میلادي جنوري ۱۷

نه تر اکتوبر، جدي (۱۳۰۷-میزان ۱۳۰۸)

د امان الله خان تر سقوط وروسته يې ورور عنايت الله خان په پاچاهۍ ټاکل شوی و. درې ورځې يې مقاومت ونه کړای شو او حبیب الله کلکاني مشهور په بچه سقاو د امین الله سقاو زوی د کابل په لور راو خوځیده کابل يې ونيوه او عنايت الله خان تېښتې ته مجبور شو.

کله چې دی د امير په توگه اعلان شو د خپلو مخالفينو په خپلو پيل وکړ لکه حيات الله خان او کبير خان د امان الله خان وريرونه او دوه يې کاکاگان امين الله او محمد عمر د بچه سقاو لخوا ونيول شول او د دوی دارايي او شته ضبط شول.

حبیب الله خان د ماليو له کمښت او پوځ ته د زياتو پيسو پر ورکړې سره هڅه کوله چې د عوامو ننگه تر لاسه کړي او په دې ډول خپل قدرت ټينگ کړي مگر حبیب الله د خپل قدرت د پايښت په خاطر ډېر ژر زياتو ماليو وضع کولو ته اړ شو او په زوره يې د خپلو دښمنانو او د هغوی له کورنيو او د شتمنو او سوداگرو څخه په غير اسلامي او ناروا طريقو سره د پيسو اخيستو ته لاس واچوه.

حبیب الله بچه سقاو بهرنيانو ته امر وکړ چې افغانستان څخه ووځي نو انگرېزانو په دوه مياشتو کې ۵۸۲ تنه د (۸۲) الوتکو په يو ځانکړي هوايي

پروگرام کې انتقال کړل شورويانو هم د روسي اتباعو په ويستلو پيل وکړ. حبیب الله ته کله چې د افغانستان پلازميه په لاس ورغله نو د شان او دولت خاوند شو.

کله چې ارگ يې ونيوه نو زيات افغاني بانک نوټونه او خورا زياتې وسلې او مهمات لاسته ورغلل خو حبیب الله بچه سقاو ټولې پيسې په لږ وخت کې مصرف کړې بانکونه تش شول مکتبونه وتړل شول صنعتي فابريکې سقوط وکړ تر څو د خلکو د پاڅون سبب شول.

حبیب الله خپله له تعليم او سواده خالي سړي و، ښاري ژوند سره دومره بلدتيا نه درلوده، واک ته له رسيدو سره سم يې پر خلکو زور زياتې او ظلم پيل کړو او له دې چاپيره او لاس لاندې خلک له ده ډير مضر او شريه خلک و، نو ځکه يې ډير ژر حکومت سقوط وکړ.

د بچه سقاو د را پر ځولو پيل:

هغو کسانو چې د امان الله خان لپاره يې د افغانستان تخت غوښته د بچه سقاو د لمنځه وړلو وروستې هلې ځلې پيل کړې، غلام نبي څرخي چې د مسکو سفیر و، په شمالي ولايتونو کې د امان الله خان د مرستې لپاره را وړاندې شو، په ۱۹۲۹ ميلادي کال د اپريل په ديرشمه د مزار شريف ښار يې ونيوه په همدې وخت کې يې شجاع الدوله چې په لندن کې افغان سفیر و هم شمالي ولاياتو ته راورسید، جگړی دوام درلود خو د بچه سقاو د ماتې اصلي علت د ده بې کفايته اداره وه چې په دوه ډلو ويشل شوی و.

يو يې د جنگ وزير سيد حسين چې پر حالاتو کنترول درلود او بچه سقاو غوندې ظالم شخص و، دويمې ډلې مشري عطاء الحق د بهرنيو چارو وزير او د دې ورور شيرخان چې د دربار وزير و کوله.

همدې وخت کې نادر خان هم له فرانسې څخه راورسید البته نادر خان نه امان الله هم يو ځل غوښتنه کړې وه، چې په الوتکه کې کابل ته راشي خو نادر خان يوه بهانه وکړه او رانغې مگر يوازې په خپله گټه جنوبي قبایلي سيمو ته

ولاي، حبيب الله هم په کابل کې د ده د کور هر څه ضبط کړل. نادر خان د شينو ارو او نورو قبایلو څخه غوښتنه وکړه، چې د حبيب الله بچه سقاو په مقابل کې چې يو ظالم شخص دی زما ملگري شی او په همدې وخت کې حبيب الله بچه سقاو ته هم يو خط وليږه او د ورور خطاب يې ورته وکړ او د قدرت څخه د لرې کېدو غوښتنه يې ترې وکړه مگر حبيب الله خان د نادر خان د وژلو لپاره انعام ټاکلې و، لنډه دا چې د افغانستان په گوډ گوډ کې د بچه سقاو د پرځولو پاڅونونه او عملي جگړې پيل شوې، د حبيب الله بچه سقاو پلويان په تېښته شول، په جلال اباد کې ولس د هاشم خان سره يو ځای د حبيب الله په ضد جگړه شروع کړه، بچه سقاو جلال اباد کې په جگړه مصروف و، چې کندهار د اخکزيو لخوا کلانېد شو کله چې حبيب الله کابل ته راوړسېد شاه ولي خان هم د وزيرې قبایلو په ملاتړ د بنار پر څنډو رابښکاره شو، په ۱۹۲۹ ميلادي کال د اکتوبر په ۱۳ ارگ ونيوه او دوه ورځې وروسته نادر خان د افغانستان د نوي پاچا په توگه پر تخت کيناست او سقاويان څه وټنټيدل او څه اعدام شول.

بالاخره په همدې کال حبيب الله سقاو د خپلو ملگرو سره ووژل شو او د کلوله پشټې په تپه کې خاورو ته وسپارل شو، ترڅو په ۱۳۹۵/۷/۱۱ چې د ۲۰۱۲/۷/۲۹ م سره برابر دی د پنجشنبې په ورځ د حبيب الله کلکاني او د هغه د (۱۷) تنه ملگرو جسدونه د کلکاني د پلويانو لخوا له کلوله پشټې څخه په ډېر شور سره پورته شو او د شهرارای مانۍ ته يوړل شو، او د جنرال دوستم او کلکاني پلويانو ترمنځ نښته رامنځته شوه، ۵ تنه پکې ټپيان شول، بالاخره د مذاکراتو په نتيجه کې روغه وشوه، بچه سقاو د خپلو ملگرو سره شهرارای مانۍ کې خاورو ته وسپارل شو.

د امير محمد نادر خان واکمني

(۱۹۲۹-۱۹۳۳ ز.)
(۱۳۰۸-۱۳۱۲ ل.)

محمد نادر شاه د محمد يوسف زوی د سردار يحيی خان لمسی او د سردار سلطان محمد خان طلايی کړوسى و چې سلطان محمد خان د امير دوست احمد خان ورور او سردار پاينده محمد خان زوی و

په کال (۱۹۲۹ ز) کې نادر خان او د هغه وروڼه يوه فعاله کورنۍ وه، امان الله خان تر دغه وخته پورې د کندهار د خلکو په غوښتنه هڅه کوله که وکولای شي بېرته امنيت ټينگ کړي مگر کله چې د نادر خان له راتگ څخه وروسته باره چينار کې خبر خپور شو نو تر يوه وخت نه پوهېده چې نادر خان د ځان لپاره لگيا دی، همدا چې په دې خبره پوه شو نو ويې ويل تر اوسه خو يواځې د سقاو د زوی خبره وه، اوس د نادر خان وروڼه او کورنۍ يې او د حضرت مجددې کورنۍ هم راپاڅېدل.

د يوې لنډې وينا په ترڅ کې يې وويل: زه نه غواړم د ځان لپاره د افغانستان خلک لکه د پخوانيو پاچاهانو او شهزاده گانو غوندې ووژنم، ما افغانستان خپلو موافقو او مخالفو ته پرېښوده، د افغانستان خلک دې په خپله فکر او فيصله وکړي زما هيله د افغانستان خپلواکي او پرمختگ دی.

کله چې نادر خان په (۱۹۲۹ ز) کې د اکتوبر په ۱۹ بادشاه شو، افریدو او نورو پښتنو پر پېښور چې د انگریزانو په لاس کې وو حمله وکړه نادر خان له انگریزانو سره د پخواني تړون تصدیق وکړ او دغه راز يې له شوروي اتحاد سره د بې طرفي او تجاوز نه کولو تړون لاسلیک کړ، چې له دواړو خواو يې

خپل خطر ټول کړ، مگر د نادر خان راتگ په لاندې د لیلونو د بادشاه په توگه د خلکو خوښ نه و.

۱. دا چې نادر په هند کې د هغې ځای ملي مبارزینو ته څرگندوله چې زه امان الله خان بېرته د بادشاه په توگه ساتم یوازې غواړم چې دغه اور مې کړم.

۲. دا چې دی د سلطان محمد خان طلايي له اولادې څخه و.

۳. دا چې نادر خان په دې هم پېژندل شوی و چې هرومرو د امیر حبیب الله په قتل کې د ده لاس و.

۴. له امان الله سره د ده اختلاف څه نور مسایل هم د امیر حبیب الله په دربار کې د ده په باب موجود وو.

خلکو سره (د نادر خان) د جنوبي محاذ د قومندان په حیث یوه ښه خاطره موجوده وه که ده واقعاً د یو سپاهي په حیث د امان الله لپاره د مخه فدا کاري کړی وای، د خلکو انتظار هم دا و، د ده نوم او حیثیت به ډېر لوړ و.

کله چې نادر خان پاچا شو، د ده یو لږ وژني او د امان الله خان د پلویانو رټل او یوه سخته جاسوسي درلودل دي، د یو ظالم په توگه معرفي کړي په خلکو کې دا خبره خپره وه، چې نادر خان ظالم سړی دی، بیا هم تر نادر افشار ښه سړی دی او تر هغه ظالم نه دی. د نادر خان د راتگ سره یوه ویره پیدا شوه د امان الله خان پر ضد یې شخصاً تبلیغات کول او مطبوعات یې تر خپل کنټرول لاندې ونيول.

نادر خان هوښیار او ځیرک سړی و، مگر هدفونه یې محدود او شخصي و، ده د انگلیس، هند او روسیې له خوا خان یې غمه کړ، داسې چې د پښتنو له غزاگانو سره یې همدردی ونه کړه او د روسانو په گټه یې ابراهیم بیگ چې د روسیې مخالف او د مرکزي اسیا د مسلمانانو یو مبارز و، د افغانستان څخه وشاره او داخلي مخالفین یې چې زیاتره روشنفره خلک و، وځپل، خپل مخالفین یې له محاکمې اعدام کړل.

په ملي تاریخ کې نادر خان یو ظالم، بد قوله او خپل سړی سړی پېژندل شوی مگر دا چې د غوايي د کودتا وروسته ریښمونیو او په پېښور کې د تنظیمونو

مشرانو څه کارنامې وکړي نادر خان او هاشم خان د ظلمونو خاطرې یې پرې مینځلي.

اداري تشکيلات:

یو له هغه مهمو کارونو څخه چې محمد نادر خان د امنیت، اقتصاد، فرهنگ او نورو پرمختیاوو لپاره د بنسټیز اهمیت وړ کاوه د هغه د بنسټیزو تشکيلاتو مسئله وه.

په لومړیو کې شمال او جنوب، ختیځ او لویدیځ او مرکزي برخې په ریاستي تنظیمونو تقسیم کړ او هغو ته یې ډېر مجرب او یوه خلک مقرر کړل.

په ۱۹۳۰ ل کې چې تازه یې کابل نیولې و خپل ډېر فعال ملگری محمد گل خان مومند کندهار ته د تنظیمه رئیس په توگه مقرر کړ.

په ۱۹۳۱ز کې یې خواجه هدایت الله چې د هزاره گانو سره یې د عقیدې اشتراک درلوده هزاره جات ته د تنظیمه رئیس په حیث مقرر کړ خو هغه په اخلاص کارونه کول، څرنگه چې شمالي ولایتونو خاصه پاملرنه غوښته نو محمد گل خان مومند چې وزیر داخله هم و همدا مهال یې د شمالي سردارانو د روزنې لپاره هغوی ته هم لوی اداري اختیارات ورکول، لکه سردار محمد داود خان چې د مشرقي رئیس تنظیمه کړ.

همدارنگه خپل ډېر تجربه کار مامورین یې په دندو وگمارل مثلاً عبدالاحد خان رئیس شورای د فراه او چخانسور رئیس تنظیمه کړ.

دغو کسانو تر هر څه وړاندې د امنیت ساتل زیات په پام کې ونيول صدر اعظم محمد هاشم خان هر والي او حاکم اعلی او د ټولو په سر کې د مخابراتو وزیر سخت متوجه کاوه، چې ټیلفون باید فعال او سې صدر اعظم ته هېڅکله داسې نه پېښېده چې د هرات والي او اعلی حاکم څخه دغه دقیق گزارش وانخلي او وپده دې شي همدارنگه ټول والیان او اعلی حاکمان موظف وو چې د خپلو مسؤلو کار کوونکو گزارش هره ورځ تر رخصتۍ وروسته واخلې او بیا د صدر اعظم گزارش پرې جوړ کړي

د محمد نادر شاه ناخپلي قتل:

محمد نادر شاه د خپلې ټولې محتاطې ورځې سره د يو شمېر انتقامي احساساتو قرباني شو.

محمد نادر شاه په ظاهره ډېر آرام او خاموشه سړی و نه يې ډېرې خبرې کولې. نه يې پر قرار ويناوې اورولې، خو په دننه کې سخت انتقام اخیستونکې سړی و، دا بيله خبره ده چې هونسيار او مدير سړی و او وطن ته هم دغسې جدي سړی پکار و مگر په ځينو مواردو کې يې خپل قهر هېڅ زغملې نشو او لکه کبچه مار په خپل دښمن به يې حمله کوله، همدا راز د څرخي غلام نبي خان وژل هم يو انتقام جويا نه حرکت و کېدای شي چې د دغه کورنۍ يې له ځانه راضي ساتلی وای همدا و چې په ۱۹۳۳ ز کال د نومبر په اتم عبدالخالق نومی د نجات د لیسې محصل محمد نادر شاه د توفانچې په مرمۍ مړ کړ. د غلام نبي څرخي طرفداران وايي عبدالخالق د څرخي له پلويانو څخه و، خو د محمد نادر شاه طرفداران وايي عبدالخالق د غلام نبي څرخي د کورنۍ مسئله وه، په هر صورت عبدالخالق او د هغه ټول کورنی اعدام شول محمد نادر شا ووژل شو او د هغه پر ځای د هغه ځوی محمد ظاهر شاه د افغانستان پاچاشو.

د يادونې وړ ده چې نادر خان مخکني تر و نو نه تائيد کړي.

محمد ظاهر شاه

محمد ظاهر شاه په ۱۹۱۴ ميلادی کال کې زيږيدلی دی په ۱۹۳۳ کال وروسته له هغې پاچا شو چې پلار يې محمد نادر شاه له څلور کلن حکومت وروسته د يوه زده کوونکي لخوا چې عبدالخالق نومیده ووژل شو، نادر شاه د افغانستان د استقلال د جگړې ستر قومندان و او د خلکو په زړونو کې ځای درلود او په کابل کې د حبيب الله کلکانی د حکومت له پرځولو وروسته پاچا شو، د نادر خان ورونو محمد هاشم خان او شاه محمود خان چې نه يې غوښتل د نادر شاه له مرگه وروسته افغانستان کې د قدرت په سر کومه لاندېه رامنځته شي نو محمد ظاهر شاه چې ۱۹ کلن ځوان ارام کرکتر د ښه ځوی خاوند و، د پاچا په توگه اعلان کړ او د حکومت چارې يې ورته وسپارلې د پاچاهۍ له پيل نه تر ډيری مودی پوری ظاهر شاه، يواځې په نوم پاچا و او د حکومت چارې دده دواړو تر و نو پر مخ بيولی تاريخ پوهان او سياستوال د ظاهر شاه دوره يوه سوله بيزه او له جنگ او جگړو خالی دوره بولي، خو زه فکر کوم دغه دوره ځکه ارامه دوره وه چې پاکستان د نړۍ په نقشه کې وجود نه درلود او کله چې پاکستان د يو هيواد په توگه زمونږ د گران هيواد په خوا کې رامنځته شولا په پښو ولاړ نه و او دا توان يې نه درلود چې افغانستان کې د جنگ او جگړو اور بل وساتي خو ښه به دا وای چې ظاهر شاه حکومت داسې حلقې پاکستان کې جوړې کړې وای لکه چې اوس پاکستان په افغانستان کې لری او هغه يې تر خپل کنترول لاندې

ساتلای وای، په هر صورت د نوموړی سیاسي مخالفین بیا دی خپل سلطنت کې په نه کار کولو او هیواد ته د بنسټیز خدمت په نه کولو تورنوی ډیر خلک وایې چې ظاهر شاه په خپله څلویښت کلنه دوره کې هیڅ داسی کار ونه کړ، چې دایمی هوساینې او پرمختگ لامل وگرځي، خو بیا هم ظاهر شاه پاچا شو خپل تره محمد هاشم خان بیا د صدر اعظم په توگه وټاکه نوموړی ۱۹۳۹م ۱۹۴۵ میلادی کال په دویمه نړیواله جگړه کې د افغانستان بې طرفی ۱۹۴۱م کال د یوی جرگې په ترڅ کې اعلان کړ.

دا چې په دویمه نړیواله جگړه کې افغانستان، عراق، ترکیه او ایران ته خطر ونه مواجه و، نو دوی تصمیم ونيوه، چې باید خپلو کې سره یو ځای شي او د تهران په سعدآباد مانی کې څلور واړو هیوادونه غونډه وکړه، په دې غونډه کې دا فیصله وشوه، چې که مونږ له بهر نه کوم تهدید سره مخامخ شو، نو یو له بل سره به مرسته کوو.

په ۱۹۴۲میلادی کال له لومړې نړیوالې جگړې وروسته محمد هاشم خان استعفاء ورکړه او پر ځای یې شاه محمود د صدر اعظم په توگه وټاکه شاه محمود له فکر نه یو دیموکرات سپی و او دیموکراسی ته یې دومره هلې ځلې وکړې، چې د دیموکراسی پلار ورته ویل کیده، مگر د ځینو تیروتنو له امله یې مخې خنډونه پیدا شول او د دیموکراسی د پلار سپرې ورته وپرسیدلې او د دې په تطبیق کې ناکامه شو.

افغانستان د خپل ستراتیژیک موقعیت له امله د یو خپلواک هیواد په توگه د نړیوالو پاملرنه ځانته راوړوله، له ټولو وړاندې المان او ایټالیا د مرستو لپاره خپل مغرضانه لاسونه وغځول.

نوموړی واکمن وکولای شو، د امریکا مرستې هم راجلب کړی لکه د کندهار هوایی ډگر جوړول د هلمند د وادی پراختیا او نور...

په ۱۹۴۷م د دسمبر په شلمه افغانستان د پاکستان د جوړیدو پر خلاف ملگرو ملتونو کې منفي رایه ورکړه په ۱۹۴۲م کال افغانستان د ملگرو ملتونو مهم غړی هیواد شو، په کال ۱۹۷۴م د افغانستان لپاره نوی اساسی

قانون جوړ شو، د دغه قانون د خپرولو وروسته په هیواد کې د بیان او گوندونو د جوړولو آزادی منځته راغله او د پخوانی نظام څیره یی بدله کړه په ټولیزه توگه په مودرنیزه تابه باور درلود او سیاسي، اقتصادي او تعلیمی نظام یې هم په همدی توگه جوړ کړ، د بنځو او انجونو د آزادی په اړه آزاد نظر درلود او هغوی ته یې تر ډیره آزادی ورکړی وه د ظاهر شاه پاچاهي تر ۱۹۷۳ میلادی کال او ۱۳۵۲ لمریز کالو پوری دوام وکړ او په داسی حال کې چې ده په ایټالیا کې د خپلې سترگې درملنه کاوه چې د خپل سکه تره ځوی سردار داود خان لخوا پری کودتا وشوه او له واکه لرې کړای شو ظاهر شاه د دی کودتا پر وړاندی هیڅ غبرگون ونښوده او و یې ویل چې له پاچاهي ستړی دی او غواړی استراحت وکړی او وویل چې دی د هیواد او خپل غیرتې اولس اراهی غواړی او ده ته واک او ځوکی مهمه نه ده. د سردار داود خان کودتا په افغانستان کې شاهي نظام ته د پای ټکې کینود او د لومړی ځل لپاره په افغانستان کې د جمهوریت دوره پیل شوه چې سمدستي ورپسې د افغانانو د ستونزو او کړاونو پړاو پیل او لا تراوسه دوام لری اوس زمونږ گران هیواد د گاونډیانو د تولیداتو لپاره د یو مارکیټ حیثیت لری او دوی تل کوښښ کوي چې د دوی دا مارکیټ خپل تولیدات ونه لري او د گاونډیانو پر تولیداتو متکي وی خو الله تعالی دی وکړی چې د دوی دا هیلې د خاورو سره خاوری شی او زمونږ گران هیواد خپلو سیالانو سره په

سیاسي، اقتصادي او ټولنیز لحاظ سیال شي او په خپلو پښو ودریږی بالاخره د بن د موافقي نه وروسته اعلحضرت ظاهر شاه کابل ته راغی، د ملت د بابا لقب ورته ورکړل شو، د حامد کرزي د واکمنۍ پرمهال په کال (۱۳۸۸) هـ، ل د زمري په لومړی نېټه د (۸۸) کالو په عمر وفات شو او په ډېر درنښت خاورو ته وسپارل شو.

خلورم فصل
سردار محمد داود خان

(۱۹۷۳-۱۹۸۷ ز: ۱۳۵۲-۱۳۵۷ ل)

سردار محمد داود خان د محمد عزيز خان زوی په ۱۹۰۹ م کال په کابل کې زيږيدلې په ۱۹۳۳ م کال د محمد ظاهر شاه د خور ميرمن زينب سره واده وکړ چې د اوو پيچيانو څښتن شو، خلور لونی او دري زامن او په ۱۹۷۳ م کال د جولای په ۱۷ چې د ۱۳۵۲ هجري کال د سرطان په ۲۲ يوه کودتا وکړه او د ظاهر شاه د پاچاهۍ کمبله يې ټوله او جمهوريت يې اعلان کړ د داود خان په وخت دی کودتا ته د سرطان ۲۲ انقلاب نوم ورکول شوی وو او داود هم ددی انقلاب د رهبر په نامه ياد يږي داود خان په هيواد مين شخص و پاچا محمد ظاهر شاه چې د ايټاليا د ناپل په ښار کې په استراحت اخته و په کابل کې د خپل تخت د چپه کېدو څخه خبر شو نو سم دستي روم ته وخوځېد. په روم کې نور احمد اعتمادي يې سفیر و، هغه مشوره ورکړه چې نور له پاچاهي تېر شي او کابل ته خپله استعفا ورولبږي، خو د پاچاهۍ کورني غړي ازار ونه ويني ظاهر شاه هم تقريباً يو مياشت د کودتا وروسته يعنې ۱۳۵۲ ل د اسد په مياشت کې خپله استعفا ورکړه د دې استعفا په رسيدو

ملکه حميرا، شهزاده احمد شاه او د پاچاهي کورنۍ نور غړي چې په کودتا کې بنديان شوي و ازاد او هغوی هم ايټاليا ته ولاړل

افغانستان د امريکا او روسيې ترمنځ د سيالۍ ډگر وگرځيد، روسيې لا د ظاهر شاه په وخت کې خپلې ريښې په افغانستان کې زغلولې وې، چې لومړی سر يې د داود خان په وخت کې راپورته او پر هغه يې کودتا وکړ او حکومت يې ړنگ کړ.

دواړو پخپل وار پر زوريدلي افغانستان خپل شوم پلانونه پلي کړل او يرغلوته يې پرې وکړل، چې زخموته يې لاتر اوسه روغ شوي نه دي. د مير اکبر خيبر ناحقه قتل چې داود خان پرې متهم شو د خيبر په جنازه او فاتحه کې د دولت پر ضد جنايت کارانه شعارونه ورکول محمد داود خان يې سخت عصبي کړ او داود خان چې کله د روسيې په سفر کې و، نو د روسيې له پاچا سره په خبرو اترو کې مخالف شو او خفه بېرته افغانستان ته راغی. په خاصه توگه په ده راتولو خاينو او بې عقلو همکارانو لخوا د ده تحريکول چې د خلق او پرچم رهبران ونيسي او د (کې، جي، بي) پلان کاميابې ته ورسوي چې داود او جمهوريت ته يې سقوط ورکړي د اپريل په (۲۵) مه شپه د کابل راډيو اعلان وکړ چې د خاينو عناصر اووه کسه په دې شهرت ونيول شول.

نور محمد ترکي، ببرک کارمل، ډاکټر شاه ولي، دستگير (پنجشيري) شرعي (جوزجاني) ضمير (صافی)، حفيظ الله (امين) (چې پر سبا ونيول شو) پردې کسانو د وطن پر وړاندې د خيانت تور لگول شوی و.

دوی په زندان کې واچول شول او په بله ورځ د هېواد په مرکز او ولايتو کې جشنونه ونيول شول چې وطن د کمونستو خاينانو څخه پاک شو او دا شعارونه شوروي اورېدل خو پلان يې د تطبيق په حال کې و.

د اپريل په اوويشتمه ورځ سبا وختي، د حفيظ الله (امين) په اطلاع د (۱۴) او (۱۵) زغره لرونکې قوتونو له خوا داود خان په مقر ارگ حمله وشوه، لومړنی ټانگ د اسلم وطن جار و چې پراگ او وزارت دفاع يې فيرونه وکړل

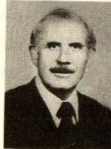
داود خان په دغه وخت کې د کابینې غونډه راغونښتې وه چې د نیول شوي کسانو په اړه تصمیم ونیسي، البته دوی لپاره اعدام په نظر کې نیول شوی و، د زغره لرونکي قواوې پر ښار حمله وکړه خو ډېر زور یې پر ارگ و او محمد داود خان کابینه رخصت کړه او خپلې کورنۍ سره په زیرخانه کې کښاست.

وزیر دفاع رسولي او د ده لوی درستیز عبدالعزیز له صحنې څخه وتښتېدل او د قرغيي فرقي ته ولاړل چې هغوي راوبولي خو هلته هم وضعه بدله وه تر څو ریشخور ته راوځوځېد بیا په لاره کې ونیول شول او ووژل شول. ماسپښین هوايي قواوو په میګ جت الوتکو پر ارگ حمله وکړه او ارگ یې سخت بمبار کړ، البته د دې وپېرې نه په اردو کې د شوروي (۳۰۰) کسان په دې پېښو کې د لویې لاس خاوندان وو، مازیګر قیام کوونکي زندان ته ورغلل او رهبران یې راوویستل او د رادیو تالار ته یې راوستل ماښام د رادیو څخه د داود خان د سقوط اعلان وشو او سبا داود خان د خپلې کورنۍ ۱۷ غړو سره ووژل شو (۱۳۵۷ل د ثور په ۷) او په دې توګه د داود خان جمهوریت سقوط وکړ او یوه نوې خطرناکه دوره پیل شوه.

کمونیزم په افغانستان کې هغه نادودې او ظلمونه وکړل، چې تاریخ یې په لیکلو شرمیږي او په افغانستان کې د قطبي خرسانو په رهبري د جهالت او بربریت یو نوی او توره دوره پیل شوه.

د داود خان له مرګ نه وروسته چې کومه بدبختی په هیواد کې روانه ده ددی ټولو بدبختیو مسؤل همدا د داود خان قاتلین دی، چې ددی دوری نه زموږ د هیواد دښمنانو ښه استفاده وکړه او افغانان یې په یو بل نوم په جګړو اخته کړل تردې چې قومي او ژبنی استفاده هم ترې وشو، لنډه دا چې زموږ هیواد ډېر وروسته پاتې شو دغه ۱۳۵۷. ۱۳۹۵ همدا اوس اته دیرش کاله جګړې زموږ هیواد بنیادی تاوانونه ولید الله تعالی دی وکړی چې د یو اسلامي او خپلواک حکومت له راتلو سره اقتصادی پلانونه پلي شي او زموږ هیواد په یو تولیدي او اقتصادی هیواد بدل شي.

د نور محمد تره کي ژوند مخکي له واکمنۍ څخه

(۱۹۷۸-۱۹۷۹)

نور محمد ترکي د نظر محمد زوی د غزني ولايت د ناوی ولسوالۍ په سره کلي کې په ۱۹۱۷م کال زيږيدلی دی دا هغه کال و چې شوروی اتحاد کې د لینن په مشرۍ د اکتوبر انقلاب سرته ورسید نو تره کی هم په ډیر افتخار وویل زما د پیدایښت کال د (لوی انقلاب) کال سره برابر دی د نور محمد تره کی پلار یو شپون و هغه رمی درلودی او وړیو د خرڅلاو کاراوبار یې کاوه

د نور محمد تره کی پلار د کندهار د تجارانو سره اشنا و او له توخيو سره ملګرتوب درلوده

نور محمد تره کی په ۱۲ کلنۍ کې ښونځي کې شامل شو تر دوهم ټولګي یې ښوونځی ولوسته وروسته له خپل پلار سره کندهار ته ولاړ هلته د غلجیانو د یوه مخور موسی خان سره ولید او پلار ته یې وویل چې دی ماته وسپاره موسی خان دی د هند د ممبئی ښار ته ولیږه چې هلته د افغانستان شرکت یوه څانګه وه ده په هند کې د شپې لیسې تر لسم ټولګی پوری ولوسته له دی سره سره یې څه نا څه انگلیسي او اردو هم زده کړه کله چې افغانستان ته راغی ۱۲ ټولګي یې په کندهار کې ولوسته له دي وروسته په ۱۹۳۷ میلادی کال د عبدالمجید زابلي لخوا د تجارت په وزارت کې د قلم مخصوص مدیر وټاکل شو.

تره کی له هغه وروسته د باختر مستقل مطبوعاتي آژانس سره کار شروع کړ بیا په کابل راډیو کې مامور شو تره کی په دی وخت کې یو اثر د (بنگ مسافری) په نوم ولیکل چې په روسی ژبه وژباړل شو او د روسیې سفارت له لوری ورته جایزه ورکړې شوه

دا د تره کی او روسیې سفارت تر منځ لومړنی اړیکې وی تره کی د شاه محمود خان د صدارت په دوران کی په ۱۳۲۲ هجری شمسی کال د وینځ ځلمیانو گوند کې شامل شو چې گوند رئیس گل پاچا الفت و ټاکل شو او ځینې غړي یې عبارت و: عبدالروف بینوا، فیض محمدا نگار، غلام حسین صافی، عبدالشکور رشاد، قاضی بهرام خان، اقا محمد کرزی، موسی شفیق، غلام محمد پوپل او نور

تره کی د شاه محمود خان د صدارت په وروستیو کلونو کې په ۱۹۵۳ م کال په امریکا کې مطبوعاتي آتسه مقرر کړای شو تره کی په واشنگتن پوست کې د افغان حکومت پر ضد ځینې لیکنې خپری کړی او د حکومت ضد موقف یې غوره کړ چې له دې امله یې داود خان دی کابل ته راوغوښت

تره کی کابل ته په رارسیدلو د یوې دا رالترجمی بنسټ کېښود او د نوردار الترجمه په نوم یې ونوماوه تره کی د بیرک کارمل او نورو ملگرو په مرسته په ۱۹۲۵ میلادی کال د جنوری د میاشتی په لومړی نیته (۱۱ جدی ۱۳۴۳ هجری شمسی) په خپل کور کې په پټه توگه د خلق دیموکراتیک گوند بنسټ کېښود تره کی د حزب عمومي منشي او بیرک کارمل یې دوهم منشي و ټاکل شو

د ۱۹۷۷ م کال په جون کې خلق او پرچم بیرته سره یو ځای شول تره کی په ۱۳۴۵ هجری شمسی کال د غزني د مقر له ولسوالی خان پارلمانی انتخاباتو ته کاندید کړ خو ماته یې وخوړه

د نور محمد تر کی واک ته رسیدل او د اووم ثور کودتا:

په ۱۹۷۸ م د اپریل په ۲۷ چې د ۱۳۵۷ د ثور د ۷ سره برابره وه پر داود خان کودتا وشوه چې دغه کودتا کې شوروی اتحاد په مستقیمه توگه لاس درلود

دغه کودتا دوه عمده عوامل درلودل

۱. جمهور رئیس محمد داود خان د خپل حکومت په وروستیو کلو کې له پاکستان سره مناسبات نرم کړل له ایران سره یې نژدی اړیکې قايم کړل مصر، سعودی عربستان او کویت ته سفرونه وکړل د امریکا جمهور ریس جیمی کارتر په بلنه ۱۹۷۸ م کال امریکا ته هم سفر وکړ د داود خان دا حرکات شوروی اتحاد په تشویش کړل د داود خان د حکومت د لمنځه وړلو پلان یې عملي کړ.

۲. ۱۹۷۸ م کال د اپریل په ۱۷ میر اکبر خیبر د نامعلومو افرادو لخوا ووژل شو چې همدا کار په افغانستان کې د سترو پښو لامل وگرځیده کمونستانو دا قتل د داود خان له لوری وپاله نو ځکه یې د هغه پر ضد په مظاهرو لاس پوری کړ داود خان ددی پر ځای چې له نرمې کار واخلې په قهر شو کمونستي مشران (نورمحمد تره کی، بیرک کارمل، ډاکترشاه ولی، دستگیر پنجشیری، عبدالکریم شرعی جوزجانی، ضمیر ساپی او حفیظ الله امین) ونیول شو ۲۵ اپریل ۱۹۷۸ م کال خو امین تر بندی کیدلو مخکې ۱۴ او ۱۵ زره داری قوی ته اطلاع ورکړی وه چې په ارگ حمله وکړی ۱۴ او ۱۵ زره داری قوی لخوا پر ارگ او دفاع وزارت حملې وشوی داود خان په مقاومت لاس پوری کړ او میگ جیب الوتکو په ارگ بمبار پیل کړ په ۲۷ د اپریل ۱۹۷۸ م کال داود خان د خپلې کورنۍ غړو سره شهیدان شول د داود خان د کورنۍ ۳۹ تنه شهیدان تر نن ورځې پوری ورک دی خو ۱۳۸۷ هجری شمسی کال د داود خان او دده د کورنۍ د جسدونو د پیدا کولو لپاره د پخوانی جمهور ریس حامد کرزی لخوا یو کمیسیون وگمارل شو تر څو د همدی ۱۳۸۷ هجری شمسی کال د حوت په ۲۷ د سه شنبی په ورځ داود خان او دده د کورنۍ ۱۵ جسدونه د پلچرخې په ساحه کې پیدا او په ډیر درناوي سره د اسکاټ په غونډۍ کې خاورو ته وسپارل شول تر کودتا وروسته انقلابي شورا اعلان شو چې نور محمد تره کی هم ریس جمهور هم د انقلابی شورا ریس او هم صدراعظم و ټاکل شو بیرک کارمل د انقلابی شورا او صدارت

لومړی مرستیال حفیظ الله امین د صدراعظم مرستیال او خارجه وزیر محمد اسلم وطنجار د صدراعظم مرستیال او د مخابراتو وزیر عبدالقادر د دفاع وزیر نور احمد اعتمادی داخله وزیر وټاکل شو وروسته تره کی امین خپل لومړی وزیر د دفاع او بهرنیو چارو وزارتونه هم ورکړل امین په اردو او دولتي پوستونو کې خپل کسان ځای پر ځای کړل پر چمیان یې سفارتونو ته ولېږل کارمل پر اګ د چکو سلواکیا مرکز ته ډاکتر نجیب الله تهران د ایران مرکز ته د سفیر په توګه ولېږل تره کی هاوانا د کیوبا هیواد مرکز ته ولاړ په لاره په مسکو کې تم شو د بریښنېف له لوری ورته وویل شو چې امین لری او بیرک کارمل صدراعظم وټاکي تره کی له همدی پلان سره کابل ته راستون شو خو په دی لیدنه کې یې ډاکتر شاه ولی او سید داود ترون هم حاضر وو هغوی په پټه امین ته ټول احوال ورکړ کله چې تره کی کابل ته ورسید په میدان هوايي کې له امین سره وکتل له هغه وروسته امین نه حاضریده ترڅو له تره کی سره لیدنه وکړی خو د شوروی د سفیر پوزانوف په ټینګار ارګ ته ورغی امین چې کله راغی په زینو کې پرې فیرونه وشول ترون ووژل شو او امین وتښتید له هغې خوا څخه له قواو سره راغی او ارګ یې محاصره کړ تره کی یې له قدرته لرې او ځان یې د انقلابي شورا د ریس په توګه اعلان کړ. دا چې تره کی بیا څنګه ووژل شو مؤرخین مختلف نظریات وړاندې کوي ځینې وايي چې هغه په همدې ورځ په اوږه او نس کې زخمي مسکو ته په لاره مړ شو او ځینې وايي چې په نهم د اکتوبر د جنرال عبدالودود ملګرو د هغه په خوله بالېنت ورکښود او ویې واژه او د غزني په مقر ولسوالی کې خاورو ته وسپارل شو.

حفیظ الله امین

۱۹۷۹.۱۹۷۹ م
۱۳۵۸.۱۳۵۸ ش

حفیظ الله امین د حبیب الله خروټي زوی په ۱۳۰۸ هجري شمسی د کابل په پغمان ولسوالی کې زیږیدلی دی ابتدای زده کړی یې د ابن سینا په لیسه کې تر سره کړي دي او د دارلمعلمین نه فارغ شوي بیر ته د همدی ابن سینا لیسی او دارلمعلمین مدیر په توګه مقرر شو لسانس یې د ښوونې او روزنې په پوهنځي کې تر سره کړ او د ماستری لپاره امریکا ته ولاړ په ۱۳۴۲ هجري شمسی کال په کولمبیا کې د محصلینو د اتحادیې د مشر په توګه مقرر شو په ۱۳۴۴ هجري شمسی افغانستان ته راغی د نظامي کمیټې د جلب او جذب مسؤل وټاکل شو د ۱۳۵۷ هجري شمسی د ثور د اوومې کودتا څخه وروسته د افغانستان د صدراعظم معاون او خارجه وزیر وټاکل شو د سنبلې په پنځه ویشتمه د ۱۳۵۸ هجري شمسی د تره کی له وژل کیدو وروسته جمهور رئیس وټاکل شو د خلکو د تیر ایستلو لپاره دولس زره سیاسي بندیانو د شهادت لیست د پلچرخي د زندان په دیواله کې خورند کړ، چې د هریو په وینو د همدی امین لاسونه سره و، مګر افغان مسلمان ولس ته داسې ښوده چې دغه قتلونه یوازې تره کی کړی دی او بل دا چې نوموړی د معصونیت، عدالت او قانونیت شعارونه پیل کړ، چې روسان هم ترینه مایوسه شول هماغه و چې د دریو میاشتو له حکومت کولو وروسته شورویانو هغه وواژه او پر ځای یې بیرک کارمل د ۱۵۰۰۰۰ روسي عسکرو سره له روسیې نه کابل ته د شپې راوړسیده، دلته خلکو د ثاني شاشجاع نوم پرې کښیښود، ځکه هغه هم د انگریز لښکر سره یو ځای کابل ته راوستل شوی و او کارمل جمهور رئیس وټاکل شو، مګر د حکومت دستګاه یې له روسیانو سره و.

د ببرک کارمل واکمني

(۱۹۷۹-۱۹۸۶)

ببرک کارمل د جنرال حسین زوی د هاشم خان لمسی و د کابل ښار جنوب ته د کمر یو کلي اوسیدونکې و ځینې مؤرخین وايي چې دده کورنی اصلاً د کشمیر و او دده نیکه محمد هاشم د افغان او انګلیس په دوهمه جګړه کې له کشمیر څخه انګلیسانو د یو محاسب په صفت راوستې و محمد هاشم د اطلاعاتو په کشف کې شهرت درلود نو کله چې انګریزی قواوی له افغانستان څخه وتلي هغوی امیر عبدالرحمن خان ته ورپرېښود چې د دفتر په جوړښت کې ورڅخه کار واخلي خو ځینې مؤرخین وايي چې محمد هاشم د کشمیر نه بلکله د غزني و چې کمربو کلي ته راغلي و (خو بیا ځینې مؤرخین په دې اند دي چې کارمل په قوم کاکړ دی ، کاکړ د پښتنو یوه څانګه ده) او خلک وايي چې پښتو یې ویله خو ښځه یې درې ژبې وه ، ببرک کارمل د نجات لیسې له فراغت څخه وروسته ۱۹۵۱م کال د حقوقو پوهنځی کې شامل شو د شاه محمود خان صدراعظم په وخت کې د محصلینو اتحادیه کې برخه واخیسته ترڅو بندي شو.

له دې وروسته د پلان په وزارت کې کار پیدا کړ او په همدې وخت کې د حسن شرق سره یې ملګرتیا شوه نو سیاست ته یې مخه وکړه په ۱۳۲۵ م کال په ولسي جرګه کې د کابل د خلکو وکیل شو او په جرګه کې د شوروی په

پلوی د دولت په اجراتو انتقادونه کول د خلق دیموکراتیک ګوند په تاسیس کې نور محمد تره کي د ګوند د رهبري دوهم سړی شو وروسته د پرچم د جناح مشري کوله

د محمد داؤد د جمهوریت په دوران کې پرچمیانو تصفیه کې دی هم وشړل شو د شوروی په اشاره خلق او پرچم متحد شو په ۱۹۷۸ م کال د ثور په کودتا کې تره کي او امین او نورو سره شریک و.

د ۱۹۷۹م د دسمبر په ۲۷ مه ورځ چې ماښام امین ووژل شو کارمل د شوروي قواو سره کابل ته راغی او د دولت په راس کې یې ځای ونیو تر ۱۹۸۲م کال پوری چې ډاکتر نجیب قدرت ته ورسید ، نوموړی په مسکو کې اوسیده

ببرک کارمل په ۱۹۸۰ م کال د جنوري په لومړی ورځ ۵۰۰۰ زره بندیان د پلچرخي له زندان څخه خوشي کړل چې عبدالرب رسول سیاف په پاکستان کې د اتحاد اسلامي تنظیم مشر هم بندي و ، ټول آزاد شول ، مگر دا چې د کارمل حکومت یو ملحد او له دین سره مخالف حکومت و ، نو له کارمل او د هغه له روسیې فوخیانو سره د عامو خلکو نفرت او دښمني پیل شو ، که څه هم ده ډیرې نارې ووهلې ، چې دا د دوستانو قوت دی او مونږ ته نجات راکوي ، مگر د خلکو په سینو کې د دښمني اور بل شوي و.

ببرک کارمل د امین زوم او وراهه اسدالله امین او نور کسان اعدام کړل خو متاسفانه ډیر ژر د پلچرخي زندان د مخورو کسانو په بندي کېدو ډک شو اکثره عالمان او سیاسي کار پوهان پاکستان ته هجرت وکړل د پاکستان د وخت مشر جنرال ضیاءالحق ددې جهادي رهبرانو څخه ۷ تنظیمونه جوړ کړل دا تنظیمونه په لاندی شکل وو حزب اسلامي د گلبدین حکمتیار تر مشري لاندی ، جمعیت اسلامي د برهان الدین رباني تر ریاست ، حرکت انقلاب اسلامي د مولوي محمد نبي محمدي په مشري حزب اسلامي خالص د مولوي محمد یونس خالص په مشري چې خالص اصلاً هیڅ واک نه درلود واک د حاجی دین محمد او حاجی عبدالقدیر په لاس و ، ملي محاذ د پیر سید احمد گیلاني په مشري د نجات ملي جبهه د صبغت الله مجددي په

مشری او اتحاد اسلامي د عبدالرب رسول سیاف په مشرۍ خو ضیاالحق دی ټولو کی پر حکمتیار ډیره پیرزوینه درلوده.

په ایران کې هم نهه (۹) جهادي تنظیمونه جوړ شول خو کله چې افغانستان آزاد شو دا ټول تنظیمونه به غیر د حرکت اسلامي نه تر حزب وحدت د عبدالعلی مزاری په مشرۍ مدغم شول تر څو ایران وکولای شي د دغه گوند په واسطه د افغانستان په دولت کې خپلې غوښتنې د افغانستان پر خلکو او دولت عملي کړي.

د کارمل په وخت کې جنگونه دومره زور واخیست چې د افغانستان داسې سیمه نه وه پاتې چې هلته جگړه روانه نه وي په ۱۹۸۵م کال گرباچوف قدرت ته ورسید، کارمل او یو شمیر گوندي او دولتي واکمنانو سره مسکو ته وروغوښتل گر باچف دوی ته وویل چې ایا شوروی خپلې قواوی اوباسي تاسې ځانونه ساتلي شي د سلیمان لایق په وینا د کارمل په څیره کې تغیر راغی او په ځواب کې ورته وویل چې نه صاحب مونږ ځانونه نه شو ساتلي گر باچف نجیب محاطب کړ او ورته یی وویل چې ته څه نظر لری ډاکتر نجیب وویل: زه نه پوهیږم شوروی به تر څو مونږ ساتي مونږ په خپله ځانونه ساتو له دی خبرو وروسته ټول پوه شول چې د کارمل پر ځای ډاکتر نجیب به د افغانستان جمهورر رئیس وی.

ډاکتر نجیب او نور غړي کابل ته راغلل کارمل په مسکو کې تم شو، بلاخره د سرطان په ناروغی اخته شو له ډیرو کړاوونو څخه وروسته مسکو کې په ۲ دسمبر په ۱۹۹۲م کال مړ شو او دده د وصیت سره سم په حیرتانو کې خاورو ته وسپارل شو خو کله چې طالبانو حیرتان یې ونیو د کارمل مړی یې راوویستو او په توپ کې یې والوخوه او هډوکي یې آمو سیند ته وغورځاوه، گرموف روسی سیاستوال لیکي کارمل نه دخپلو ملگرو د اعتماد وړ و او نه د ولس او نه زموږ د سلاکارانو هغه یې ساری عوام غولونکی شخص و او د انقلابي جملو تر شا د پتیدو سخت مهارت درلود.

د روسیې کمونستي حکومت او کارمل پر ضد د جهاد اعلان:

د شوروی اتحاد قواوی چې کله په ۱۳۵۸هـ.ش کې کابل ته راننوتل او کارمل یې د مشر په توگه وټاکه، د ظلم او بربریت یو تور تاریخ پیل شو، د ملحدینو فکري او نظامي وژني پیل شوې او په مقابل کې یې د افغانستان پر دین مبین ملت او د علماؤ او روحانینو سخت عکس العمل هم پیل شو او په سعودي عربستان کې د اسلامي هیوادونو کنفرانس جوړ شو او هلته علماؤ د سورت توبې د یو ایت په حکم د جهاد د فرضیت اعلان وکړ.

د ایت ژباړه: راووخې (د جهاد لپاره) سپک بار او دروند بار (له اسلحو او پرته له اسلحو) جهاد وکړئ، د الله تعالی په لاره کې په خپلو مالونو نفسونو سره او دا ستاسې لپاره غوره ده که پوهیږئ.

د جهاد زمزمی او خبرونه د عربو تر جزیری او د نړۍ د گوډ گوډ مسلمانانو غوږونو ته ورسید او ډلې ډلې افغانستان ته له جهادي احساساتو سره راغلل، ټوله اسلامي نړۍ له مجاهدینو دفاع کول او ډاډ یې ورکاوه، چې انشاءالله بریا ستاسې په برخه ده، مگر امریکا د مجاهدینو له دې احساساتو سیاسي گټه واخیسته او خپل رقیب ته یې ماته ورکړه او افغانستان د مجاهدینو په قربانیو ازاد او روسي یرغل په ډیر شرم او عار له هیواد څخه وویستل شول.

چې له دې لوی فتحې سره د منځني اسیا هغه هیوادونه هم ازاد شول، چې د روسي یرغلگرو تر استعمار لاندې ژوند کاوه، هغوی هم خپلواکه شول.

د ډاکټر نجیب الله واکمني

۱۹۸۴-۱۹۹۲م

ډاکټر نجیب د اختر محمد زوی او د جاننادر خان لمسی و، مور یې حلیمه نومیده او ښځه یې فتنانه جیلاني نومیده، نوموړی په قوم احمدزی او د پکتیا اوسېدونکی و، چې د گردیز په میلان ولسوالۍ په ۱۹۴۷ میلادي کال کې زېږېدلی دی. یعنی ډاکټر نجیب الله او پاکستان په یو کال کې دنیا ته راغلي دي، پاکستان هم په ۱۹۴۷ م کال د نړۍ په نقشه کې را ښکاره شو ډاکټر نجیب خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل ولایت کې ترسره کړې له فراغت څخه وروسته بیا طب پوهنځي کې شامل او په ۱۹۶۷م کال کې د طب څخه فارغ شو، سیاست ته یې مخه کړه چې په ۱۹۶۵م کال کې د افغانستان د خلق دیموکراتیک ګوند غړی شو، چې د پرچم جناح ته منسوب و.

په ۱۹۷۲م کال کې د پرچم جناح کې د کابل د ښار د ګوندي کمېټې منشي شو او په ۱۹۷۷م کال د ګوند د مرکزي کمېټې غړی و، چې په ۱۹۷۸م کال کې نور محمد تره کي پرچمي رهبران سفارتونو ته ولېږل ډاکټر نجیب الله هم په تهران کې سفیر شو او د پرچميانو د ناکامه کودتا څخه وروسته کابل ته راوغوښتل شو بیا مسکو ته ولاړ او په ۱۹۸۰م کله چې کارمل کابل ته راغی، دی هم کابل ته راورسیده او د دولت استخباراتي خدماتو (خاد)

رئيس شو.

د ګرباچف سره له ملاقات نه وروسته ټول خلک وپوهېدل چې ډاکټر نجیب د روسیې کمونستي حکومت لخوا جمهور رئیس وټاکل شو او د کارمل حاکمیت پای ته ورسیده او ډاکټر نجیب یې پر ځای وټاکل شو.

د بیرک کارمل استعفا ته یې زمینه برابره کړه، لږ وخت تېرېدو سره په ۱۹۸۲م کال کې د می په څلورمه رسماً د افغانستان جمهور رئیس شو.

مګر د افغانستان سرښندنکی ملت ډیر ژر د ډاکټر نجیب له تخریب، فساد او روسیې حکومت ته له وفادارۍ څخه خبر شول او په مقابل کې یې د هیواد په هر ګوډ کې پروسلوال جهاد لاس پورې کړ.

دده لاسونه لادمخه د ولس پر وینو سره و، ځکه ده د خاد په دوره کې په زرګونو خلک وژلي، زورولي او شکنجه کړي و.

په همدې کال کې د امریکا جمهور رئیس رونالډ ریګن د مجاهدینو مشران لکه ګلبډین حکمتیار، برهان الدین رباني او یو شمېر نور کسان امریکا ته راوبلل او هغوی ته یې وویل چې امریکا د مجاهدینو سره هر ډول مرستې ته حاضر دی، نوموړی په ۱۹۸۷میلادي کال لویه جرګه دایره کړه، اساسي قانون مسوده یې تصویب کړه، په ۱۹۸۹ م د ژینو کنفرانس د خبرو له مخې روسان له هیواد څخه ظاهراً خارج شول، مګر ریښې، اساسات او فکر یې لا تر اوسه هم وجود لري، د کمونیزم په خلاف جهاد او جنگونه خپل آخري حد ته ورسیده، نوموړی د هیواد څخه کلکه دفاع کوله، تر ټولو وړاندې خوست جنگ سقوط وکړ، ورپسې نور ولایتونه په سقوط پیل کړه، د ډاکټر نجیب له سقوط سره روسیې ته هم سخت ټکانونه ورسید او زیانمن شو، چې له دې د روسانو وروستي هلې ځلې هم پای ته ورسید، چې دې جګړه کې په زرګونه عربي او پاکستاني مهاجرین پکې ونډه درلوده.

په ۱۹۸۹م کال د جلال آباد جګړه چې په زرګونه عرب او چیچنایي مجاهدین پکې برخه درلوده، په لومړیو کې د ډاکټر نجیب د قواو لخوا لږ مقاومت وشو، خو کله چې شهناز تنی کودتا وکړه له دی وروسته د ډاکټر نجیب د

حکومت وضعه خرابه شوه نوموړی غوښتنه چې هند ته وتښتي خو په ۱۹۹۲م کال چې د ۱۳۷۱ هجري لمريز سره برابر دی د کابل د هوايي ډگر څخه د جنرال دوستم لخوا راوگرځول شو، د ملگرو ملتونو په دفتر کې پناه واخيست په ۱۹۹۲م کال د دسمبر په ۲۷ نيټه طالبانو کابل ونيوه، د دسمبر په ۲۸ ډاکتر نجيب الله دده له ورور شاپور احمدزی سره د ملگرو ملتونو له دفتر څخه وويستل شو او بيا اعدام او مړی يې د آريانا په څلور لاري کې وڅړاوه، ډاکتر نجيب غټ، ښکلی ځوان، ډير لايقه او با استعداده شخص و، په پښتو، دري، انگليسي، اردو او روسي ژبو خبرې کولې، ډاکتر نجيب الله غوښتل مجاهدينو سره د هغوی په خوښه روغه وکړي، مگر اوبه له ورځه تيرې وې، ځکه زموږ گاونډيان هيڅکله نه غوښتل په افغانستان کې سوله راشي، اوس د هغه د اعدام ورځ د ميزان پنځم د ۱۳۷۵ هجري لمريز کال په رسنيو، د هېواد په دننه او دباندې لمانځل کيږي او د هغه پلويان له هغه څخه د يو زور او په هېواد مين جمهور رئيس په توگه يادونه کوي خصوصاً دا خبره چې وطن يا کفن د ځينو خلکو په زړونو کې ځای لري

حضرت صبغت الله مجددي

۱۹۹۲م کال
۱۳۷۱ش کال

صبغت الله مجددي د محمد معصوم مجددي زوی او فضل محمد مجددي چې د شمس العلماء په لقب مشهور و لمسی دی په ۱۹۲۵ کال په کابل کې زېږېدلی او يوې لويې او مشهورې روحاني کورنۍ ته منسوب دی، ابتدايي ديني تعليمات يې په خپله کورنۍ کې کړي او د ښوونځي زده کړې يې هغه مهال چې پلار يې په کندهار او هرات کې و د کندهار احمد شاه بابا په لېسه او د هرات په لېسه کې يې وکړه او دغه لړۍ يې په حبيبيه لېسه کې پای ته ورسوله

څرنگه چې د ده د پلار تره صادق مجددي په مصر کې سفیر و، نو دی په ۱۹۴۷م کال مصر ته ولاړ او هلته يې د مصر په مشهور پوهنتون الازهر کې يې لوړې زده کړې وکړې او په اسلامي علومو کې ماسټري يې واخيستله او په ۱۹۵۳ کال کې فارغ شو او کابل ته راغی، هغه اړیکې چې په مصر کې يې د اخوان المسلمین ډلې سره پيدا کړي و، په کابل پوهنتون کې د استادۍ په

وخت کې یو څه فعالیت وکړي په ۱۹۵۹ م کال چې د ۱۳۳۸ هجري شمسی سره سمون خوری کابل ته د شوروی رهبرانو خروسجف او بلگاتین د راتگ سره د مخالفت او ترور په تور ونیول شو او زندان ته واچول شو تر ۱۳۴۹ هجري لمريز پوری په زندان کې و.

کله چې له زندانه راخلاص شو امریکا ته لاړ له هغه ځایه د نمارک ته ولاړ په د نمارک کې د اسلامي تحقیقاتو د مرکز ریاست په غاړه.

په ۱۹۷۸ م کال کله چې په افغانستان کې د ثور اوومه کودتا وشوه او بیا شوروي قواوې له بېرک کارمل سره یو ځای افغانستان ته راننوتل نو جهاد پیل او په کابل کې د روسیې لاس پوځي رژيم په ضد فعالیتونه پیل شول، بیا صیغت الله مجددي هم پاکستان ته راغی او دلته د نجات ملي تنظیم جوړ کړ، دده تنظیمي کړنلاره ډیره نرمه وه، چې له امله یې اکثره خلقیان او پرجمیان تویه ایستلې پکې وساتل شول.

مجددي په اتیایم کلونو کې په پېښور کې د افغانستان مؤقتي حکومت جمهور رئیس په حیث انتخاب شو او بیا چې کله شوروي قواوې ووتلې او په کابل کې د پېښور د موافقنامه له مخې حکومت منځته راغی او حضرت صاحب د دوه میاشتو لپاره اسلامي دولت د ممثل په توگه وټاکل شو په ۲۸ اپریل ۱۹۹۲ م کال حکومت په رسمی توگه ورته انتقال کړای شو نو حضرت صاحب په دی ورځ خپله وینا کې عمومي عفوه اعلان کړه، نو وی ویل مونږ ډاکتر نجیب نشو معاف کولای خو سبا ته د جمعی په خطبه کې وویل مونږ ډاکتر نجیب معاف کړ، د مجددي صاحب د ریاست نه څو ورځې وروسته د گلبدین حکمتیار او احمد شاه مسعود جگړې شروع شوی، حضرت صاحب د می په ۲۲ مزار شریف ښار ته یو سفر وکړ، ځکه هلته یې عبدالرشید دوستم ته د ستر مارشالی رتبه او د خالد بن ولید (رض) لقب ورکړ، د کمونستانو د خوشحالولو په خاطر آصف دلاوری لوی درستیز مقرر کړ.

حضرت صاحب د خپل قدرت د غځولو لپاره په ۲۲ د می پاکستان ته سفر وکړ په ۲۹ د می بیرته کابل ته راوگرځید په میدان هوايي کې الوتکه چې

دده زوی حشمت مجددي هم ورسره وه په راکټ وویشتل شوه په الوتکه کې ټول سپاره کسان وژغورل شول.

حضرت صاحب د دوو میاشتو وروسته نه غوښتل له واکمنی څخه لاس واخلي خو د رباني له لوري په زوره لري کړای شو او پېښور ته ولاړ له پېښور نه امریکا ته لاړ چې وروسته د طالبانو په ضد هم ځینی خبری وکړی چې طالبان ورسره سخت وران شول په ۱۳۸۰ ش کال (۲۰۰۱ م کال) چې کله امریکا په افغانستان حمله وکړه او حامد کرزی د ولسمشر په توگه وټاکل شو دی هم افغانستان ته راغی دلته ورته د مشرانو د جرگې مشرتوب وسپارل شو، وروسته د امریکایانو له لوري د ملی پخلاینې د کمیسیون مشری هم ور په غاړه شوه، چې وروسته دده پر ځای د مشرانو د جرگې رئیس فضل الهادی مسلم یار او د سولې د عالی شورا رئیس برهان الدین رباني وټاکل شول.

په ۱۳۹۳ ش کال حامد کرزی د امریکا سره ستراتیژیک تړون لاسلیک نه کړی مجددي صاحب خفه شو او ویل چې که دا تړون لاسلیک نه کړی، نو زه به هجرت وکړم، ځکه ده امریکایانو ته خارجي دوستان ویل او نه غوښتل چې هغوي خپه شي.

د یادولو وړ ده، چې حامد کرزي نه غوښتل چې خپل نوم د افغانستان په تاریخ کې بد کړي او د ډیورنو د کرښې په څیر د خلکو د نفرت وړ وگرځي، مگر کله چې ډاکتر اشرف غني جمهور رئیس وټاکل شو، د ریاست په دریمه ورځ یې دغه تړون لاسلیک کړ او افغانستان یې د یو نوی بحران په لور یون کړ، ددې تړون پر وخت مجددي او پیر سید احمد گیلاني هم حاضر و.

ویل کیږی چې د مجددي د کورنۍ ۱۸۳ کسان د روسانو او کمونستانو له خوا وژل شوی دی، نوموړی په پنځو ژبو خبری کوی عربی، دری، پښتو، انگلیسی او اردو. مجددي صاحب اوس هم په کابل کې اوسیږی ډیر زوی او ناروغ دی.

د قیادی شورا او د برهان الدین حاکمیت

رېاني د محمد يوسف زوی په (۱۹۴۰ م) کال په فیض آباد کې زیږیدلی و، برهان الدین رېاني د قیادي شورا مشر چې د حضرت صاحب دوه میاشتي حاکمیت یې په زوره له هغه څخه ترلاسه کړ، خو حضرت صاحب نه رېاني ته او نه قیادي شورا ته قدرت پرېښود، بلکې خپلې جهادی شورا ته چې له پنځوسو غړو څخه تشکیل شوی و قدرت انتقال کړ او له جهادی شورا څخه عبدالرب رسول سیاف د شورا په نمایندګۍ قدرت قیادي شورا او رېاني ته انتقال کړ، ګلبدين حکمتیار د یو تړون له مخې عبدالصبور کوهدامني د صدراعظم په حیث معرفي کړ، په همدغه وخت کې د سیاف او حزب وحدت (هزاره) سخت جنگونه پېل شول ورپسې د مسعود او حکمتیار ترمنځ جګړې وشوې.

له درندو وسلو، توپونو او هوایی بمباریو سره د کابل ښار بلکل ویجاړ او په کنډوالو بدل شو په ۱۹۹۴م چې د ۱۳۷۵هجری شمسي سره سمون خوری (زه خپله) چې کله له ایران څخه کابل ته راوړسیدم نو د کابل ښار دومره ویجاړ شوی و چې حتی روغ د یوال مې هم تر سترگو نه شو.

دی جنگونو سره استاد فرید هم استعفا ورکړه، د رېاني څلور میاشتنی دوره هم پوره شوه مګر استعفا یې ونه کړه د اهل حل و عقد شورا لخوا چې د سیاف ملاتړی هم ورسره و رېاني د دوو کالو لپاره جمهور رئیس وټاکل شو، رېاني د خپل حکومت دوره توره هم وغځاوه او جنگونو زور واخیست، تر څو نواز شریف جهادی مشران سعودی عربستان ته بوتلل دوی د رسول الله

(صلی الله علیه وسلم) په حرم او په مکه مکرمه کې پر قران شریف قسمونه وکړل خو کله چې کابل ته راوړسیدل یو ځل بیا جنگونه پیل شول په جلال آباد کې د حاجی عبدالقدیر لخوا د دوی ترمنځ روغه وشو.

مګر کله چې دوی کابل ته ورسیدل بیا جګړه شروع شوه لنډه دا چې د طالبانو تر راتګه پورې یعنې ۱۹۹۴ د دسمبر ۲۷ وژني ظلمونه او تیري روانې وې چې طالبان کابل ته داخل شول رېاني تخار ته شاتګ وکړ تر همدغه وخته پورې د افغانستان جمهور رئیس و، د حامد کرزی په دوره کې د سولې د عالي شورا د رئیس په توګه وټاکل شو چې د یوې چاودنې په ترڅ کې د نامعلومو کسانو لخوا ووژل شو او د هغه پر ځای یې زوی صلاح الدین رېاني د سولې د عالي شورا د رئیس په توګه وټاکل شو، خو اوس صلاح الدین رېاني د ملي وحدت په حکومت کې د افغانستان د بهرنیو چارو وزیر دی.

طالبان

هغه طالب مجاهدین چې د روسانو پر خلاف جنگیدلي او له افغانستان څخه د روسانو له وتلو وروسته بیرته خپلو کورونو او مدرسو ته ستانه شوي وو، ظلمونو، وحشتونو، زور زیاتۍ، اخلاقي فساد، بد امنی، غلا، زنا او بې حیايې خپل اوج ته رسيدلې و، د هر افغان زړه له غمونو او سترګې یې له اوبنکو ډکې وې، له ټولو مشرانو ناهیلې شول او یواځې هیله یې خپل رب ته کړ او دعاګانې یې کولې، ټولو ورته په رڼو سترگو کتل، مګر د هیچا له وسې پوره نه وو چې د دې ناخوالو مخه یې ونیسي.

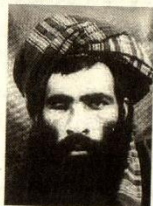
دا ټولې ناخوالې تاریخ په خپله غیږه کې ساتلې او له هیچا پټې نه دي. مګر یواځې مخلصه طالبان وو، چې په اړه فکر یې کول چې څه ډول یې د حل لاره پیدا کړو او دې دردونکی حالت د پای ته رسولو لپاره په هلو ځلو بوخت وو، د ۱۹۹۴م کال په پسرلی کې د کندهار ولایت د سنگسار په کلی کې دوه پېغلې نجونې د یو وحشي قومندان لخوا وتښتول شوی او په پوسته کې

ساتل کیدلې، بله ورځ په یوه واده کې عصمت قومندان یو زوم وواژه او ناوې یې ترې بوتله

په لویو لارو کې هر قومندان خپل پاتک درلود او له لویو او وړو موټرو، پیدل او خرگادي خاوندانو نه یې پیسې اخیستلې، په لسگونو او سلگونو پاتکونه وو، چې دا ټول چرسیان، زناکاران او په اخلاقي لحاظ پریوتې خلک پکې مسلط وو.

د کلی سپین ږيرو ملا محمد عمر ته چې د همدې کلی د جومات امام او د مدرسې په زده کړو بوخت و ورغلل او له دې پېښې یې خبر کړل، ملا محمد عمر د خپلو ۳۰ تنو طالبانو سره د پېښې ځای ته ولاړل او له یوې لنډې وسلوالي نښتې وروسته یې نجونې د ظالمو له لاسه وژغورل او قومندان یې وواژه، ورپسې عصمت قومندان یې هم وواژه. له همدې پېښې سره سم په ۱۹۹۴م کال په دویمه نیمایي کې د طالبانو اسلامي تحریک منځته راغی، ډیر ژر ډلې ډلې خلک راتلل او له طالبانو سره یو ځای کیدل، حمایت او ملاتړ یې ترې ښکاره کول، ډیر پیاوړی قومندانان لکه د میوند ولسوالی، قومندان حاجی شبیر او د هلمند مشهور قومندان عبدالغفار اخندزاده له طالبانو سره یو ځای شول، د طالبانو وزیر عبدالوکیل متوکل په وینا طالبان خپل مشر ملا محمد عمر اخوند وټاکل.

په افغانستان کې د ملا محمد عمر مجاهد واک ته رسېدل

۱۹۹۶-۲۰۰۱م
۱۳۷۵-۱۳۸۰ ش

ملا محمد عمر مجاهد د ملا غلام نبی زوی د ملا محمد رسول اخند لمسی دی، د کندهار په نوري نومي سيمه کې په کال ۱۳۳۹ ش (۱۹۲۰ م) کې زيږيدلې دی، د ملا محمد عمر مجاهد پلار او نیکونه د افغانستان د جنوب غربي ولايتونو زابل، کندهار، ارزگان د مسجدونو خطيبان او امامان وو او د ملا او مولوي په نامه مشهور وو، ملا محمد عمر د مور او پلار يوازينی زوی و نوموړی له ماشومتوب نه په مدرسه کې په زده کړه بوخت و چې د ۱۳۵۷ ش کال د شور کمونستې کودتا وشوه چې افغان ولس د روسانو پرضد جهاد ته ودانگل چې دغه ۱۸ کلن ځوان ملا محمد عمر مجاهد هم په کې شامل و.

ملا محمد عمر د ارزگان د هراوت ولسوالی کې د روسانو سره په مخامخ جگړه کې سخت ټپي شو او په کويټه کې تداوی شو، تر رغیدو وروسته آرام کینناست او بیا یې د روسانو او کمونستانو پرضد خپل جهاد ته دوام ورکړ. حالات خراب شو د خپل تره په مشوره د کندهار پنجوايي ولسوالی چې د چریکي جنگونو مرکز گرځیدلی و، حرکت وکړ ملا محمد عمر مجاهد د پنجوايي ولسوالی د سنگ حصار سیمې ته ورسید همدلته په یوه خونړی

جگړه کې بیا زخمي شو او خپله ښی سترگه یې له لاسه ورکړه، د سرې میاشتې د ادعا پر بنسټ دا ځل محمد عمر د دوی په کلنیک کې تداوي شو. ملا صاحب د روسانو تر ماتې پورې جهاد ته دوام ورکړ، کله چې د مجاهدینو حکومت رامنځته شو، بیرته یې خپل درسونه پیل کړ، مخکې یادونه وشوه، چې عصمت قومندان یوه ناوې په زوره بوتله او د سنگسار د پوستې قومندان دوه پیغلې نجونې پوسته کې ساتل، فحاشي او بې حیايي وروستې پړاو ته رسيدل و، ملا محمد عمر مجاهد دا دواړه قومندانان د خپل طالب ملگرو په واسطه وواژه، له دې پېښې څخه وروسته خلکو هم ورسره د وسلو او پیسو مرستې شروع کړې، د سپین بولدک په ولسوالۍ یې برید وکړ، هغه یې ونیوه او د کندهار ښار په لور حرکت وکړ، د حزب اسلامي قومندان سر کاتب ورسره جگړه وکړه، خو د وخت جمهور رئیس برهان الدین رباني په امر د قول اردو قومندان ملا نقيب الله ورته له وسلو سره تسلیم شو.

طالبانو د دې وسلو په ترلاسه کولو ډیر پیاوړي شول او په ۱۳۷۳ ش کال کې یې د کندهار ښار ونیوه، زوریدلي او کریدلي افغانان، د قومندانانو له وحشي کړنو او ظلمونو څخه په تنگ شوي وو، له همدې امله خلک د طالبانو تود هرکلی وکړ (زه د دې کرښو لیکوال) د جلال اباد ښار په تلاشی چوک کې د صرافانو مخې ته ولاړ وم، چې یو موټر سپاره طالبان را ورسیدل، عام خلک او صرافانو له خوشحالی او خوښۍ نه پرې ډالر، افغانی او کلداری وشیندلې، په هر صورت طالبان ډیر ژر لوگر ته ورسیدل، په لوگر کې طالبانو حزب اسلامي ته ماتې ورکړه او د کابل په لور په فتوحاتو پیل کړل او په ۱۳۷۵ ش کال کې د مسعود کسانو ته ماتې ورکړه او د کابل ښار بشپړ د طالبانو لاس ته ورغی، په ۱۹۹۲ م کال د اپریل ۴ نیټه ۱۳۷۵ ش د حمل د میاشتې په ۱۲ نیټه په کندهار ښار کې یو نیم زر تنه علماء را ټول شول او ملا محمد عمر مجاهد یې د امیرالمؤمنین په توگه وټاکه. په هېواد کې یو ډول د ارامۍ او امن فضا خپره شوه، ظلم، زیاتۍ، غلا، زنا

او بې حیايي پای ته ورسېد، هر عمل په اسلامي ارشاداتو سرته رسیدل، طالبانو د افغانستان په ۹۰٪ فیصده خاوره خپل حاکمیت ټینګ کړی و، پنځه کاله یې د نړیوالو له بندیزونو او مخالفتونو سره سره حکومت وکړ او د امنیت په راوستلو کې ډیر زیارونه ووستل، دوی رسماً له ملگرو ملتونو وغوښتل، چې زموږ حکومت په رسمیت وپېژني او غږیتوب ورکړي، مگر هغوی ځواب ورکړ، چې تاسې د ښځو حقوق زموږ له قوانینو سره برابر نه مراعتوئ، طالبان وویل: چې کوم حقوق اسلام ورکړي وي، د هغې په رڼا کې ورته حقوق ورکوو.

چې وروسته له پاکستان، سعودي او متحده اماراتو پرته نور یو هیواد هم په رسمیت ونه پېژانده، مگر د ملا او طالب په جامه خلکو داسې کارونه وکړل، چې په اصلاً له اسلام سره په ټکر کې وو، په خلکو کې نفرت او مخالفت پیل شو، تردې چې د امریکا یرغل زمینه مساعده شوه. دوی خپل وزیران، والیان او رئیسان دیني علماء او روحانیین ټاکلي و.

د طالبانو سقوط

په ۲۰۰۱ م کال د سپټمبر په ۱۱ کې د امریکا پر نړیوال تجارتی مرکز بانډی د الوتکو په واسطه بریدونه وشول، امریکا ددې برید پرې پر اسامه بن لادن واچوه او د غچ اخیستلو په موخه امریکا پر افغانستان د وحشت حمله پیل کړه، په دې وخت کې اسامه بن لادن هم د جلال اباد په توره بوږه کې اوسیده. امریکا له افغانستان څخه وغوښتل تر څو اسامه بن لادن ورته وسپاري، طالبانو په ځواب کې ورته وویل: چې دا زموږ میلمه دی او موږ خپل میلمه د اسلامي او افغاني مقدساتو په اساس چاته نه سپارو.

د ننګرهار په کابل کمپ سیمه کې یوې وړې انجلی ژورنالستانو ته وویل: اسامه بن لادن د افغانانو میلمه دی، زموږ د اسلامي اخلاقو او افغاني دستور له مخې میلمه باید چاته ونه سپارل شي، چې وروسته د ملا محمد عمر مجاهد له خوا ورته لکونه روپي په انعام ورکړل شوی.

خو وروسته ملا محمد عمر وویل: چې اسامه باید په افغانستان او یا یو بل اسلامي هیواد کې محکمه شي، که چیرې جرم پرې ثابت شي، صحیح ده او که جرم پرې ثابت نه شو نو مونږ درته اسامه نه شو سپارلی.

دا چې د امریکا د متحده ایالات له ډیر پخوا څخه دا هیله درلوده چې افغانستان د خپل ستراتیژیک موقعیت له مخې باید تر خپل تصرف لاندې کړي او د دوی فوځونه تل دلته وي، ځکه چې د امریکا مهم دښمنان او سیلان لکه چین، ایران، پاکستان او روسی پلوه هیوادونو په منځ کې موقعیت لری، تر څو خپل مهم سیلان له نژدې نه تر څار لاندې وساتي او بل د افغانستان بې شمیره کانونه چې د خاورو لاندې موجود دی اول باید دوی ورنه استفاده وکړي، نو د امریکایانو هدف په افغانستان کې اوږد مهاله اوسیدلو ته اړتیا درلوده که خبره په اسامه وای نو اسامه خو به ۱۲/۲/۱۳۹۰ هجری شمسی کال د اسلام آباد په ایبټ آباد کې چې د پاکستان په زړه کې موقعیت لري ووژل شو.

اوس د دوی دا بهانه هم ختمه شوه مگر دوی د ډیرو پلانونو سره پر افغانستان حمله وکړه، که طالبانو اسامه ورته سپارلی هم وای نو دوی به له کومې بلې پلمې سره حتماً افغانستان ته راتلل، مگر د اسامه نه سپارل په اسلامي او افغانی غیرت او ننگ کې تر ټولو غوره عمل بللې شو.

ځکه افغانان خپل سروونه ورکوي، مگر د خپل میلمه بې عزتي نه غواړی خو بلاخره د اسامه بن لادن د نه سپارلو په پلمه د ۲۰۰۱ د اکتوبر په ۱۱ نیټه پر افغانستان یرغل وکړ، ډیری بې گناه مسلمانان سپین ږیری، ماشومان، نارینه او زوانه شهیدان او یتیمان کړل، کلی او کورونه بې له خاورو سره خاوری کړل، پرته له دی مختلف مرضونه بې مونږ ته انتقال شو، چې له هغی جملې څخه ډیر خطرناک مرض ایډز دی په ۱۳۹۴/۳/۸ د افغانستان دولت په ایډز د اخته کسانو تعداد ۱۷۰۰ تنه وښودل او ملگری ملتونه دغه تعداد ۴۵۰۰ تنه وښودل په هر صورت دوی اعلان وکړ چې مونږ سوله راولو او یو با امنه او په پښو ولاړ افغانستان جوړو، خو نه بې سوله راوسته او نه له

شرطونو پرته افغانستان سره مرسته کوی لڼه دا چې دغه جگړه لا تر اوسه په شدت سره دوام لری او له دواړو خواوو نه افغانستان ټکول کيږي.

په هر صورت همدا فعلا د داعش (دولة الاسلامیه) ډله د سوريې او عراق نه سرچینه اخیستې ده او افغانستان ته هم راورسېدل، ځینې طالبان هم له داعش سره یو ځای شول، خو کله چې طالبان د خپل مشر ملا محمد عمر اخند د حضور په هکله وپره کې شول چې د دوی رهبر مې دی یا ژوندی بالاخره دا معلومه شوه چې ملا محمد عمر اخند په (۱۳۹۲) ه، ش د حمل په میاشت چې برابر دی د اپریل (۲۰۱۳) م کال د کراچۍ په یوه روغتون کې په مرموز ډول ووژل شوی دی.

په (۱۳۹۴/۵/۸) ه، ش طالبانو هم د خپل رهبر ووژل کېدل رسماً تائید کړل چې دا ډېر د تعجب خبره ده چې طالبانو دوه کاله له خپل امیر پرته و جنگېدل او بیا ملا اختر محمد منصور د طالبان د نوي رهبر په توگه وټاکل شو او د طالبانو د وخت د سترې محکمې رئیس مولوي هبیت الله لومړی مرستیال او سراج الدین حقاني د جلال الدین حقاني زوی دویم مرستیال په توگه وټاکل شول، خو د کویټې د شورا ځینو غړو لکه ملا عبد الرزاق اخند، ملا محمد حسن رحمانی، مولوي محمد رسول اخند، مولوي عبد المنان نیازی او نور ملا منصور د خپل مشر په توگه نه مني، دوی وايي چې د طالبانو مشر باید ملا محمد یعقوب د ملا عمر زوی یا عبد المنان اخند د ملا عمر ورور د طالبانو رهبر وټاکل شي.

خو ډېر ژر ۲۰۱۲/می/۲۰ چې د ۱۳۹۵/۳/۸ هـ ل سره سمون خوري، ملا اختر محمد منصور کویټه کې ووژل شو او د هغه (۲۵) کلن معاون مولوي هبیت الله اخندزاده چې په قوم نورزی دی، د طالبانو مشر وټاکل شو.

مولوي سراج الدین حقاني د جلال الدین حقاني زوی او ملا یعقوب د ملا محمد عمر اخندزاده زوی د مولوي هبیت الله معاونین وټاکل شو.

حامد کرزی

۲۰۱۴.۲۰۱ م
۱۳۸۰.۱۳۹۳ ش

حامد کرزی د عبدالاحد کرزي زوی او د خیر محمد خان لمسی د ۱۳۳۲ ل کال د قوس په ۹ مه نېټه چې د ۱۹۵۷ ز کال د دسمبر د ۲۴ سره برابره ده د کندهار ښار ته نژدې د کرز په کلي کې زېږېدلی دی. د حامد کرزي نیکه د افغانستان د ازادې په جگړه او له هغه وروسته هڅو او مبارزو کې لویه ونډه لرله او د څه وخت لپاره یې د افغانستان د مشرانو جرگې د مرستیال په توګه هم دنده ترسره کړې ده. عبدالاحد کرزی د پوپل زیوقوم څخه و او د هېواد د سیاسي مشرانو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې د میلادي نېټې په شپېتمه لسيزه کې د افغانستان په شورا کې د مرستیال په توګه په دنده بوخت و. کله چې عبدالاحد کرزي د پارلمان غړیتوب ترلاسه کړ د خپلې کورنۍ سره کابل ته راغی. حامد کرزي لومړی د محمود هوتکي لومړنی ښوونځي بیا د سید جمال الدین افغاني او وروسته بیا د حبیبه عالي لیسې کې شامل او له همدغې لیسې څخه فارغېدو وروسته په ۱۹۷۲ ز کال د لوړو زده کړو لپاره هندوستان ته لاړ او د هغه هېواد د هماسیل پرايش په پوهنتون کې یې د سیاست په پوهنځي کې خپلې زده کړې پیل کړې، حامد کرزي په دغه څانګه کې د ماسټرۍ سند ترلاسه کړ او په ۱۳۴۲ ل کال کې چې

د ۱۹۸۳ ز کال سره سمون خوري له هند نه پاکستان ته راستون شو او د شوروي د يرغل په خلاف د مجاهدينو ليکو سره ځای شو، حامد کرزي په ۱۳۶۴ ل کال چې ۱۹۸۵ ز کال کې د ژورنالېزم په څانګه کې د يوې ازمايښتې دورې لپاره فرانسې ته لاړ، د فرانسې د (ليل) په ښار کې د دغه درې میاشتنې کورس په بشپړېدو سره پېښور ته ستون شو او د پروفیسور صبغت الله مجددي په مشرۍ د ملي نجات د جبهې د تنظیم د اطلاعاتو د ادارې مشر او بیا وروسته د دغه تنظیم د سیاسي دفتر معاون په توګه په دنده بوخت شو. حامد کرزي په پېښور کې د مجاهدينو د لنډ مهالې حکومت په رامنځته کېدو سره په ۱۹۸۹ ز کال چې د دغه لنډ مهالې حکومت د بهرنیو اړیکو دفتر د ریاست دنده پر غاړه درلوده، حامد کرزي په افغانستان کې د مجاهدينو د حکومت تاسیس نه وروسته په ۱۳۷۱ ل کال کې چې د ۱۹۹۲ ز کال سره سمون خوري افغانستان د بهرنیو چارو د وزارت د سیاسي معین په توګه په دنده وګمارل شو. دوه کاله وروسته هغه مهال چې د جهادي ډلو تر منځ خپل منځي جگړې په کابل کې توندې شوې حامد کرزي دولتي څوکۍ پرېښود

په ۱۳۷۹ ل کال کې چې د ۲۰۰۰ ز کال کې د حامد کرزي پلار د پاکستان د کویټې په ښار کې استوګنه درلوده مسجد ته روان و د نامعلومو کسانو لخوا ووژل شو، حامد کرزي د خپلو هڅو په لړ د ۲۰۰۱ ز کال د اکتوبر په لومړیو کې د خپلو درېیو تنو همفکرو دیموکراتانو ملګرو سره ارزګان ولایت ته د طالبانو په خلاف خلک پاڅون ته وهڅوي او د طالبانو د واکمنې تر نسکورېدو پورې یې د افغانستان په مرکزي ولایاتو کې د امریکا لپاره په هڅو بوخت و او د امریکا د يرغل لپاره یې زمينه برابروله، حامد کرزي د (۲۰۰۱ ز)، د دسمبر په ۵ مه نېټه ۱۳۸۰ ل د عقرب په ۲۲ نېټه) د المان په بن ښار کې یوه غونډه وشوه او په هغه کې د عبدالستار سیرت د ۱۱ رايو په مقابل کې د امریکا په خوښه د ۲ رايو په خپلولو، د افغانستان د موقتي جمهور رئیس په توګه وټاکل شو. د همدغه کال د دسمبر په ۲۲ مه نېټه یې د کابینې له

غږيو سره يو ځای د وفاداری لوره ترسره کړه.

حامد کرزي د ۲۰۰۲ ز کال د جون په ۱۳ نېټه د بېړنۍ لويې جرگې د غړو او امريکا له لوري د افغانستان د انتقالي دولت د رئيس په توگه وټاکل شو. حامد کرزي شپږ ورورنه او يوه خور د فوزيه په نوم لری، کرزي په پښتو، دری، انگلیسی، اردو او فرانسوی ژبو خبری کولی شي.

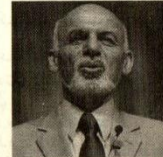
د ۱۳۸۳ هجري لمريز کال په میزان په ۱۸ د جمهوري رياست لپاره انتخابات ترسره شول، حامد کرزي د افغانستان د جمهوري رئيس په توگه وټاکل شو، په ۱۳۸۴ د سنبلې په ۲۷ نېټه پارلماني ټاکنې وشوې او پارلمان هم رامنځته شو، په ۱۳۸۸ هجري لمريز کال چې د ۲۰۰۹ م کال سره سمون خوری د دویم ځل لپاره د جمهوري رياست لپاره ټولټاکنې ترسره شوی.

چې په دوهم ځل هم حامد کرزي د اکثریت رایې په گټولو سره جمهوري رئيس وټاکل شو، چې د کرزي د جمهوري رياست دویمه دوره په ۱۳۹۳ هجري شمسي پای ته ورسیده. حامد کرزي فعلاً د ملي وحدت په ځینو اجراتو ډېرې نیوکې کوي او د امریکا او پاکستان مخالف گڼل کېږي.

په پایله کې د همدی کال دریم ځل انتخابات ترسره شو، چې دوه مخکښو نوماندان هر یو ډاکتر عبدالله عبدالله د ۴۴.۹ او ډاکتر اشرف غنی احمدزی د ۳۱.۵ سلنه رایو په گټلو سره له نورو پنځه نوماندانو مخکې و، خو یو نوماند هم ۱۰.۵۰ رایې ترلاسه نه کړې، له همدی امله ټاکنی دویم پړاو ته وځنډول شو، چې دویم پړاو ټاکنې په ۱۳۹۳/۲۴/۳ د شنبې په ورځ چې د ۸۴/۲ سره سمون خوری ترسره شو، د لومړنیو پایلو له اعلان سره چې ډاکتر اشرف غنی احمدزی د ۵۵.۴ او ډاکتر عبدالله عبدالله ۴۴.۲ سلنه رایې وگټلې، په داسې حال کې چې په لومړیو ټاکنو کې ډاکتر عبدالله عبدالله تر نورو مخکې و، له همدی امله یې دغه پایلې ونه منلې او د بريالیتوب ادعا یې وکړه، چې حالات کړکېچن شو، تردی چې د امریکا د بهرنیو چارو وزیر جان کیری ۱۳۹۳/۴/۲۲ چې د ۲۰۱۴/۷/۱۳ سره سمون خوری کابل ته راغی او نوماندان یې په دی راضی کړل، چې د ملي وحدت

حکومت رامنځته کړی او رایې دی له سره وشمیرل شي، دا شمیرنه تقریباً دوه میاشتې وخت ونیو، چې پایلې یې داسې اعلان کړ، چې ډاکتر اشرف غنی احمدزی ۵۵.۵ او ډاکتر عبدالله عبدالله ۴۴.۴۰ سلنه رایې وگټلې په دی توگه ډاکتر اشرف غنی احمدزی د رئیس جمهور او ډاکتر عبدالله عبدالله د اجرایی رئیس په توگه اعلان شو، ډاکتر اشرف غنی احمدزی ۱۳۹۳/۷/۲۹ چې د ۲۰۱۴/۹/۲۹ سره سمون خوری خپل د لوړی مراسم ترسره کړ او پر سبا یې د امریکا متحده ایالاتو سره امنیتي تړون لاسلیک کړ او رسماً ټول افغانستان یې ورته وسپاره او د تلپاتې کیدو لپاره یې جواز پانه ورته ورکړه.

د ډاکټر اشرف غني احمدزي لنډه پيژندنه

ډاکټر محمد اشرف غني احمدزي د شاه جان احمدزي زوی په ۱۳۲۸ هجري لمریز کال د ثور میاشتي په کابل کې زیږیدلې دی، لومړنۍ زده کړې یې د استقلال په لیسې کې او متوسطه او بکلوریا زده کړې یې د حبیبیې په لیسې کې ترسره کړي دي، د لیسانس لومړی شپږ میاشتې یې په کابل پوهنتون او لیسانس بشپړه دوره د بیروت په امریکایي پوهنتون کې د سیاسي علومو په برخه کې ترسره کړيدي.

لومړی ماسټري په سیاسي علومو کې د بیروت له امریکایي پوهنتون څخه دویمه ماسټري په نړیوالو اړیکو او انسان پیژندنه کې د امریکا د کولمبیا په پوهنتون کې.

درېیمه ماسټري په نړیوالو اړیکو د کولمبیا له پوهنتون څخه ډاکټري په انسان پیژندنه (انټروپالوجي) کې د امریکا د کولمبیا پوهنتون څخه او همدا راز د نړیوال بانک لپاره د امریکا د متحده ایالاتو د هارډورډ او سنټفورډ د پوهنتونونو لخوا د مشرتابه (لیډرشپ) د یوه ځانگړي پروگرام څخه ترسره کول.

لومړی افتخاري ډاکټري په ۲۰۰۷ کال کې د امریکا د متحده ایالاتو د سکرانټن له پوهنتون څخه دغه افتخاري ډاکټري ورکړل شو. دویمه افتخاري ډاکټري د ۲۰۰۸ کال به جون کې د کاناډا گیلف پوهنتون څخه نوموړی ته افتخاري ډاکټري ورکړه.

ځانگړی دیني زده کړې د یادولو وړ ده چې له ټولو یې یو هم د ۱۹۸۵ م کال څخه تر ۱۹۸۲ م کاله پورې د نبوی سیرت په باب د کراچي، لاهور او نورو ښارونو په مدرسو کې زده کړې کړي دي، چې د نوموړي په وینا دده لپاره خورا ارزښتمنې وي، همدا راز سرکال د امریکا نفت پوهنتون ډاکټر اشرف غني ته د نړیوال وطندار تر عنوان لاندې د نړۍ ډیره ممتازه جایزه ورکړه، باید وویل شي چې دا جایزه د نړۍ ډیرو کمو خلکو ته ورکول کېږي، چې دا ځل یې ده ته ورکړ شو، له دې ټولو څخه دا جوت ښکاري چې له امریکا سره د ډاکټر اشرف غني ډیرې نږدې اړیکې دي.

دندې د کابل پوهنتون د هغه مهال په ادبیاتو پوهنځي استاد و او په ۱۹۷۷ م کال د ډنمارک په آروس پوهنتون کې د لنډ مهال لپاره استاد و.

میلمه پروفیسور: د امریکا په ستر پوهنتون بکلي کې د یوه کال لپاره استاد د امریکا په مشهور پوهنتون جانز پکنز کې اته کاله استاد، د نړیوال بانک د پالیسي او سټراټیژي جوړولو لس کاله مشر، نوموړی خپل لومړی علمي څیړنې په افغانستان کې د اسلام د مبین دین د نفاذ، د ښځو حقوق او ټولنیز عدالت له موضوعاتو څخه پیل کړ او په دې اړه یې لیکنې وکړې، همدا راز په بل گام کې یې په قبایلي ټولنه کې د اسلام او دولت جوړول تر سرلیک لاندې یوه مفصله څیړنه وکړه، ورپسې یې د اسلامي شریعت په محکمه کې د شخړو هواری تر نامه لاندې موضوعات راوسپړل، چې د تحلیل لپاره یې د عبدالرحمن خان د سلطنت لومړي لسيزه وټاکله او د کونړ ولایت د محکمې پر اسنادو یې څیړنه پیل کړه.

د دې تر څنګ د افغانستان پر اقتصاد، تاریخ او دولتي جوړښتونو یې هم زیات شمېر مقالې لیکلې او خپرې کړي دي، د علمي څیړنو په لړ کې د ډاکټر غني بل ستر کار د افغانستان د څلور سوه کلن تاریخ په اړه څیړنه ده چې له پنځلسم م پېړۍ تر نولسمې میلادي پېړۍ پورې ډیر موارد پکې تر څیړنیز پوښښ لاندې راغلي دي او پوره لس کاله پرې نوموړی بوخت و. ډاکټر اشرف غني د خپل علمي ژوندانه په بهیر کې گڼ شمېر نور آثار هم

بشری ټولني ته وړاندې کړې، چې زیات شمیر یې د کتابونو څینې یې د لکچرونو او څینې یې په بیلابیلو فورمونو کې د پوهنتونونو د استادانو او محصلانو د استفادې وپرځیدلې دي، په دې ورستیو کې یې یو کتاب (ناکام دولتونه او د هغو د کامیابې تگلار) تر سرلیک لاندې د انگلستان د اکسفورډ پوهنتون لخوا په اروپا او امریکا کې خپور شو، چې د نړیوالو مطبوعاتو له لارې پرې تاوده بحثونه ترسره شول، په داسې حال کې چې نړی د افغانستان په اړه له ژور څپگان سره مخامخ و، د ملگرو ملتونو د هغه وخت سرمنشي ښاغلی کوفی عنان له ښاغلي غني څخه غوښتنه وکړه چې د افغان مسئلې د حل لارې د موندلو په منظور دي، ددی سازمان له یوه چارواکي او د افغانستان لپاره د باصلاحیته استازی ښاغلي لخصر ابراهیمي سره ځانگړې سلاکار په توگه په کار پیل کړی، ډاکتر غني دا وړاندیز ومانه او د همدې پرلپسې هڅو په نتیجه کې وتوانیده چې د بن د موافقې په ترتیب کې ونډه واخلي او نړی وپوهوي چې افغانان کولای شي، د خپل عنعنوی دود یعنې لویې جرگې په چوکاټ کې ور پېښې ستونزې اوارې کړي او د هغه سیمه ییز گروپ څخه چې د ټول هیواد استازیتوب نشی کولای قدرت د همدې میکانیزم (جرگې) له لارې ملت ته انتقال کړای شي، چې د همدې پوهاوی په نتیجه کې د مراحلو ټاکنه وشوه او ورپسې موقته اداره منځته راغله څه موده یې په پوره بریالیتوب دا دنده پر مخ یوړ او وروسته یې په افغانستان کې د مرستو د انسجام د ادارې مشر وټاکل شو، اشرف غني په دې اداره کې د پام وړ کارونه سرته ورسول، چې د ساری په توگه باید ووايو چې لومړی یې د ملي بیارغونې سرتاسری بنسټونه او اصول ټاکل ورپسې یې د هغه کال د حمل په میاشت کې د مرستو د جذب نړیوال کنفرانس ته تیارې ونیوه، چې په کابل کې جوړ شو، په دې کنفرانس کې ډاکتر غني نړیوالو ته د افغانستان د حکومت او خلکو لومړیتوبونه په گوته کړل او یوه سالمه تگلاره یې وړاندې کړه بېرته لویې جرگې ته د مالیې د وزیر په توگه وپېژندل شو، چې جرگې دا وړاندیز ومانه او اشرف غني د

منځ مهالې دورې د مالیې د وزیر په حیث وټاکل شو، د پورتنیو کارونو په پایله کې په ۲۰۰۳ میلادی کال کې ډاکتر غني د آسیا د ممتاز او کامیاب مالیې وزیر په توگه وپېژندل شو، چې د کال د وزیر جایزه یې هم ترلاسه کړه، ډاکتر اشرف غني پر ۲۰۰۲م کال د نړیوالو مطبوعاتو له لارې ملگرو ملتونو د عمومي سرمنشي د کانديد مرحلې ته د سرمنشي په توگه مطرح شو، بیا د افغان حکومت لخوا دا وړاندیز رسماً هغې ادارې ته وړاندې شو، پر ۲۰۰۷ کال دده نوم نړیوالو مطبوعاتو د نړیوال بانک د رئیس په توگه وړاندې کړ. ډاکتر غني په همدغو دوو کلونو کې د نړیوالو مؤسساتو په غوښتنه سوډان کوسو او نیپال دولتونو ته مشورې ورکړې او کله چې رئیس جمهور وټاکل شو، سمدستي د فساد پر ضد مبارزه پیل کړه او اصلاحاتو باندې یې شروع وکړه لکه د کابل بانک د قضیې پرانستل د پولیسو غیر سیاسي کول، د بنديانو د دوسیو څېړل او چین ته د اقتصاد پیاوړتیا لپاره سفر او نور...

ماخذونه

- ۱- عثمانی عبدالرحمن، د افغانستان لرغونی تاریخ.
- ۲- حبیبی عبدالحی، د افغانستان معاصر تاریخ.
- ۳- غونچه مجله.
- ۴- پوهاند سید سعدالدین هاشمی، د افغانستان معاصر تاریخ.
- ۵- قدرت الله حداد فرهاد، د افغانستان ملي تاریخ، ساپی د پښتو ژبې د خپرنو مرکز، چاپ کال ۱۳۸۳هـ.ش.
- ۶- روحانی محمد حسین، عمومي تاریخ، میهن خپرنډویه ټولنه، پېښور.
- ۷- پوهندوی مستعلی خان نیازی معتبر اثار.
- ۸- غبار میر غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ.
- ۹- عطایی محمد ابراهیم، د افغانستان معاصر تاریخ، میوند خپرنډویه ټولنه، چاپ کال ۱۳۸۰هـ.ش.
- ۱۰- صمد نثار احمد، د افغانستان د بهرنیو اړیکو تاریخ.
- ۱۱- د اشرف غني د کمپاین دفتر په ختیځ زون کې.
- ۱۲- داکتر داود جنبش، څلورویشت ساعته چې افغانستان یې واپراوه.
- ۱۳- بشیر احمد ریان، د افغانستان د پاچاهانو لنډه پیژندنه.
- ۱۴- صدیق الله راهی، آیا نجیب پیژنی.
- ۱۵- مولانا محمد اسمعیل ریحان، د افغانستان معاصر تاریخ.
- ۱۶- اباسیند نظرزی، د افغانستان سیاسي اوضاع ته یو لنډه کتنه.
- ۱۷- د اغا محمد قریشي ژباړه، یو سړی او موټر سایکل.
- ۱۸- انټرنیټ گوگل سایت.
- ۱۹- صوتي رسنی.

پای
درناوی
حکمت الله یوسفزی

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**